IRODALMI SZEMLE

LXV ■ 2022 ■ 9

ÁRA: 2,50 € / 1100 FT
ELŐFIZETŐKNEK: 2,00 € / 900 FT

KORTÁRS SZLOVÁK

■ ALAPÍTÁS ÉVE: 1958
■ LXIV. ÉVFOLYAM
■ ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: DOBOS LÁSZLÓ
■ FŐSZERKESZTŐ: **MIZSER ATTILA** (ATTILA.MIZSER@GMAIL.COM)
■ SZERKESZTŐ: **NAGY CSILLA** (CSILLESTER@GMAIL.COM) **NÉMETH ZOLTÁN** (NEMETX@GMAIL.COM)
■ LAPTERV ÉS TÖRDELÉS: **GYENES GÁBOR, VÁCLAV KINGA**
■ KÉPSZERKESZTŐ: **GYENES GÁBOR**
■ KORREKTOR: **SZANISZLÓ TIBOR**
■ **FŐMUNKATÁRSAK:** CSANDA GÁBOR, GRENDEL LAJOS, N. TÓTH ANIKÓ, POLGÁR ANIKÓ, TŐZSÉR ÁRPÁD
■ **SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:** BALÁZS IMRE JÓZSEF, BÁRCZI ZSÓFIA, DARVASI FERENC, JUHÁSZ TIBOR, NAGY HAJNAL CSILLA, PLONICKY TAMÁS, SZALAY ZOLTÁN
■ **SZERKESZTŐSÉG:** MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA
■ ISSN 1336-5088
■ WEB: WWW.IRODALMISZEMLE.SK
■ FACEBOOK.COM/IRODALMISZEMLE
■ IRODALMISZEMLE@GMAIL.COM

SZÁMUNKAT AZ IN SITU VI. SZIMPÓZIUMON KÉSZÜLT ALKOTÁSOKKAL ILLUSZTRÁLTUK.

Az IN SITU művésztelep a kis-csallóközi Vajkán létesült idén hatodik alkalommal. Az alkotások a természet- és helyspecifikus művészet elveinek megfelelően a performansz és az objektum/plasztika/installáció tengelyén mozognak, tudatosan számolnak (mondhatni kódolt részük) az elmúlással, megsemmisüléssel, erózióval. A hely, Vajka község, a két Duna-ág, a kis-csallóközi ártér és annak kultúrája, a felvízcsatorna, a vízerőmű és sok egyéb jelenség szolgál témaként az alkotóknak. Az alkotásokról fotó- és audiovizuális dokumentáció készült: ebből láthatnak lapszámunkban egy szűk metszetet.
A szimpózium főszervezői: Václav Kinga, Gyenes Gábor
Alkotók: Aradský Richard, Csanda Máté, Egervári Júlia, Ferdics Béla, Funczik Norbert, Funczik Mónika, Gyenes Gábor, Pálmai László, Pézman Andrea, Szőke Erika, Török Bianka, Václav Kinga
Audiovizuál: Pálmai László, Hruška Balázs

A CÍMLAPON: TÖRÖK BIANKA: "AZ ELJÁRÁS NAGY FELÜLETEN IN SITU ALKALMAZHATÓ." IN SITU VI., 2022
HÁTLAPON: FUNCZIK MÓNIKA: HOL VOLT, HOL NEM VOLT..., IN SITU VI., 2022

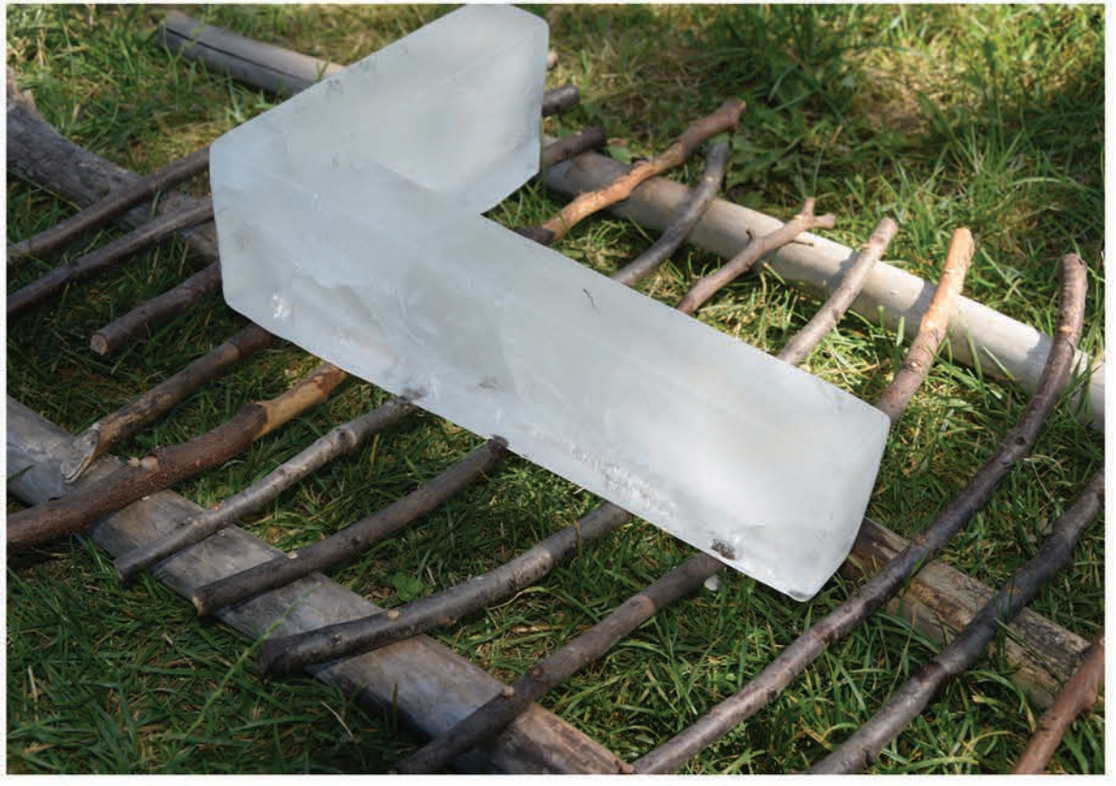

EGERVÁRI JÚLIA: B-TERV, IN SITU VI., 2022

FERDICS BÉLA: KÉSLELTETÉS, IN SITU VI., 2022

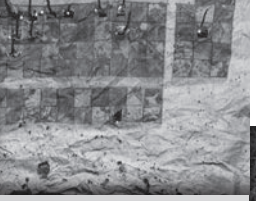

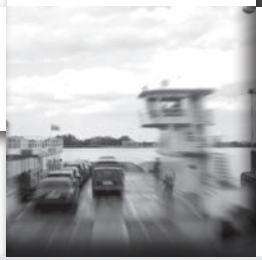

3 TŐZSÉR ÁRPÁD: A MACSKÁS PATAKRÓL; ATHOS; RÍMEK (VERSEK)

KORTÁRS SZLOVÁK

7 VERONIKA DIANIŠKOVÁ: MINDKETTŐ MEGVAN; A TENGERNEK NINCS MÁSIK PARTJA; MI TÖRTÉNIK; LEMENTEM A LÉPCSŐN A GARDRÓBBÓL; LÁBJEGYZET (VERSEK, NÉMETH ZOLTÁN FORDÍTÁSAI)

10 MAREK VADAS: A TÜKÖR ELŐTT (PRÓZA, CSANDA GÁBOR FORDÍTÁSA)

20 MICHAL TALLO: A SÖTÉTSÉG KÖNYVE; DALOK ÉS TÁNCOK / VALLOMÁSOK (RÉSZLETEK, NÉMETH ZOLTÁN VERSFORDÍTÁSAI)

22 PETER PEČONKA: A SOMORJAI SZENT MÉSZÁROS ÉS MÁS TÖRTÉNETEK A KIS-DUNAI HÁBORÚ IDEJÉBŐL. FERI 2 (REGÉNYRÉSZLET, VÁLYI HORVÁTH ERIKA FORDÍTÁSA)

33 NICOL HOCHHOLCZEROVÁ: EZT A SZOBÁT NEM LEHET MEGENNI (REGÉNYRÉSZLET, MÉSZÁROS TÜNDE FORDÍTÁSA)

44 MACSOVSZKY PÉTER: THIS IS A REAL THING; A STRÓFA REINKARNÁCIÓJA; 7 KÖZNAPI HELYZET; MERZFIRENZ 5; NÉMA KÉTSÉGBEESÉSBEN; ANASTIGMAT STROFIC; ORA ET LABORA; A MOZGÁS ÖKONÓMIÁJA (VERSEK, MÉSZÁROS TÜNDE FORDÍTÁSAI)

53 N. TÓTH ANIKÓ: VÁROS AZ EMLÉKEK TÁPLÁLTA FIKCIÓ ÉS AZ EGZOTIKUS VALÓSÁG HATÁRÁN (PETER MACSOVSZKY: TANTALÓPOLIS)

71 OLGA STEHLÍKOVÁ: ALATT NINCS.; A TÉRBEN VÉGIG TÁGUL A VILÁGŰRT HIRDETŐ ÖRÖK; AZT KÍVÁNOM, HOGY MINDEN TOVÁBBI NÉLKÜL MEGÖLELJ (VERSEK, ROBERT SVOBODA ÉS IFJ. SVOBODA RÓBERT FORDÍTÁSAI)

74 HIDAS JUDIT: NEM VÁRT ÖRÖKSÉG (REGÉNYRÉSZLET)

84 VERES ERIKA: EREDETI MÁSOLAT. SZŐLŐ (PRÓZA)

89 VINCZE RICHÁRD: GERŐCS PÉTER *WERKFILM* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

96 SZERZŐINK

▌KIADJA A „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET" ▌(EV 153/08), NYILVÁNTARTÁSI SZÁM: 30807719. ▌A LAP MEGJELENÉSÉT A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG KISEBBSÉGI KULTURÁLIS ALAPJA TÁMOGATTA.

KULT MINOR
FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

▌NYOMTA A VALEUR KFT., DUNASZERDAHELY. ▌TERJESZTI A KIADÓ ÉS A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. MEGRENDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉGBEN, ILL. A KÖVETKEZŐ CÍMEN: SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. ▌P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214., ▌E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK ▌MEGJELENIK HAVONTA (ÉVENTE 10 RENDES ÉS EGY ÖSSZEVONT SZÁM). PÉLDÁNYSZÁM: 250. ▌EGYES SZÁM ÁRA: 2,50 €. MAGYARORSZÁGON: 1100,-FT. ELŐFIZETŐKNEK FÉL ÉVRE 12,- € , EGY ÉVRE 23,50,- €, ▌MAGYARORSZÁGON FÉL ÉVRE 5500,- FT, EGY ÉVRE 10.500,- FT. SZLOVÁKIÁN, ILL. MAGYARORSZÁGON KÍVÜLI POSTÁZÁS ESETÉN A POSTAKÖLTSÉGET FELSZÁMÍTJUK.

▌SEPTEMBER/2022 ▌ VYDÁVA „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET" ▌(EV 153/08). ▌SPOLOK IRODALMI SZEMLE EGYESÜLET ▌ŠÉFREDAKTOR: ATTILA MIZSER ▌REDAKTOR: CSILLA NAGY, ZOLTÁN NÉMETH ▌ GRAFICKÁ ÚPRAVA A OBÁLKA: GABRIEL GYENES, KINGA VÁCLAVOVÁ ▌VÝTVARNÝ REDAKTOR: GABRIEL GYENES ▌JAZYKOVÝ REDAKTOR: TIBOR SZANISZLÓ ▌ADRESA REDAKCIE: MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA. ▌ISSN 1336-5088. ▌WEB: HTTP://WWW.IRODALMISZEMLE.SK ▌ADRESA VYDAVATEĽSTVA: SPOLOK MADÁCH, MIEROVÁ 16, 821 05 BRATISLAVA 2. ▌ IČO VYDAVATEĽSTVA: 30807719. ▌ REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU FONDU NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN ▌TLAČ: VALEUR, S.R.O., DUNAJSKÁ STREDA. ▌ ROZŠIRUJE VYDAVATEĽSTVO A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. OBJEDNÁVKY NA PREDPLATNÉ PRIJÍMA REDAKCIA A KAŽDÁ POŠTA SLOVENSKEJ POŠTY. OBJEDNÁVKY DO ZAHRANIČIA VYBAVUJE SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214.,
▌ E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK. ▌VYCHÁDZA MESAČNE (10 RIADNYCH A 1 SPOJENÉ ČÍSLO ROČNE). ▌NÁKLAD: 250. ▌CENA JEDNÉHO ČÍSLA: 2,50 €. PREDPLATNÉ ZA POLROK: 12,- €, NA ROK: 23,50,- €.

EGERVÁRI JÚLIA: B-TERV, IN SITU VI., 2022

TŐZSÉR ÁRPÁD

A MACSKÁS PATAKRÓL

A Macskás patak nem azért Macskás, mert halak helyett
netán macskák úszkálnak benne – , á, dehogyis!
Kezdetben volt a „máčať“ (ruhát áztatni) szláv verbum,
s mivel az asszonyok, régen, a patakban áztatták
s mosták a ruháikat, az áztatásról kapta a víz a nevét.

S állította ezt tekintélye mázsás súlyával egykor a
nyelvészprofesszorom, amikor a szülőfalum
helynévanyagáról szóló szakdolgozatomat elé tettem,
s ő azonnal, még a jelenlétemben beleolvasott.

Én másként tudtam a dolgot, mert régen, gyerekkoromban
nemegyszer láttam, amint az éppen csak megszületett,
csupasz-vak kismacskákat hogyan hányták a patakba,
nevet adva ezzel a Sajó folyó legdélibb mellékvizének.

A patak a falumban eredt, viszonyunk kiskorunk óta meghitt,
bensőséges volt, legközelebb hát elmondtam neki a dolgot.
Láttam, elgondolkodott, s éjjelre elvonult a mögötte komorló
hegy mélyébe boldogult forrás-, majd ér-korát visszaálmodni.

Másnap sokáig aludt, későn ébredt és lógó nyelvvel loholt
szemben a szlovák északkal s a gravitációval. Üzentek neki
munkaadói, a Sajó erőművei, hogy ez így nagyon nem jól van,
patak ne nosztalgiázzon, hanem folyjon! Aufstén hát, s cofort!

ATHOS

Szofika karikát rajzol,
egyetlen vonással
fához köti.
Ez nem karika,
hanem barika, mondja,
elszaladna, ha
nem kötném meg,
ahogy Athosunk szokott,
a kis tacskó.

Máskor Szofika
kutyaházat rajzol,
nincs benne kutya,
csak kutyakaki.
Nem látod, hogy ez
nem kutyaház,
mondja Szofi. –
Ha nem tudnád, ez egy
kakis zacskó.

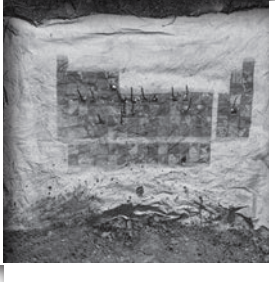

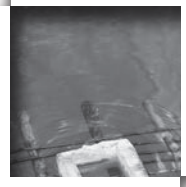

RÍMEK

Grawes *Mítoszok*ja van a kezemben
s ablakom alatt nyárfa.
Tudja-e vajon a nyárfa,
hogy rímtestvére a hárfa?
Az én nyárfám mintha csak azért állna itt,
hogy betekintsen nyitott könyvembe,
s Aiolosz pengesse ágait.

*

A tél hazazavarta a tavaszi szelet:
az idén nem lesz lesz flancos kikelet!
Zephürosz sértve távozik, nem szól,
s most a Szelek tornyában dekkol.

*

A tüzér taracklövegeket pucol ma,
legszívesebben hazapucolna.
Ráül a nyitott lafettákra,
s tárt combokra gondol az árva

*

Tarack a rozsban s a kaszárnyában –
egy szóba két jelentés van bezárva.
A más tér más jelentéseket nyit –
az önrím védelmére ennyit.

*

Ezután ez már így lesz.
Szédül az öreg nyárfa,
mibe fogózzon másba:
vissza, vers, vissza a rímhez!

GYENES GÁBOR: VÝSTUP ZAKÁZANÝ / NO EXIT / KILÉPNI TILOS, IN SITU VI., 2022

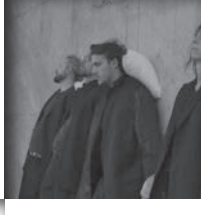

VERONIKA DIANIŠKOVÁ

MINDKETTŐ MEGVAN

A másikat fent,
az ágy mellett hagytam.
Még mindig csak óvatosan
léphetek rá,
hogy ne ijesszem őt.
Naponta legfeljebb fél órát.
Amikor a legrosszabb a helyzet,
kikapcsolom.
Még kéregetni is tudok bele.

A TENGERNEK NINCS MÁSIK PARTJA

álmodik
ilyen semmiről
amire nappal nem gondol

a halál csendben hízik

MI TÖRTÉNIK

Egyenként ébreszted fel őket,
túl korai még kilépni üveg-
reggelbe. Hallod az éles zihálást,
megkönnyebbülsz, első mozdulatukkal
a takarókat gyűrik össze.
Egyikőjüknél hirtelen nem tudod –
mintha... Évente egyszer
az egyiket nem fogod felébreszteni.

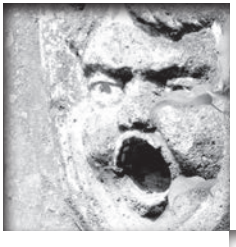

LEMENTEM A LÉPCSŐN A GARDRÓBBÓL

Ez az egyetlen hely a világon.
ahol a cipőket szétválasztom
jobbosokra és balosokra –
néhányuknak csak egy-egy kell.
Lábakból szegények vagyunk.

LÁBJEGYZET

Kezdünk kifogyni az emberekből.
Egy ekkora nagy a helyiség,
és már csak egyetlen láb
benne.

Németh Zoltán fordításai

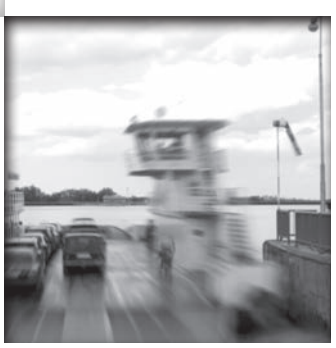

MAREK VADAS

A TÜKÖR ELŐTT

Miért! Megmondom őszintén, sejtettem, hogy nem csak úgy jött. Csak úgy senki sem jön hozzánk. Hozom a sört, ha megengedi, én is iszom magával egyet, de azokról az eseményekről legföljebb a kakast kérdezheti, ő az egyetlen tanú. Várjon, míg el nem kukorítja magát, addig is bemutatom önnek P-t. Száz éve vagyok itt kocsmáros, de ezalatt semmi sem változott. Ugyanazok az emberek laknak itt, ugyanúgy gondolkodnak, noha azóta, mint magam is, többször is megfordultak már a sírjukban.

Ha végigmenne az utcáin, s keresztbe-kasul sikerülne mindet bejárnia, a végén valószínűleg csalódottan állapítaná meg, hogy P tucattelepülésként hat, unalmas, és nem éri meg idelátogatni. Nem ékesítik semmilyen nevezetességek, hacsak ezek közé nem soroljuk a templomot meg azt az emeletes tákolmányt, amelyben a városi önkormányzat székel. Semmilyen érdekességet nem nyújtanak se az egyforma házak, se a közeli zavaros V folyócska, a halastó vagy a belvárosi piac, ahol úgyis csak azt találja, amit bárhol a világon. P még hangulatával sem büszkélkedhet, a járókelők többnyire zárkózottak és mogorvák, és az ide látogató, néhány olcsó kocsmát kivéve, gyakorlatilag nem tudja mivel elütni az idejét. Ezért is gyanús itt minden idegen.

Azt mondja, turistaként jár itt, de látom, hogy szaglászni akar, lejáratni, mocskolódni, valótlanságokat, feltevéseket terjeszteni. Mert mi egyéb érdekelhetné, ha nem az a szerencsétlen 1928-as év? Mert azon kívül, hogy fegyverrel kergették a romákat, nálunk, P-ben más nem is történt. Ugyan milyen história is kötődhetne hozzánk? Mi köze a történelemhez a mi eldugott porfészkünknek? Talán a népi szőttesek kiállítását említhetem, és egyszer bejutottunk Az év faluja döntőjébe, de ez nyilván nem érdekli.

A történelem olyan tényekből áll, amelyek nem ellenőrizhetők. Csak a rosszakarók fecsegései. Elmondom a véleményem arról az eseményről, mert az én véleményem az én igazam.

***

P-ben emberemlékezet óta nyugalom honol, álmos, bágyatag légkör. Az emberek itt jóllakott oroszlánokra emlékeztetnek, melyek lehunyt szemmel legföljebb a farkukat mozdítják meg, vagy a mancsukat, hogy elzavarják a legyet, dorombolnak, lezseren emelgetik egyik lábukat a másik után, az árnyékban. A lakosok mozognak ugyan, de olyan mereven, hogy ha a templomtoronyból figyelné őket, nehezen állapítaná meg, vajon fényképet vagy filmet néz.

Valaha megesküdtem volna, hogy nincs ennél nyugodtabb hely. Senkinek semmi nem hiányzott, mert semmire sem gondoltak. De persze ez nem lehetett igaz, muszáj volt a múltnak valamit rejtegetnie, a múltnak, mely sokkal távolabbra nyúlt, mint az én világrajövetelem, mely múltra senki sem emlékszik, vagy nem akar emlékezni, pláne ha meg van neki tiltva az emlékezés. Valaha régen történnie kellett itt valaminek, ami mindenkit elhallgattatott, mindenkinek erejét vette, lelkesedését, a tüzet a szeméből, kitörölte az emlékezetét. A megfigyelőnek olyan érzése támadhat, hogy az utcákon idilli a hangulat, mindenki elégedett, de ez inkább sima fásultság. A csend a bezárt ajkakból ered, melyeket a régi szégyen varázsolt el, a bűn, mely ha felszínre törhetne, nem lehetne tőle levegőt kapni.

Ám a világból semmi sem tűnik el csak úgy. A múlt szivárogni kezd, apró feszültségcseppekkel tölti meg a levegőt, a földből energia tör fel. Az évek hosszú során elégedetlen és vigasztalan lelkek egyre érthetőbben kezdtek kísérteni. A hajdani erők ismét valami fullasztót hoztak a felszínre, s ez megülte a népet. Nehéz volt lélegezni, az ajkak idegesen rángtak, a bőr viszketett. Következtek a szavak. Kiengedett a szelep. Az égbolt, az a végtelen nyomasztó égbolt P-ben úgy szorította az embereket a földhöz, mint a kukta fedele.

Aztán elérkezett október másodika, s lőn.

***

A mi embereink alkatilag nem erőszakosak. Nem tudom, vajon vádként vagy védelemként mondom önnek, de mi sosem ugráltunk. Mindig valaki más irányítása vagy

figyelme alatt éltünk, a magyaroké, osztrákoké, cseheké vagy oroszoké alatt, tartottuk a lépést, befogtuk a pofánkat, a függöny mögül lestük az utcát, mi történik, lényegében elégedettek voltunk, hogy van, aki parancsoljon, és semmiről nem kell magunknak döntenünk, magunkat rángatnunk. Nehéz gyilkolni, ha fogoly vagy. A zsidókhoz meg a cigányokhoz van merszünk, ennyire futja a lehetőségeinkből. Kis nemzet vagyunk, minden oldalról nagy népekkel körülvéve. Akadhat, aki e tekintetben gyávaságot emlegetne, de számításról van szó. Muszáj volt választanunk, kit engedhetnénk meg magunknak gyűlölni, kényelmesen, kockázat nélkül, nem tartva visszavágástól.

Sikertelenségeinkért valaki mindig felelős volt, ideális esetben valaki idegen, különböző, kis lélekszámú, akinek nincs módja védekezni, s nincs valahol a kertek mögött hadserege vagy befolyása. Mára ezekhez sorakoztak fel a homoszexuálisok és a migránsok, de a harc csak szavakkal folyik. Az előbbiek jól elbújtak, s az ember sosincs velük tisztában, a migránsok meg úgy félnek országunktól, mint ördög a szenteltvíztől, egyszerűen nincsenek, így aztán a dühös tömeg lehetőségei valami akcióra nagyon korlátozottak.

Eleinte volt néhány kísérlet, szabad, romantikus lelkeké, költőké, akik a zsidók rendbeszedéséről gondolkodtak, de a császár hamar az ujjukra koppintott, mert lelkesedésükben összekeverték a forradalmat a gaztettekkel. Háborgó antiszemitizmusukat beletömködték a regényekbe és fejezetekbe, de a mi népünk szerencsére nem volt könyvekhez szokva. Ha mégis sor került pogromra, akkor csak olyan jelképesre, a lehetőségek keretén belül.

Sőt még azután sem, a második világháború alatt, amikor náci felügyelet mellett magunk uralkodtunk magunk felett, nem került sor amatőr népi öldöklés jelentősebb hullámaira. Az a véres terület tőlünk északkeletre feküdt, ott közlekedtek Sztálin és Hitler seregei, a civilek milliószám hullottak, kommandók tisztogatták az országot a zsidóktól, likvidálták a lengyel, ukrán és fehérorosz értelmiséget, falvakat és városokat tettek a földdel egyenlővé. A pokol ott

volt. Ott kapcsolódott bele a tisztogatásokba az átlaglakosság, százasával, talán ezresével fordultak elő pogromok, az áldozatokat pedig már meg sem lehetett számolni. Nálunk egész más volt a helyzet.

A zsidók koncentrációs táborokba való deportálásáról az elnökünk gondoskodott, egy katolikus pap, így ez helyes volt, nemzetünkkel szemben könyörületes, Isten akarta így, minden személyért fizettünk is a németeknek, hogy gondoskodjanak róluk helyettünk. Mi ezt csöndben elfogadtuk, ellenkezés nélkül, ilyen idők járnak, a zsidóknak menniük kell. Tiszták voltunk, volt alibink, a holokausztért a német nácik voltak felelősek, akkor nem tudtuk, mi történik, a rendszerünket Hitler becsapta – ezek a mi válaszaink. Mi valójában csak nyugalmat akartunk, hogy növekedhessünk, kiszaggathassuk a gazt, megszabadulhassunk az ezeréves elnyomás alól. Galamblelkű nemzet vagyunk, mi neveztük el így magunkat, és nagyon kifejezőnek tartjuk ezt. Hisz tudja: turbékolás, Picasso, szelídek vagyunk, akár a galambok, az ellenfelünk körül legfeljebb táncolunk.

A népi pogromok a háború előtt és után területeinken ritkák voltak, abban élünk, hogy lényegében semmi olyan nem történt, ami szóra érdemes volna. Csak néha, kivételesen, de ezek is csak afféle jelképes kergetőzések voltak, halottak nélkül, csak egyszerű tömeges rablások és megalázások, úgyszólván testedzés.

Irigységből csépeltük a zsidókat, idegenek voltak, s felelősek a szegénységünkért, zárkózottan éltek és nem panaszkodtak, ezért nyilván jól elvoltak, a mi kárunkra. Kizsákmányoltak bennünket jóval a háború előtt is, igazi művészek voltak ebben, rafináltak, mert győzték akkor is, ha nem vállalkozhattak szabadon, mint mi, a háború alatt is, amikor elvesztették a vagyonukat és a jogaikat, és utána is, amikor mindent, ami maradt, a kommunisták államosítottak. Jól tudtuk, ki tehet mindezért. Az a néhány szerencsétlen, akiket lágerbe küldtünk, épp hazatért, mint a csontváz, de még így is sikerült nekik újból rabigába hajtani minket, kihasználni, megkopasztani… De mi a nyomorúságunkért nem

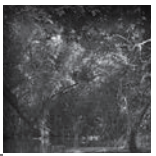

fizettünk főbenjáró bűnökkel. Az emberek csak azt akarták elvenni, ami megillette őket, aminek meg kellett volna illetnie őket.

Kergettük a romákat is, őket már nem irigységből, a bolond se akarna a helyükben lenni, de kéznél voltak, mindig akadt belőlük néhány valahol a faluvégen, készen arra, hogy kapjanak a pofájukra vagy Molotov-koktélt az ablakukba. A nőket levetkőztetni és megpofozni, a férfiakat léccel pofán vagy hátba csapni, hadd emlékezzenek. Áldozat nem volt, ha mégis, csak véletlenül, fél keze ujjain össze tudná számolni őket, mint már mondtam, békések vagyunk, mint a galambok.

Gyakran vidáman zajlott az egész, olyan ártatlan hecc formájában. Nem messze, az egyik faluban a férfiak éjjel fehér lepedőbe öltöztek, s mint a szellemek, úgy ráijesztettek a romákra, hogy azok hetedhét határra szétszaladtak. Amikor hazatértek, a kalyibáikat már szétszedve találták. Eltűntek. Végtére is, vándorcigányok, hát vándoroljanak.

***

A maga arcán gyanakvás jelét látom. Azon töpreng, vajon közöm van-e azokhoz a szerencsétlen eseményekhez, nincsenek-e róla értesüléseim, hiszen itt akárkivel összefuthatok, vagy ne adj' isten nem voltam-e egyike azoknak, akik az inkriminált napokban cselekedtek. Igen, azzal gyanúsít, vállalkozásom az események központjában van, állítólag innen szaladtak ki a felfegyverzett férfiak, lehetetlen, hogy ne tudnék valamiről, hogy a beszélgetésekből nem ragadt meg bennem bárminő kis nyom, ráadásul az én intelligenciámmal, elvégre rá kellett ébrednem az ok-okozati összefüggésekre, meghallani valamit a terv körüli susogásból, beismeréseket vagy fenyegetéseket. Maga szerint mindenről tudok, ennek ellenére hallgatok, fedezve az elkövetőket. Egyébként nem kérdezné, hogy miért.

E tekintetben tiszta a lelkiismeretem, de még ha nem lenne is az, nincs semmi okom arra, hogy éppen magának valljam meg. Csak ne szabadkozzon, megértem a kíváncsiságát, nem gond, ülünk és beszélgetünk, a beszélgetés és a dolgok tisztázása hasznos. Nincs mit bevallanom, hiszen annyi idő elteltével sem tudjuk biztosan, tulajdonképpen mi is történt P-ben. Minden pillanatban támad egy új elmélet, egyszer ezt hallja, másszor amazt, egyszer ez halt meg, máskor egészen másvalaki, s csak úgy mellesleg: hová is tűntek vajon az áldozatok? Látta tán a sírjukat? Csak tessék, menjen s vezesse elém azt az embert, aki mindent látott, és igazolni tudja. Folyton az egyénekről meg a tömegről megy a vita, de az indítékokról nem beszél senki. Meg is mondom, miért: mert semmilyen indítékok nincsenek. S ahol nincs indíték, nincs tettes se.

***

Úgy gondolom, hogy itt, P-ben sokkal érzékenyebbek vagyunk a szavakra. A szavak elringatnak, kiszorítják a gondolatokat s elfoglalják a helyüket a fejben, elég őket a kocsmában búcsú idején néhányszor megismételni. Akkor a szavak a maga véleményévé válnak, és ökölre megy értük. Dühösen és vérre menően, noha egyébként békés természet, jótét lélek, kenyérre lehetne kenni.

Nézze meg este a csöndes árnyakat az utcákon, az alakokat, melyek nyom nélkül eltűnnének, ha egy pillanatra lefedné őket egy vékony másolópapírral, szertefoszlanának az oldalakon, csendben felszívódnának a saját életrajzukból, melyek egyszeriben két dátumra zsugorodnának, az esetek többségében ennyire se. Szerencsétlen jelentéktelen alakok, melyek a városban bolyonganak, tele sérelemmel és irigységgel…

Képzelje el, amint az évek sokaságán át tartó, unalomba és reménytelenségbe zártságukat követően valamilyen hang egyszer csak megszólítaná őket, talán a nevükön is szólítaná, eszükbe idézné, hogy hívják őket, és azt ajánlaná nekik, hogy végre cselekedjenek, mindent szabad, most megmutathatják az erejüket és a képességeiket, bizonyítékkal szolgálhatnának a világnak a létezésükről. Azonnal reagálnak, s részükről ez nem bosszú, csak annak igazolása, hogy képesek valamit hagyni maguk mögött, megmakacsolni magukat, az elfelejtett energia fellángolása volna ez. Amikor vége mindennek, korábbi állapotukba zuhannának vissza, még mielőtt feltehették volna a kérdéseiket, elégedettek volnának és ismét névtelenek, valahol belül hálásak a megszólításért. Lehetett az a hang politikusé vagy politikust imitálóé, vagy olyan valakié, akinek valakivel rendezetlen számlája volt, s az ügy menten ellenőrizhetetlen véletlenszerű támadásokba torkollna, s lehet, hogy erről a részeg polgármester tehet, olyan valaki, mint én vagy maga, aki szükségét érezte, hogy kitombolhassa magát.

Bárhogy volt is, azoknak az embereknek a számára kialudt a láng, és többé nem érdekli őket, elvégre megvan a maguk élete, s azoknak az eseményeknek semmi közük hozzá, csak parancsot teljesítettek, bizonyítékok híján ne merjük őket zaklatni. Az, amivé ott és akkor váltak, nem függ össze az énükkel, amely itt és most érvényes. A helyzet és a körülmények, melyek a személyiségüket azokban az elvadult időkben alakították, teljesen más volt, mint ma.

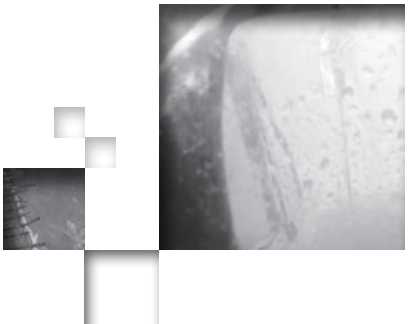

Most már olyan emberek ők, akik a múltbeli másukkal nem azonosítják magukat. Ha önmagukkal találkoznának az utcán, nem is köszönnének, múltbeli énük közömbös számukra, többé már nem létezik. Ráadásul hívők, ezt fontos hangsúlyozni, értsen a kifejezésen bárki bármit. Nézzen bele az arcukba. Úgy találja, hogy harag emészti őket vagy hogy bűntudatuk volna?

Az egészet csak mint példát mesélem önnek, mint potenciális lehetőségét annak, hogy mégis történt nálunk valami, vagy történhetett akármelyik más városban, ma vagy a múltban. Ugyan már, hiszen ha igaz volna, amit az újságok írtak, P-ben egyszerűen nem lehetne létezni!

***

Ha P-ben sétál, csend veszi körül. Gyakran síri csendnek is lehetne nevezni, noha némelyek számára nyugodtnak tűnhet, másoknak hátborzongatónak. Magam a helyi lakosság hallgatását nagyon okosnak tartom. Csend: milyen határozott, abszolút álláspont!

Megértettem, milyen ügyes és eszes emberek laknak P-ben, de legfeltűnőbb tulajdonságuk a hallgatás, mennyi élesség és precizitás rejlik benne! Hallgatnak a múltról, nem érdekli őket a holnap. Hangtalanul, bátran járnak-kelnek. Történjen bármilyen rossz a közelben, vagy akár náluk, otthon is, inkább maguk is részt vesznek benne, mint hogy velük essen meg vagy netán őket küldje padlóra. Nem sokat fantáziálnak a dolgok fölött, inkább megoldják a nadrágszíjukat és táncolnak. Ne várja tőlük, hogy belegondoljanak a dolgokba.

Egy ismeretlen azt gondolhatná, hogy a szégyenérzet meg a kínos tanácstalanság emészti őket, ahogyan pár perccel ezelőtt engem is, amikor megkérdezte, hogy miért. A csendben azonban éleslátás rejlik, erő. Hiszen még az őrangyal is gyakran hallgat, de ez aligha azt jelenti, hogy ostoba. Így akar valamit közölni velem, jelezni, tanácsolni.

Aki hallgat, az okosságáról tesz tanúbizonyságot. Mint maga is. A hallgatása rokonszenves, s ezt nem azért kötöm az orrára, hogy benyaljak, hanem azért, mert tisztelem az okos embereket. Csaknem a fiam lehetne, habár sosem volt fiam. Közeli személy, ideális társ a beszélgetéshez.

Igyunk meg még egyet. Látom, nem esik nehezére meghívni azt, akivel társalog, és ez annak a jele, hogy jól megy a sora. Nagyszerű, ha megismerkedhet egy sikeres emberrel, akinek van befolyása s anyagilag is el van látva. Ha ugyanis valamikor teljesen elbukna, biztos lehet benne, hogy valakinek eszébe fog jutni. Nem állítom, hogy egyenest segítene, de biztos eszébe jut, megkísérti a lelkiismerete, éjjelente vádolni és védelmezni fogja magamagát, káromkodni fog, nagyot esik a saját szemében. Ez a tudat önt, a szerencsétlent, melengetni fogja a szíve táján, felvillanyozza. Mert valaki másnak a tudatában fog élni, szétteríti az ő világában a csápjait. Mi egyebet kívánhatna magának az ember létezése értelmeként?

***

De vissza a tárgyhoz. Itt, Az oroszlánnál az emberi jólétért fáradozom. Itt is hallgatunk. Én, a hazaiak és a vendégek is. Tudjuk, hogy nincs miről beszélni. Nincs rá kapacitásunk, hogy visszatérjünk az eseményekhez, tudjuk előre, hogy semmi lényegesre nem jövünk rá, hacsak nem akarnánk tőrt döfni a szívünkbe.

A csend a lehető leghelyesebb válasz. Hiszen hány félreértéssel lesz kevesebb, ha velem átellenben nem ember ül, hanem mondjuk egy veréb vagy rigó.

Az ürességet, melyet meg szeretnék fejteni, s amely úgy lebeg a napjaink felett, mint az isteni háromszög a templomban, ezt az ürességet egyedül hallgatással lehet megörökíteni.

A csend lesz a legszebb emlék, a leghitelesebb rám gondolás, Az oroszlánhoz bárra meg az egész városunkra. Ez mindünk számára megtiszteltetés és felszabadulás volna. Olyan örökkévalóság volna, amely tetszene nekem.

Ehelyett azonban folyton-folyvást kötekedik valaki. Csontvázakat húzna ki a szekrényből, elemezne, az okokat kutatná. Nálunk viszont nem kérdezzük, hogy miért. Megtörtént. És? De biztos benne? Mi van, ha máshogy volt? Fordítva? Vagy soha meg sem történt? Mi van akkor? Ezek a mi kérdéseink. Ezekre várjuk a választ. A „miért” csak a végén lehet, de odáig, ebben hiszünk, úgysem jutunk el.

Tudatosan és teljesen indokoltan alternatív tényekkel burkoljuk be magunkat, különféle esetlegességekbe bonyolódunk, élvezzük a „de hiszen”-eket, a „mi volná”-kat, sóvárgunk a káoszra, melyben elvész nemcsak az eredeti kérdés, hanem a teljesen egyértelmű,

egyetlen lehetséges és elvitathatatlan válasz is. Minden kitérő ügyes manőver, mely próbára teszi az ellenfél türelmét. Ez a mi taktikánk, mellyel az ítélet idejét halogatjuk.

Ha ért a focihoz, akkor mi olyan amatőrök vagyunk, akik a maguk falusi pályáján valamilyen tévedésből reguláris profi klubot fogadnak, mellyel nincs esélyük tisztességes eredményre, ezért a labda pályán kívülre rugdosásának taktikájához folyamodnak, minél messzebb, valahová a bokrok mögé, a magas csalánosba, a dombon túli patakba, hogy a játék lehető leghosszabb szakaszát a labda keresése tegye ki, hogy az idő a leggyorsabban múljék, s az ellenfélnek minél kevesebb maradjon belőle a szokásos gólok belövésére. Velünk játszani kínszenvedés, mert képesek vagyunk minden energiánkat a játék ellehetetlenítésére fordítani, a történelemben való részvételünk tagadására, és a múlt egészen valószínűtlen, sőt irracionális értelmezésének kiagyalására.

A mi csatánkat, tele szégyennel és szerencsétlenséggel, melyben számunkra nem érvényesek a törvények, sem a szokásos szabályok, nincs esélyünk megnyerni: ellenfeleink ugyanis történelmi tények, s cselekedeteinket nem tudjuk sikerrel védeni filozófiai, logikai vagy erkölcsi állásfoglalásokkal. A mi taktikánk tehát, hogy taccsra rugdossuk a labdákat, a beszélgetést meg mindig másfelé terelni, elbizonytalanítani, becsapni, eltitkolni, ignorálni, kitalálgatni. De az idő rohan, és a játékunkat rossz nézni. Ellenfelünk nehéz, törvényszerűen vesztenünk kell ellene, s bevallani a felelősséget. Ám továbbra is e kétségbeesett taktikánál maradunk, abban bízva, hogy ellenfelünk, tehát a környező világ, már nem bírja tovább ezt a bohózatot, felhagy azzal, hogy velünk foglalkozzon s végre békén hagy minket.

Ha azt kérdeznénk, „miért", muszáj volna egyenest és köntörfalazás nélkül a tárgyra térnünk, mélységében, az ellenfél meg könnyűszerrel lőné egyik gólt a másik után. Ha válaszolnánk, magunk előtt lepleznénk le magunkat. Még megérthetnénk saját képünket, s ezt félelmünkben nem engedhetjük meg magunknak. Nem tudnánk magunkra nézni. S ez a válasz a maga kérdésére is, mért nincsenek a vécében tükrök.*

Csanda Gábor fordítása

* A szöveg eredetileg angolul, a The Continental Literary Magazine Prejudice számában jelent meg. Jelen fordítás alapja: Marek Vadas: *Šesť cudzincov*. Levice, KK Bagala, 2021.

GYENES GÁBOR: VÝSTUP ZAKÁZANÝ / NO EXIT / KILÉPNI TILOS, IN SITU VI., 2022

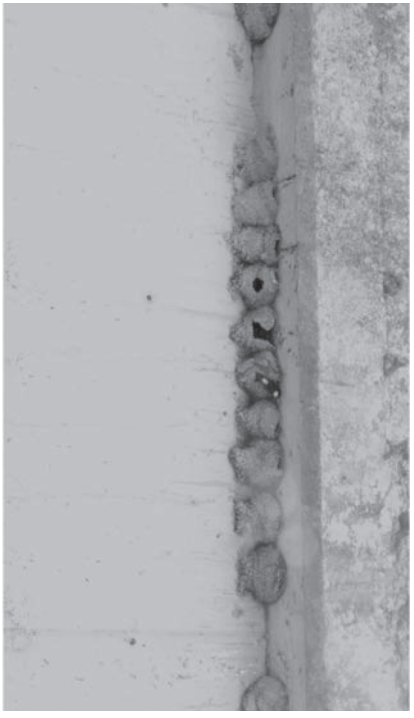

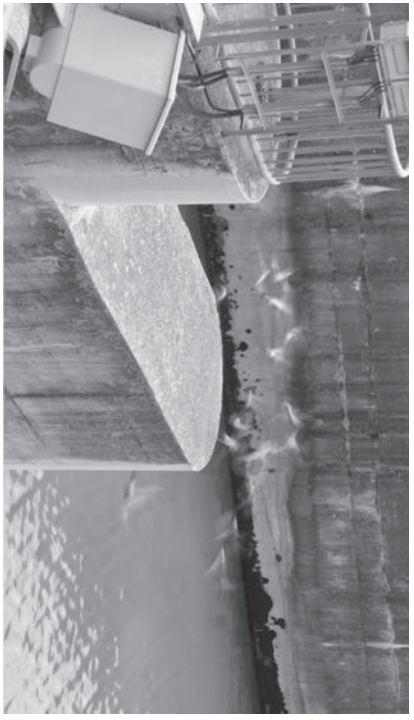

MICHAL TALLO

A SÖTÉTSÉG KÖNYVE

(RÉSZLET)

V

szerelmesen ez a nap a sorban
iratkozz fel rá
lélegezz és ne kételkedj
lélegezz és mondj ki mindent a hangod
megrázza a földet meghajlítja a térdemet
magába húz
hogyan húzna be
repedés a földben hogyan kéne zuhannom
a tűzbe
és felébredni a pokolban

ma reggel felébredtem és idegen várost láttam amelyből
távolról szívtad ki az összes levegőt
és kiszárítottad a növényeket átmentem az utcákon
és egyetlen sem adott ki hangot semmilyen felirat a falon
nem beszélt emberi nyelven a távolság
megtagadta a hangot savval
mérgezte meg az írott szót

tudom túl sokat akarok és túl gyorsan
próbálj megszelídíteni vidd át magad
időben és térben
ne vesd alá magad a szerződéseknek vagy a hívásoknak
hagyd el a menetrendeket hagyd el a rezsimeket
hagyd el az életet
és legyél a születési nevem épp az enyém
mert már nincs semmi más
sehová máshová
már soha többé
nem fogok tudni
nézni

DALOK ÉS TÁNCOK

VALLOMÁSOK

(RÉSZLET)

szenvedni fogunk és elveszítjük a nyelvünket
saját bőrünket reszeljük le
alvilági arcokat viselünk majd szótlanul
amelyeket sajátunkra varrunk
a vér megmozdul
a fejekből a lábakba ömlik
kiárad
felforr virágokat locsol
az égő föld elborzaszt minden élőt

megkerülhetetlenül

Németh Zoltán fordításai

PETER PEČONKA

A SOMORJAI SZENT MÉSZÁROS ÉS MÁS TÖRTÉNETEK A KIS-DUNAI HÁBORÚ IDEJÉBŐL

(REGÉNYRÉSZLET)

FERI 2

Ferit a hollandok az egykori stadionban lévő táborukba vitték. Nem zárták be a fogdába, nem raktak bilincset a kezére. Egy nagy sátorba vezették, az egyik műanyag székre mutattak az asztal mellett, hogy oda üljön le. Sátor, fehér műanyag bútor, pár hanyagul ledobott babzsákfotel – Ferit mindez egy ifjúsági nyári üdülőtáborra emlékeztette. Még a két katona is, akik ott maradtak vele, nyilvánvalóan azért, hogy őrizzék, túl fiatalnak tűntek, alig lehettek húszévesek. Ferit figyelembe se vették.

Leheveredtek a babzsákra, és vitatkozni kezdtek a játékon, amit a táblagépen egymás ellen játszottak. Ferit eleinte nyugtalanította a veszekedés, attól tartott, hogy végül dühösen kötekedni kezdenek vele is, de aztán lehunyta a szemét, és gondolatai lassacskán a múltra terelődtek. Végiggondolta az egyes körülményeket, helyzeteket, bár legszívesebben kitörölte volna az emlékezetéből, igyekezett minél pontosabban feleleveníteni, a többi pedig magától is előjött.

Amikor Feri előbb észrevette, hogy a hollandok kisbusza a Szőlőhegy utcából bekanyarodik a Sport utcába, majd a Fürdő utcába a stadion felé, először attól tartott, azért viszik oda, hogy szembesítsék a közelmúltban történt tetteivel. De aztán látta, hogy az ENSZ azúrkék zászlaja ott lobog a holland mellett, ettől egy kicsit megnyugodott. Nem miatta mennek a stadionba, hanem őmiattuk.

Feri fiúkorában hetente háromszor járt a stadionba, ami akkoriban az FC ŠTK Šamorín 1914 elnevezésű futballklubhoz tartozott. Kedden és csütörtökön voltak az edzések, szombat délelőtt pedig a nagyobb ifik járási versenymérkőzéseit játszották. Délután az ificsapat, vasárnaponként az idősebbek. Akkoriban a jobb oldali védő, Ferdinand Kovačič volt a csapat hátvédsorának kulcsfontosságú figurája. Magas és zömök volt, így az ellenfél legügyesebb támadói is csak nehezen tudták megkerülni, jókora sebességet veszítettek vele, nem tudták ellőni tőle a labdát, és a csapattársaiknak sem passzolhatták tovább. Később az amúgy is zömök testalkata a játékban már hátránynak számított. Feri egyre lassúbbá vált, hamar elfáradt, az edző a félidő után leültette inkább a kispadra. Végül maga adta fel. Abbahagyta a futballt. Mivel annyira szerette a kolbászt és a magyar szalámit, hentesnek tanult.

Feri majdnem két évtizede nem járt a stadionban, amíg el nem kezdődött az a furcsa kis-dunai háború. Amíg Somorját és környékét a nagy-magyar szeparatisták tartották kézben, Ferinek többé-kevésbé nyugta volt, bár a háború rémisztő jelei folyamatosan jelen voltak. A háború nem csak a televíziós hírek és az internet révén jutott el Kovačičékhoz, annak árnyékában éltek. Időnként távolból aknavető tüze zúdult rájuk, máskor helikopterek repültek közvetlenül a házak felett, de a legrosszabb természetesen az áldozatok látványa volt.

Aznap, amikor a nagy-magyar szeparatisták először jelentek meg Somorján, pár férfi megtámadta a szemközti házban élő családot. Ezek a szlovák szomszédok az utolsó pillanatban északra akartak menekülni, a szlovák hátországba. Az utcán állt a kocsijuk, amibe sebtében olyan dolgokat pakoltak, amiket kicsit is értékesnek gondoltak. Hirtelen, talán éppen akkor, amikor a család valóban be akart szállni az autóba, már a motor is járt, néhány férfi baltával és kapával a kezükben körülvette őket. Azt kiabálták, hogy vandálok, mert egy ilyen lőfegyver nélküli támadást ezzel a szóval szoktak illetni, és pár ütéssel kioltották a családtagok életét.

A támadók kivettek néhány dolgot az autóból, amin megakadt a szemük, és két-három perc múlva szétszóródtak. Az utcán megint csend lett, csak az autó motorja zúgott, körülötte holtan hevertek a csúnyán összevert szülők és a két gyerektest. Ott maradtak még két napig, míg Erika úgy nem döntött, felkeresi a városi helyőrség újonnan kinevezett magyar parancsnokát. Dühösen, felvidéki tájszólással kiabált a parancsnoknak, ha azt akarják, hogy nemzetiségtől függetlenül az egész város meggyűlölje őket, elég még egy napig az utcán hagyniuk a holttesteket, így már három napja kint fognak feküdni. A parancsnok megértette, ez a hazafias asszony törődik a katonái és az egész haza jó hírével, és elrendelte a holttestek azonnali civilizált eltemetését.

Aleš Palán: Feljegyzések a cseh-szlovák háborúról

Praha, Kalich 2012, p. 187.:

„Több tucat külföldi ejtőernyős szállt le ma este a nyugat-szlovákiai Malacka város katonai repülőterén. A felfegyverzett férfiak hatástalanították az őrséget, és elfoglalták

a légiforgalmi irányítóközpont épületeit és a repülőgépes műszereket rejtő hangárokat. Az első hírek szerint a támadók csehül beszéltek.”

Erika magyar volt, ezt mindenki tudta, és a magyar akcentusából, ha szlovákul is beszélt, bárki hallotta, így Kovačičék hentesüzlete továbbra is zavartalanul működhetett. A járőrök egyszer megállították Ferit az utcán, és amikor a déli önkéntesek meglátták az irataiban a vezetéknevét, el akarták vinni, de a járókelők kiálltak a hentesükért, így Feri időt nyert, hogy irodalmi magyarsággal kifejthesse a járőrparancsnoknak, ő nem szlovák, épp ellenkezőleg, neki szintén déli gyökerei vannak, horvátok leszármazottja, akik évszázadokkal ezelőtt a török elől menekülve érkeztek ebbe a magyar faluba. A Kovačič ma is egy mindennapos horvát vezetéknév.

Feri a somorjai magyarokkal járt misére a templomba. Mióta a várost megszállták a nagy-magyar szeparatisták, az istentiszteletek csak magyar nyelven zajlottak, és csak magyar nemzetiségűek vehettek részt rajta. Ez abban az időben történt, amikor a 16. században megalakult Anglikán Egyház mintájára létrejött az Egységes Nagy-Magyar Katolikus Egyház azzal a céllal, hogy a vallásos hitet szorosabban összefűzze a hazaszeretettel, és összekapcsolja az államot az egyházzal. A hívek részéről nem volt szükség semmilyen hivatalos bejegyzési okiratra vagy ígéretre, így zökkenőmentesen zajlott az átmenet.

Feri korábban csak rendszertelenül járt templomba, most viszont egyetlen vasárnapot sem hagyott ki. Erika azonban már nem járt templomba. Nem tetszett neki az új rend, ráadásul kötötte a pápai tilalom, amely szerint azokban a városokban és falvakban, ahol a papok vagy a hívek csatlakoztak a szakadár Egységes Nagy-Magyar Egyházhoz, tilos misét és egyéb szertartást tartani, ez alól kivételt képezett a keresztelő. A hivatalos vatikáni eltiltás indoklása kimondta, hogy a római katolikus egyház szervezeti felépítésével szembeni fenntartásokat ugyanúgy, ahogy a múltban is, alapos vizsgálat alá veszi, ám teljesen elfogadhatatlan, sőt eretnek dolog, hogy emberek meggyilkolását, függetlenül attól, hogy többnyire keresztényekről – katolikusokról van-e szó, a keresztény vallás indokolná vagy megbocsátaná.

Erika inkább a bacsfai ferences templomból származó csodás kép másolata előtt imádkozott odahaza. De kevés olyan hívő volt, mint ő, az emberek nem akartak büntetést kapni olyan vétségért, amit el sem követtek. Egyáltalán nem foglalkoztak a pápai tiltással. Hiszen ugyanazokba a templomokba jártak, mint a háború előtt, és a misét is többnyire ugyanazok a papok tartották, akik korábban. Ráadásul a templomlátogatás feltételei javultak, mert új templomok is épültek. Az Egyesült Nagy-Magyar Katolikus Egyház Komáromban például felügyelete alá vonta az egykori zsinagógát, amelyből méltán Szent Noémi vértanú temploma lett. Szentmisét mindennap este hét órakor, vasárnap pedig reggel nyolckor és tíz órakor szolgáltattak.

– A magyar templomokban mindig is nemzeti zászlók lógtak – kiáltotta a szószékről a bacsfai pap az eredeti csodatévő kép alatt. A háború kitörésének előestéjén a Noémi meggyilkolásáról szóló heves beszédének köszönhetően hamarosan az új egyház jeles alakjává vált. Kinevezték mezőpüspökké, meg kellett kerülnie a frontvonalat, hogy megszentelje a fegyvereket és megáldja azokat, akiknek használniuk kellett ezeket. A szlovák milicisták többször is azzal fenyegették, hogy elfogják, de minden alkalommal, néha szinte csodával határos módon kicsusszant a kezük közül. Az a beszéd járta, hogy azokon a frontszakaszokon, ahol a nagy-magyar szeparatisták az általa megáldott fegyvert használják, ott a legsikeresebbek a küzdelemben. Ám az egykori bacsfai lelkész inkább hazatért hívei közé, akik továbbra is csendes, visszahúzódó embernek ismerték, mert megbízhatott bennük, és őszintén beszélhetett nekik az új hivatali hajtásról és a stresszről, ami ott, a hadseregben éri.

Később a frontvonal távolabbra tolódott, és Somorját az E 575-ös út kétfelé szelte negyed évre, az úttól északra helyezkedtek el a szlovákok, délre pedig a magyarok. A Kovačič család mészárszéke pontosan az egymással harcban álló felek közötti határon helyezkedett el. Az első éjszaka egy aknavető gránát zuhant a kertjük közepére, és több gyümölcsfát is elpusztított. Ferit akkor félelmében elöntötte a hideg veríték.

Azóta minden távoli robbanástól megijedt, minden lövésre emlékeztető hangra meglapulva összekucorodott. Bár néhány nap alatt a harcoló felek helyzete stabilizálódott, és jóval ritkábbá váltak a lövöldözések, Feri be akarta zárni a boltot, el szeretett volna menekülni valahova. Nem érdekelte, hogy Szlovákiába vagy Magyarországra, de Erika meggyőzte, hogy még tartsanak ki. Azzal puhította meg, hogy az embereknek, különösen az időseknek, akiknek nincs hova menniük, szükségük van a boltjukra. A Tesco és a Billa áruházakat előbb kifosztották, majd felrobbantották, mert a fegyveresek mind a szlovák, mind a magyar oldalon a külföldi globalizációs erők behatolásának egyik formájaként tekintettek ezekre a boltokra. A somorjaiak azt sem tudták, melyik harcoló fél tette tönkre a szupermarketeket. A Tescót mondjuk a magyarok semmisítették meg, a Billát pedig a szlovákok.

Kovačičék a front magyar és szlovák oldaláról egyaránt vásároltak árut a beszállítóktól, és ugyanúgy érkeztek vásárlók a város északi és déli részéről is. Erika úgy ítélte meg,

hogy a vállalkozásukkal járó kockázat miatt megduplázhatják az árakat, hiszen ők is hadi felárral vásárolnak a beszállítóktól. Más hentesbolt nem maradt a környéken, így a magas árak ellenére mindenki Kovačičékhoz járt – akár a Gútori és a Kolostor utcából, akár a Szőlőhegy utcából és a Pomlé felől, somorjai magyarok, somorjai szlovákok, a környékbeli falvak lakói, nagy-magyar szeparatisták éppúgy, mint a szlovák milícia tagjai.

Amikor Feri meglátta, hogy valamilyen egyenruhás alak közeledik az üzlet felé, inkább fogta magát, hátrament és a hűtőládák körül matatott. A katonákkal mindig Erika beszélt. Hétfőn köszönetet mondott a magyaroknak a régi haza helyreállításáért, kedden pedig a szlovákok bátorságát magasztalta. Magától rendeződött úgy, hogy a szlovákok hétfőn, szerdán és pénteken, a magyarok pedig kedden, csütörtökön és szombaton vásároltak. Erika egyszer azt mondta, ez a piac láthatatlan kezének húzása, de Feri meg volt róla győződve, hogy ez a háborús fellendülés csak átmeneti állapot, egyszer majd őket is elviszik, és lelövik valahol a földeken. A magyaroknak és a szlovákoknak ugyanannyi okuk lenne erre – hiszen ellátták az ellenséget.

A somorjai harcokba ezután bekapcsolódott a honvédség legjobban felfegyverzett Árva–Kiszucai Milícia zászlóalja, és ezzel sikerült kiszorítani a magyarokat a városon túlra. A szlovákok számára rendkívül fontos volt bebizonyítani a magyaroknak és a nagyvilágnak, hogy a Duna az ő szent folyójuk, így minden megharcolt kilométernyi part több tíz kilométert ért, amelyet valahol Rimaszombat vagy Szepsi közelében elveszítettek, ahonnan idevezényelték őket. De Somorjánál sem nyertek végül sokat, mert Bacsfa előtt aknamezők várták őket, amelyek a Duna-töltéstől a golfklub elhagyott zöldterületein keresztül egészen Csukárpakáig húzódtak.

Ezen a vonalon a harcoló felek szétváltak, és a helyzet jelentősen megnyugodott. A szlovák propaganda egészen a fegyverszünet megkötéséig beszélt arról a néhány négyzetkilométerről, amelyet a frontnak ezen a szakaszán sikerült megszerezniük, a magyar propaganda eltitkolta a vereséget, cenzúrázta és törölte az internetről az információkat, de folyamatosan hangsúlyozta a sikeres ellentámadást Kassa mellett, ahol a nagy-magyar szeparatisták nagyjából annyit nyertek, amennyit elveszítettek Somorja közelében, néhány tucat hektárnyi szántót, kertet és ugaron hagyott földet.

Feri már megszokta a folyton táblagépező katonák veszekedését, akik mindig összerúgták valamin a port. Eleinte megpróbált a műanyag asztalra lehajtott fejjel egy kicsit szunyókálni, mostanában hozzászokott, hogy ebéd után szunyókáljon egy kicsit, de nem sikerült, mert túlságosan izgatott és rémült volt. Így legalább arra kényszerítette magát, hogy figyelmen kívül hagyja a fiatal katonák kiabálását, és megpróbált visszaemlékezni a több mint egy éve történt eset minden részletére.

Úgy emlékszik, vasárnap volt – a szlovák milicisták sötétedés után jöttek érte. Autózúgás hallatszott odakintről. A dízelmotor túráztatása és a fölöslegesen hirtelen fékezés visszavonhatatlanul véget vetett annak a hamis pillanatnyi csendnek, amiben a háborúhoz szokott emberek már úgysem hittek. Feri csak a holland sátorban döbbent rá, milyen könnyen hozzászokott mindenhez, ami a háborúval kapcsolatos – az állandó bizonytalansághoz, hogy mi lesz holnap, ami idővel végzetes közönnyé változott, az életveszélyhez, amivel szemben az emberek valamiféle know-how-t szereztek, az ellenséges felek elleni küzdelem módszereivel kapcsolatos személyes tapasztalatok alapján.

De megszokták a rosszat is – hogy jönnek a katonák, és elviszik – nem tudni hova – a szomszédjukat vagy a fiukat, és harcra kényszerítik kétszáz kilométerrel keletebbre egy falu mellett, amelyről egyik közeli hozzátartozója sem hallott még soha életében.

Feri ekkor óvatosan az ablakhoz lépett. Az utcán egy terepjáró állt, téli foltos maszkhálóval befedve. A jármű tetejére szerelt szlovák zászló dermedten lógott, szélcsend volt. Négy milicista szállt ki a kocsiból, és magabiztosan körülnéztek.

– Mit akarnak itt? – kérdezte Feri mérgesen.

– Hát mit akarhatnak? Húst! Menj és nyiss nekik ajtót! – szólt Erika.

– Zárva vagyunk! – tiltakozott Feri.

– Nekik mindig nyitva vagyunk – válaszolta Erika.

Ahogy kinyílt a bejárati ajtó, a katonák abba az irányba fordították fegyvereik csövét. De amikor meglátták, hogy csak egy zömök, fegyvertelen férfi áll az ajtóban, leeresztették a géppisztolyt a földre. Egyikük felkiáltott:

– Ön Ferdinand Kovačič, a hentes?

– Mit akarnak tőlem? – kérdezte Feri, ő maga is meglepődött, milyen merész a hangszíne.

– Ne aggódjon! Szükségünk van az ön professzionális szolgáltatásaira.

– Valószínűleg disznót akarnak vágni – biztatta Erika.

– Épp ettől tartok. Ahova ezek beteszik a lábukat, mindenütt vér folyik – morogta Feri, mielőtt elindult a milicisták kocsija felé.

A milícia közvetlenül a város bevétele után foglalta el az FC ŠTK Somorja 1914 stadionját. Egyúttal megtiltották, hogy bárki betegye a lábát a városi park környékére, mert

lelövik, a sportpályát szögesdróttal vették körül, és folyamatosan őrizték. Amikor Feri látta, hogy a milicisták autója a Szőlőhegy utcából a Sport utcára, majd Fürdő utcára kanyarodik a stadion felé, megijedt, mert azt hitte, azért viszik oda, hogy árulásért lelőjék, mert hússal látta el az ellenséget.

Egy terepszínű egyenruhát viselő, szakállas férfihoz vezették. Feri csak feltételezte, hogy ő az egyik parancsnok, mert a népfelkelők nem viseltek sem váll-lapot, sem más rangjelzést.

Egy szobába vitték, ami egykor a klub menedzseréé volt. A falakon még mindig több, a járási versenyek sikereit idéző oklevél és bekeretezett csapatfotó lógott.

Feri megpróbált a milicistával folytatott beszélgetésre koncentrálni, mert azt gyanította, hogy most fontos lenne minden szóra megfelelően válaszolni, de a furcsa idegesség arra késztette, hogy minduntalan körbenézzen és keresse a róla készült fényképet – az ifi csapat legzömökebb tagjának fotóját.

– Kovačič úr, maga szlovák? – kérdezte a parancsnok Feri szemébe nézve.

– Igen, persze – felelte sebtében.

– A felesége is, ugye? – folytatta a parancsnok.

– Igen... – Feri érezte, hogy nem volt túl meggyőző a hangja, ezért hozzátette: – Még ha valamelyik dédapja magyar volt is, ez már rég volt, a nemzetségében a szlovák vér már rég kimosta a magyart.

– Igen, a szlovák vér – értett egyet a parancsnok, és egy pillanatra gondolkodóba esett.

Ferinek úgy tűnt, veszélyes lehet a csend, ezért folytatta a beszélgetést:

– Elég, mi szlovákok vagyunk!

– A szlovákság egy dolog, ám a szlovák hazafiság egészen más... – nézett kérdőn Ferire a parancsnok.

– Hazafi vagyok. Ha arra gondol, hogy nem léptem be a milíciába, el kell mondanom, ugyan gondolkodtam rajta, de az emberek meggyőztek, hogy ne tegyem, hiszen szükség van a hentesre. Csak nézzen rám. Dupla olyan széles vagyok, mint a maga katonái, nem is varrnak ilyen nagy egyenruhát. Miattam ki kellene szélesíteni a lövészárkokat, és ha támadnának, jóval a harcok befejeztével érnék csak oda az ellenséges harcvonalakhoz, ha félúton össze nem esnék a kimerültségtől. Nem tudom, érti-e, amit mondok...

– Értem. De el kell mondanom, hogy a lövészárokból teljesen más ám a kilátás, mint otthonról, a függöny mögül. A dolgok egyértelműbbek és tisztábbak. Itt vagyunk mi, ott meg az ellenség. Milyen a kapcsolata a magyarokkal?

– Hogy is mondjam? – tétovázott Feri, és egy pillanatra ismét elkalandozott a tekintete a falon lógó fotókon.

– Elég, ha az igazat mondja – szakította félbe a parancsnok.

– Hát... nem tudom, máshol milyenek a magyarok, de az itteniekkel nem volt bajunk. Nem nyomtak el minket, nem kellett harcolnunk velük.

– Értem, azt mondja, hogy a somorjai magyarok nem rosszak...

– Igen, nagyjából erre gondoltam.

– Pontosan erről beszéltem, amikor az árokból nyíló kilátást említettem. Onnan tisztábban és egyszerűbben látni a dolgokat. Tudja, hogy az ellenség magára céloz, és önnek pedig rá kell céloznia. Nem kezelheti ezt személyes ügyként. Hiszem, hogy van köztük pár rendes ember, de a magyarok megtámadtak bennünket, mi pedig harcolunk ellenük, védekezünk. Nekem személy szerint nincs bajom egyikükkel sem, akik a városon kívül rejtőzködnek, és néha ránk, vagyis önre és rám aknavetők tüzét zúdítják. Higgye el, ha kiszorítjuk őket a Duna túlsó felére, és aláírják a kapitulációt, amelyben vállalják, hogy délebbre húzzák meg a határt, szívesen elüldögélek majd velük egy üveg jó magyar bort iszogatva, és akkor mindenféle szertelen történetet mesélhetünk majd azokból az időkből, amikor harcban álltunk egymással. Az úgynevezett kollektív bűnösség elvéről beszélek. Sajnos a háborúban az a szabály, mindenki, aki nem az ön oldalán áll, ellenségnek számít. Amikor ötven géppisztolyos férfi rohan szembe, nem gondolkodhat azon, melyik jó és rossz közülük. Mindenkire lőni kell, mert magyar.

A parancsnok felsóhajtott. Feszülten Ferit méregette, akinek ettől a pillantástól a hátán végigcsurgott a veríték. A falon lévő focisták fotói között kereste a menekülést. Tudta, hogy mondania kell valamit, mielőtt megpörzsöli a parancsnok tekintete.

– Igen – lehelte végül Feri, többre nem tellett tőle.

– Örülök, hogy ebben egyetértünk – mosolygott a parancsnok, és az asztal fölött kézfogásra nyújtotta Ferinek a kezét, aki csak egy izzadságtól csöpögő, nyálkás, hideg halat helyezett a parancsnok tenyerébe.

A parancsnok erősen megszorította, mintha ezt a halat szét akarná lapítani.

– El se hinné – folytatta a parancsnok –, de a legrosszabb magyar gyilkosok a nők. Nincs bennük szemernyi könyörületesség, még a gyerekeinkkel szemben sem. Néhányat elkaptunk, itt tartjuk fogva őket.

Feri meglepetten nézett a parancsnokra:

– Itt?

– Nem tudta? Az jó. A stadionban és a park mellett több tucat magyar női terrorista, tömeggyilkos, vipera van, akiket a háború után a nemzetközi törvényszék biztosan halálra ítélne.

Ferinek sikerült megtalálnia a falon annak a csapatnak a fényképét, amelyben játszott. Néhány sporttársát már felismerte, de magát nem találta. A parancsnok az asztalra könyökölt, állát pedig a kezére támasztotta.

– De nem várhatunk a háború végéig. Ezt a helyzetet most kell megoldanunk.

Feri a fényképről a parancsnokra pillantott, de megint nem állta a tekintetét.

– Biztosan tisztában van azzal, a milicisták bátor legények – a parancsnok nem folytatta, amíg ki nem kényszerítette Feri egyetértő bólintását. – Kiképzett harcosok, naponta bizonyítják a hősiességüket az összecsapásokban. Ám arra nem állnak készen, hogy ezeket a viperákat kivégezzék. Nem tudják megtenni, képtelenek rá. Ezek a magyar viperák még mindig nőnek néznek ki.

Feri kérdőn bámult a parancsnokra, egyenesen a szemébe nézett, mintha már nem félne a tekintetétől.

– Szóval nem kerülgetem a forró kását... Ön hentes. Van tapasztalata az állatok leölésében. Ezért úgy gondoltuk, hogy a háziállatokon kívül néhány viperával is képes elbánni. Nem lesznek sokan. Arra kérjük, tegye ezt meg a hazánkért.

– Én? – kérdezte Feri.

– Mondom, nem lesznek sokan. Gyilkosok. Esküszöm, hogy mindegyikük több szlovák gyereket és nőt is megölt. Lekaszabolják, átvágják a torkukat, kínozzák őket... Minden felelősséget magamra vállalok. Én vagyok a bíró, ön lesz a parancsaim végrehajtója. Formálisan bevehetjük önt a milíciába, így hivatalosan is a beosztottammá válik. Csak parancsot fog végrehajtani.

– De én még embert sosem...

– Ne beszéljen itt nekem emberekről – a parancsnok hangja visszanyerte a korábbi éles, fenyegető stílusát. – Ezek nem emberek, hanem viperák. Mérgeskígyók. Megtanulta, hogy kell megölni a tehénkét vagy a birkát, pedig azoknak is mennyire jámbor a tekintetük. Ezeknek a magyar viperáknak pedig már az arcukra van írva a kegyetlenség és a rosszindulat.

Feri a nadrágjába törölte izzadt kezét. A parancsnoknak úgy tűnt, hogy nyerésre áll.

– Nem itt fogja csinálni, átvisszük a Duna túloldalára. Sötétben odajön, legjobb, ha korán reggel, aztán...

Feri abban a pillanatban meglátta magát a fényképen. A parancsnok furcsa örömöt, sőt mosolyt fedezett fel az arcán.

– Rendben! De van egy feltételem. Tényleg ne legyenek tanúk. Ön éppoly jól tudja, mint én, hogy ha vége lesz ennek a háborúnak, sok mindent kivizsgálnak. És nem akarok semmilyen írásos feljegyzést, amiben szerepel a nevem.

A parancsnok elvigyorodott:

– Kérem, jöjjön el holnap kora reggel. A jelszó a kapuban ez lesz: kobrák és viperák. Jól jegyezze meg, és kiáltson már messziről, nehogy az őr lepuffantsa. A fiúk néha nagyon feszültek.

– Készítsen elő egy lapátot és két ásót.

– Kettőt?

– A viperának is van keze, segíthet – nevetett fel erőltetetten Feri.

Vályi Horváth Erika fordítása

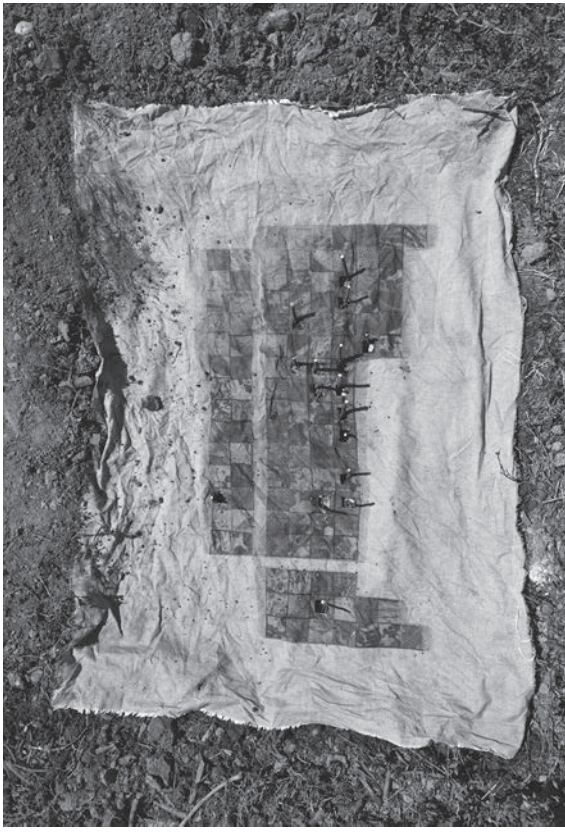

TÖRÖK BIANKA: „AZ ELJÁRÁS NAGY FELÜLETEN IN SITU ALKALMAZHATÓ." IN SITU VI., 2022

NICOL HOCHHOLCZEROVÁ

EZT A SZOBÁT NEM LEHET MEGENNI

(RÉSZLET A REGÉNYBŐL)

Kérdezni tetszik, hogy hol akarok továbbtanulni. Mondom, nem tudom, tanár úr, pedig tudom, mire maga, hogy pedig ezt már illene tudnom, és én nem mondom meg, hogy igazából tudom már, még akkor sem, amikor le tetszik tenni elém a képzőművészek számára készült anatómiakönyvet és azt mondja, rajzoljam le a nőt a negyvenkettedik oldalon. A nőnek a negyvenkettedik oldalon nincs haja, nincs melle, nincs bőre, olyan, mintha farkasok rágták volna meg. Rajzolom a nő izmait és közben anyámra gondolok, aki a legkevésbé sem hasonlít a nőre a negyvenkettedik oldalon, anyámnak mindig szépen le van barnulva a bőre, a dereka karcsú, a lába vékony, piros ruhában jár, nekem meg azt mondja mindenki, hogy tiszta apád vagy!

Minden ruhám fekete, a szüleim minitemetése vagyok. Átdugja az ujját az övtartómra erősített lánc egyik szemén a tanár úr, és azt tetszik kérdezni, hogy ez a lánc most menő-e, mondanám, hogy *nem bazmeg, nem menő*, de csak lesütöm a szemem, otthon leveszem a láncot, bedugom a fiókba, és felhívom Silviát, hogy ad-e egy cigit. Silvia kinevet, aztán simogatja a hátamat, míg fuldoklom a füsttől, *hol az a lófasz a gatyádról*, csúnyán nézek rá, aztán lefekvés előtt mégis visszacsatolom a láncot.

Át tetszik dugni az ujját a láncom egyik szemén, meg tetszik húzni, *kapd össze a holmid, koncertre megyünk, a templomba*. Meghimbálja a fordított keresztes fülbevalómat, azt, amelyikkel a szobámat eszem, tegnap is próbáltam szétrágni, míg a szüleim balhéztak egymással, hogy *bazmeg* és *bocsáss meg szívem, de miért vagy ilyen ingerült? Én nem megyek*, mondom, pár perc múlva mégis fent ülök a karzaton, kezemben a hamutartó, amit készítettem, azt hiszem, odaadom Silviának.
A templom előtt azt tetszik mondani, hogy *szeretlek!*

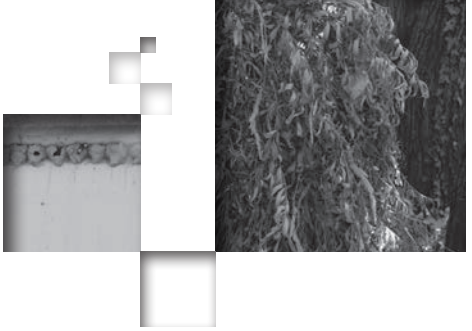

Az osztályban meg azt, hogy *tegeződjünk!*

Süti van az asztalon és teásbögrék, kávét nem iszik, mert szívdobogást kap tőle, meg tetszik ölelni, és azt mondja, *szóval akkor pertuban vagyunk*, bólintok, olyan az íze a nevének, mint a szobámban a vakolaté, kaparja a torkomat, de csak nyelem, büszke vagyok, hogy fogy belőle végre.

Aztán meghívsz a lakásodra. Ajtót nyitsz, kabátban vagy, mintha menni készülnél, pedig csak a konyhában ülünk, teát főzöl, pedig kávét kértem, de az mondod, korai nekem még a kávé, szürcsölöm hát a csipketeát, nézegetem a dekorációt a falon. Szeretnék valamit mondani, de mi a francot mondjak, talán megint valamit a Rumošról vagy nagyapáról vagy Silviáról, Silviát nem szereted, de mindegy. Végül a konyha sarkába mutatok, és azt mondom, hogy *a nagymamámnál ugyanilyen csempe van a klotyóban*. Megcsíped az arcomat és nevetsz, neked tényleg elmondhatok bármit, járhat a pofám egyfolytában.

Mikor a cipőmet húzom, kérdezed, nem fognak-e aggódni a szüleim, *nem hiszem,* felelem, *azt mondtam, hogy Silviához megyek*, majd hosszan ölellek.
Aztán zúg-sistereg valami a szobámban, talán a vér forr benne, meg kell majd enni ezt is.

Forr, mikor a konyhádban ülünk, hátad mögött ugyanolyan csempe, mint a nagyiék vécéjében, meg egy kötény, rajta a neved. Nejlonba csomagolt albumot lapozgatsz, Rodintől Moore-ig, ez a címe; *ez a szobor, ez megváltoztatta az életemet, csináltam aztán én is egy hasonlót*, most neked jár a szád és én hallgatlak, aztán egyszer csak befogod, és azt kérdezed, *megölelhetlek*, mintha eddig nem ölelgettél volna; a fenekemet is megcsaptad egyszer, amikor mentem el tőled, nem mozdítottad puszihoz a fejed, így az ajkam a szád

sarkát érte az arcod helyett, most meg egyszeriben azt kérdezed, hogy *megölelhetlek*, én meg mióta várom már a két kezed között, hogy elfordítsd a fejed, és kiömöljön a szádból a főtt vér.

51

Tereza nem a lánya, lehetne, de nem az, a lányának göndör haja van, Terezáé pedig egyenes, körbelógja az arcát. A lányának apró az orra, Terezáé sasorr plusz sűrű szemöldök és olyan ajak, amelyikre illene a rúzs, a lányának száj helyett keskeny rés van az arcában, mint a malacpersely bedobónyílása, olyan keskeny, hogy nem férték bele apasága fillérkéi, a földre hajigálta a lánya mindet, és bezárkózott a szobájába. Terezának olyan ajka van, amivel most őt csókolgatja, Ivan nyelve úgy csusszan közé, mint az aranypénz, még a csörrenését is hallja, meg azt is, ahogy Tereza otthon a combjához dörzsöli az aranyat, miközben a szülei kérdezik, hogy *hol voltál,* és azt is hallja, hogy Tereza azt mondja, *Silviával a városban*, és közben mindvégig remeg a keze. Most is remeg, ahogy két tenyere közt tartja Ivan arcát. Remeg akkor is, amikor a hátát simogatja, és azt mondja, hogy *ne sírj, nem történt semmi rossz*, ilyeneket mond neki Terezka, meg hogy *nézd, hullik a hajad mindenfele*, összeszedegeti a szálakat, kidobja a szemetesbe, leporolja fölötte a kezét.

13

Azt mondod *lehetünk együtt, de csak egy egészen kicsi időre, senki sem tudhatja meg, de egy kis időre lehet.*

Meg hogy *örökre együtt maradunk, örökké szeretni foglak.*

Meg hogy *nem gondoltam volna, hogy ilyen szépen tudsz csókolózni!*

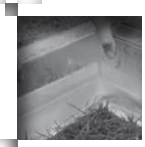

Nem gondoltad volna, hogy ilyen szépen tudok csókolózni, erre napokig büszke vagyok, peckesen grasszálok az iskolában, és csak arra tudok gondolni, hogy milyen jól csókolózom, milyen jól megtanított Silvia. Ez érdekelne téged is, hogy Silvia, majd legközelebb elmesélem. Kár, hogy nem akarsz a tükör előtt csókolózni, nem akarod közben nézni magunkat, a fotelben csókolózunk hát, a szobraid között, egy óriás gömb, gúlával a közepén, egy olyan, aminek az a neve, hogy lépcső önmagunkba, egy saját nyelébe szöget verő kalapács, *keresztény kalapács,* mondom két csók között, te pedig megdicsérsz, *milyen okos, jó humorú kislány vagy, és milyen szépen tudsz csókolózni, nagyon rég nem csókolóztam így senkivel.*

Az iskolából mindig egyenesen hozzád megyek, elmesélem, hogyan mászott be apám az ágyam alá, és hogyan kiabált ki onnan, hogy minden csupa por, *hogy lehet ekkora kupi az ágyad alatt*, ezt kiabálta, te pedig simogatod a fejem és azt mondod, hogy *ilyet sosem mondanék a lányomnak, ettől meghalna bennem a lélek,* meg hogy *annyira hasonlítasz a lányomra, van fogalmad róla, hogy ez milyen félelmetes, senki sem láthat minket együtt.*

Az iskolából mindig egyenesen hozzád megyek, a menzás ebédet passzolom, legalább lefogyok. Nagyapa azt mondja, hogy ha az ország olyan masszív lábakon állna, mint amilyen az enyém, akkor aranyéletünk lenne, nem tudom, te

mit gondolsz a lábamról, a balon kékes véraláfutás a bicajtól meg egy anyajegy, közepéből szőrszál nő, anyám szemöldökcsipeszével szoktam kitépni. Rád simulok, a jobb lábammal erősebben, mint a ballal, mire te, hogy *Terezka, nem érhetsz így hozzám, hát azt hiszed, fából vagyok?*

Fáj egy kicsit az üres gyomrom, hiszen csak Silvia fél tízóraiját ettem ma, fagyasztott gyümölcsöt hozott, kemény volt még a nagyszünetben is, mintha kavicsot szopogattunk volna. Még az órán is azt szopogattuk, mélyen a füzetbe hajolva. Szopogattuk, csorgott a nyál az állunkon.

Suli után először csúsztatom be a kezem a nadrágodba. A disznósajt jut rólad eszembe, az a se nem puha, se nem kemény, sima gömböc, amelyikből még árad a meleg, miközben óvatosan húzzák körülötte egyre szorosabbra a deszkát, csöpög a leve a földre, és nagyapa azt mondja, *húzz még rajta*, mire a Rumoš, hogy *inkább már nem, mert szétreped*, szóval erre emlékeztetsz, de nem félek, mert nem vagyok már gyerek, belemosolygok a borostádba, tolom a kezem a nadrágodba, az ágy mellett négykézlábra ereszkedem, lecsekkolom, nincs-e alatta apám.

Silvia rágyújt, büdös nagyon az illatodat elfedni hivatott parfümmel keveredő füst.

Na és milyen volt, kérdezi, fekete dzsekimről már három ősz hajszálat csípett le, a feketét inkább hanyagoljam most, mondja, a biztonság kedvéért, *szép,* vonom meg a vállam, Silvia cigarettájának hamuja ráhullik, és pont úgy világít rajta, mint a hajszálaid.

Mint amikor sokáig ülsz a kecskén.

52

Ivan minden reggel ír a lányának, aztán Terezának is, de mindig csak az egyikük válaszol, mind a ketten soha. Jobban örülne, ha a lánya válaszolna, de jobbára Tereza szokott, megtoldja az üzenetet három szívecskével, három összetapadt hajszállal. Ma azt írta, hogy vett magának fekete harisnyát, és kapott kölcsön Silviától fűzőt, Ivan elképzeli, hogyan küzd a két lány a korzettel, hogyan rángatják a zsinórjait, de valamelyik mindig laza marad, és a képtől nevethetnékje támad. Csakhogy a két lány egyike Tereza, fekete harisnyában és kulccsal a nyakában, mert Ivan azt mondta neki, hogy ez az ő szívének a kulcsa. Terezka, aki elsírja magát, mert azt álmodta, hogy Ivan elhagyta őt, és ettől Ivan is elsírja magát, *inkább meghalnék, mint hogy*, és a lányára gondol közben, aki már régebben megírta neki, hogy mégiscsak hazajön az ünnepekre, a Terezka lába csámpította papucsot fogja viselni, abban a kádban fog hajat mosni, amelyikben ő Terezka haját mosta, Terezka hátrahajtotta a fejét és visongott, amikor belefolyt a sampon a szemébe. Arra gondolt, hogy utoljára a lánya haját mosta így, a lánya egész idő alatt meg sem mukkant, csak állt a kádban, karja védekezőn keresztezve, és hagyta, hogy a samponos víz az arcába csorogjon, hogy lemossa arcáról a taknyot-nyálat.

Ivan minden hónapban örül, hogy Terezkából vér folyik. Pokrócba bugyolálja a kislánykáját, csókolgatja a száját; Ivan minden hónapban örül, hogy megírja a lánya, hogy szép az idő Madridban, és hogy jó munkája van Madridban, és hogy nem találkozgat senkivel Madridban, hanem két meleggel meg a melegek macskájával lakik. Ivan akkor lesz féltékeny először, mikor Tereza Bulgáriában nyaral, s*zép az idő és a pincér úgy néz ki, mint te a régi képeiden, de tényleg pont úgy, göndör, fekete haja van, és jobban megnézve izmos is*. Ivan a konyhában cigarettázik, ki se nyitja az ablakot, és mikor Tereza hazajön a nyaralásból, azt mondja neki, hogy *de szép szőkére szívta a nap a hajadat, szivecském, a szemöldöködet is de szép szőkére, a bőröd is gyönyörű lett a naptól, sötét, mint anyádé, meztelenül napoztál, mert mondtam, hogy az nekem mennyire tetszene, és nálad van a piros ruha is, ami azon a képen volt rajtad, fel is veszed, ugye, majd ha feltűnés nélkül eljutunk haza hozzám, tudom, szivecském, tudom, hogy ha már most felvetted volna, akkor feltűnőek lennénk, téged nézne mindenki, hogy honnan került ide ez a csoda nő, most pedig menj szépen haza, szivecském, nehogy meglássanak minket együtt, legközelebbre pedig vedd fel a ruhát, már holnap vedd fel, jössz holnap, ugye, várni foglak, vigyázz, szivecském, meg ne lásson senki!*

14

Szépen hazamentem, anyám nézett és azt mondta, *milyen már megint a lábad, visszafoghatnád egy kicsit a kaját*. A szobámban aztán arra gondolok, hogy mikor kiskoromban gimnasztikára jártam, nem vehettünk a versenydressz alá bugyit, meg arra, milyen volt a lábam akkor, meg arra, milyen a lábam most, amikor nem a szüleim nézik, hanem te, miközben magamhoz nyúlok, és te azt mondod, gyönyörű nő vagyok, gyönyörű lábú gyönyörű nő.

Magamhoz nyúlok, a testedet képzelem közben magam elé, meg az arcodat: szaténpárnán nyugszik, és kukacok másznak ki belőle, ugrálnak kifele a szemedből, kopogtatják a koporsó belsejét.

Szépen hazajöttem, és anyám azt mondta, *a gyerekszobád túl gyerekes már hozzád, a tapétával meg minden*. Beülünk a kocsiba, apám mond valami viccet, amilyet az apák szoktak mondani, én nevetek rajta, ahogy az apák lányai szoktak nevetni, anyám nem nevet, odamond valami csípőset, az anyám is magyar, mint a Rumoš; *erre előbb kellett volna gondolnod*, vág vissza apám, leállítja a kocsit az út közepén, kiszáll és elindul valamerre, megyek utána, és mondom, hogy jöjjön vissza, hiszen anyám nem tud vezetni, ő meg azt mondja, erre előbb kellett volna gondolnunk, összecsomagol minket többesszámba, és masírozik tovább, megyek vissza anyámhoz, de nincs már ott, csak az üres Alfa Romeo a bal oldalra szerelt, ferde rendszámtáblával, *apu, ez az autó iszonyú ronda*, mondtam, amikor hazahozta, és tényleg, még mindig iszonyú ronda.

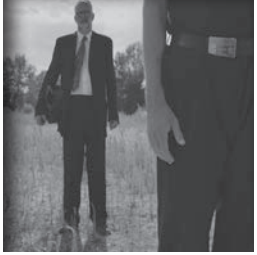

Félek hazamenni, elmegyek hát hozzád, pokrócba bugyolálsz, kenyeret kensz, *egyél, szivecském, a bánat tulajdonképpen csak éhség inkognitóban.*

De nem volt már ott az anyám, nem érted?

Hogyne értenélek, mondod, és úgy csókolsz, mint a halak a konzervdoboz belsejét, belém vagy nyomakodva tisztára. Nem hiányzom egyiküknek sem, te meg egész idő alatt ismételgeted, hogy *tudom, hogy érzed most magad.*

Összekötözöd a kezemet a nadrágomon csüngő lánccal; a szüleim minitemetése vagyunk.

De erre előbb kellett volna gondolniuk.

Otthon aztán magamhoz nyúlkálok, és örülök, hogy nem buktam le, hogy nem hiányoztam senkinek, elmentem hozzád, és nyugodtan hazajöttem, és anyámék nyugodtan ültek a kanapén, apám középen, anyám aszimmetrikusan baloldalt, mint az a ronda rendszámtábla, egy szót se szólnak, pedig talán tudnak mindent, de erre talán előbb kellett volna gondolnunk.

Otthonról aztán próbállak felhívni, de hiába, napokig nem veszed fel, a szobám maga tömi magát a számba.

Ne sírj, szivecském, ne sírj, nekem az nagyon fáj, ha te sírsz, mondtam már, hogy sajnálom, na ne sírj már, ne bőgj, inkább menj, sétálj egyet, menj ki az erdőbe, a legmagasabb

domb tetejére, keresd meg a legmagasabb fenyőt, és vágd ki, ettől elfáradsz és abbahagyod a sírást, aztán egyél, mert a bánat csak éhség inkognitóban, aztán szánkózhatnál is, ha már úgyis ott vagy a dombon, lehozhatnád a szánkón a fenyőt, és felállíthatnád otthon, de jaj, te nem is vittél magaddal szánkót, na látod, már nevetsz, jól van, szivecském, nevess csak, hiszen egyetlen nap alatt ennyi butaságot csinálni, az vicces, otthon felejteni a szánkót, ráadásul feleslegesen kivágni egy fát, na ugye, nevess csak, szivecském, és főleg ne sírj, nekem az nagyon fáj, ha te sírsz!

Hosszan ölelsz, nézel a szemembe, simogatod a hajam, megfésülsz, bekened krémmel a borostádtól kivörösödött arcomat. Aztán azt mondod, *pont olyan szép vagy, mint az anyád*!

Azt mondod:

Az orgazmustól megduzzad az ajkad.

Az orgazmustól megduzzad az arcod.

Az orgazmustól lelappad a combod, karcsú a lábikód, csodaszép.

Szánkázz belém, hiszen az vicces!

Úgy be tudsz gerjeszteni, szivecském, mindjárt elsülök, nem akarsz terhes lenni, igaz, szivecském?

Csodaszép a feneked, szivecském, neked van a világon a legszebb feneked, csak az a sok melegkiütés, nem akarsz csinálni vele valamit, tegyél rá propoliszt vagy kamillát, a kamilla gyulladásgátló, azonnal eltünteti, és aztán tökéletes leszel, a legszebb a világon!

A fület erősebben oda kell ragasztani, szivecském, nézd csak, így!

Az iskolában mindenkit szivecskémnek szólítasz, de szakkör után csak engem csókolgatsz a szertárban, nem merek megmozdulni, nehogy leverjem a polcokról a kancsókat, tányérokat, kerámia állatfigurákat. Neked dőlök, *csak óvatosan, szivecském, nehogy leverd a kancsókat, nézd, hogy ragasztották rá a fület, tisztára eláll, ez a kemencében biztos letörik; meg ezek a hülye állatok, bár ez a zsiráf nagyon aranyos, nézd, hogy öltögeti a nyelvét!*

Kiöltöm a nyelvem, de csak óvatosan, hogy össze ne törjek valamit.

Vasárnap azt mondom otthon, hogy sétálni megyek. Hazudok, hogy össze ne törjek valamit. Ülünk a lakásodon, nyújtogatod belém a nyelved, gyümölcsöt szeletelsz vele.

A lányomnak ébredés után így állt a haja szanaszét!

A feleségem sosem szeretett, soha nem akart velem kézen fogva járni az utcán.

A szüleim örökké veszekedtek, olyankor mindig futottam a nagyanyámhoz, és sárból városokat építettem az udvaron.

Hogy ne légy szomorú, beleöltöm a nyelvem az ágyékodba. Hogy simogasd a fejem. Lelapul tőle a hajam és a fejemhez tapad.

Mészáros Tünde fordítása

FUNCZIK NORBERT: DILUTED PERCEPTIONS, IN SITU VI., 2022

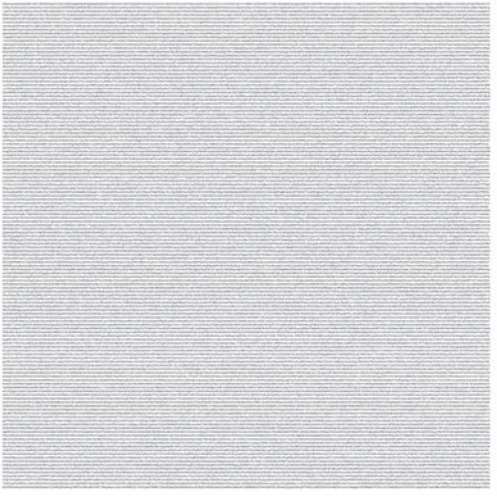

MACSOVSZKY PÉTER

THIS IS A REAL THING*

Ez itt a költői megszólalás kötött beszéde.
Kijelöli a szöveg kötöttségének mértékét,
a szöveg alaki elrendezését.
Tartalom helyett inkább a formára vonatkozik.
Előnye tömörségében áll.

Ez itt a költői ritmus
alapegysége, általában egy sor.
Jellemzője a hangszerkezet.

Az eddig mondottak teljes mértékben
vonatkoznak a versritmus-alapegységek
e tömörülésére is
a közös rímképlet
és az azonos metrikai séma
alkalmazásának alapján.

A legkisebb strófa a párvers.

Ha a szöveg sémája folyamatosan változik,
és nem lelhetők fel benne szabályszerűségek,
akkor forma helyett inkább a tartalomra vonatkozik.

* A versek Peter Macsovszky *Strach z utópie* (Rettegés az utópiától, 1994) című kötetéből származnak.

A STRÓFA REINKARNÁCIÓJA

Az első strófa nem vindikálja magának
a frappáns expozíció jogát.
Ezért nincs is mondanivalója.

A második strófa nem bánik olyan könnyelműen
a térrel, mint az első, hanem kibontja
a benne foglalt gondolatot, felerősíti a motívumot,
beviszi a szövegbe a szükséges feszültséget,
mely azonban a harmadik strófában
vélhetően ismét redukálódik majd.

A harmadik strófa megvilágítja,
miként illeszkedik az ötödik
a negyedik költői kontextusába.
Metaszöveg-jellegűnek is mondható,
bizonyos mértékig.

A negyedik strófa mostoha viszonyban
áll a harmadikkal; nemkívánatos
reciprocitás, a fokozás egyfajta
megfékezése – a regresszió kezdete,
a recesszió jele.

Az ötödik strófa legalább olyan ügyesen
van megírva, mint a harmadik,
de a negyedik szempontjából nem jelent semmit.

A hatodik strófa meg van írva.

7 KÖZNAPI HELYZET

A gondolat, hogy valaki meghallotta a hangunkat,
miközben az ajtó csukva volt,
elbizonytalanít, az igazat
megvallva. Képzeljük csak el.

Úgy képzeljük el, hogy aki
ezt állítja, hangokat hallott a szobánkból,
és úgy vélte, felismer bennük bennünket,
de nem biztos benne, hogy nem
a rádió szólt-e.

Az is lehet, hogy nem voltunk ott,
de szólt a rádiónk:
valaki más kapcsolta be.

És az sem kizárt,
hogy ott voltunk, de nem szólt a rádió.

Azon az estén tehát
a megbeszélt helyen voltunk,
az adott zárt térben.
Vagy szólt a rádió.

MERZFIRENZ 5

A Szobrász tekintetének átható
melankóliájában – legyen a kép
ezüstszürke harmóniája bármily velencei –
van valami Piero di Cosimo
érzelgősségéből.

Haldokló nimfa, siratja
tehetetlen szatír, kutyájával
a puszta tengerparton.
A jelenet szerzőjéről tudjuk,
hogy képes volt víziókat olvasni
a köpet szerkezetéből.

Ez az elrendezés analógiát mutat azzal,
mely a XVI. század általános jelrendszerét
jellemzi.
A jeleket olyan hasonlóságok alapján alkották,
amelyek felismeréséhez
jelekre volt szükség…

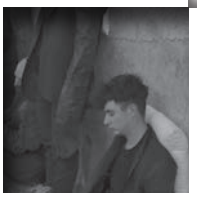

NÉMA KÉTSÉGBEESÉSBEN

A csúcsív felszabadítja az építészt
a négyzetes alaprajzú ívmező
szükségszerű alkalmazása alól;
a tető és a boltozat súlyát
már nem a teherhordó falak viselik.
A támrendszer ívbordákból,
támoszlopokból és támívekből álló,
finoman tagolt váza
a külső támpillérekre
hárítja terhüket.

Hosszuk és görbületük eltérő;
az első borda a legrövidebb,
a hetedik és a nyolcadik a leghosszabb.
Feleslegessé válnak a falak.
Helyettük óriás színesüveg-ablakok
feszülnek pillértől pillérig:
a boltívekig felnyúlva.

ANASTIGMAT STROFIC

A jövőben minden tiszta megnyilvánulás
alapja a szimultán kontraszt lesz,
az egyetlen eszköz, mely biztosítani képes
a színek dinamizmusát és
kompozíciójukat a felületen.

A fény megbontja a tárgyak körvonalát,
mely jelenség a legragyogóbban
megvilágított tárgyakat körülvevő
fénylő glóriaszerűségben
nyilvánul meg.

A tér minden szakasza törik
minden irányba, végtelenül
apró részecskékre esve szét.

A minden oldalról behatoló
fény bomlasztó hatására
a leíró kép töredékekké hullott, melyek
különféle, gyakran egymásnak ellentmondó
perspektívákban adódnak elő.

Az egyes részek viszonylagos önállósága
sosem látott mobilitást biztosít
e konfrontált formai elemek
szintéziséhez.

A mozgás és a fény roncsolja a testek anyagiságát.

Ám az orfikus misztériumokba beavatott emberre
enyhébb ítélet vár az alvilágban,
és felmentést kaphat
újjászületése alól.

ORA ET LABORA

A tárgyak, eszközök rakosgatása
egyik kézből a másikba, csakúgy mint
kézben tartásuk munka közben:
észszerűtlen és fárasztó.

Ha egy tárgy egy nyílásba helyezve
mondjuk téglalap alakúról
kör formájúvá változik, ez a tárgy behelyezése során
mintegy 20% időmegtakarítással jár.

Ha ezzel párhuzamosan csökkentjük
a behelyezett tárgy tömegét mondjuk 2 kg-ról
1 kg-ra, az további, mintegy 17%-nyi
időmegtakarítást jelent, és így tovább.

A pohár már nem körvonaltöredékek
heterogén halmaza,
hanem a pohár lényegének

képzőművészeti ekvivalense, tehát egy véletlen,
alapvető vonásokra redukált részletektől
mentes pohár.

Ha azonban ezek a nüánszok
gyakran ismétlődnek, akkor egy
műszak vagy év alatt percekké,
órákká, sőt talán több tucat,
több száz órává válnak.

A MOZGÁS ÖKONÓMIÁJA

Az 1910-es kiáltvány azzal a kijelentéssel kezdődik,
hogy az igazság iránti fokozódó vágy nem elégedhetik meg többé
a formával és színnel olyan értelemben,
ahogy azt addig felfogták, minden mozog, minden rohan,
minden változik viharos sebességgel…

A folyamatos, ütemes mozdulatok
részesítendők előnyben,
hirtelen irányváltások nélkül.

A kézmozdulatok egyszerűek,
szimmetrikusak és ellenirányúak legyenek, természetes
ívpályák mentén haladók.

Az átvitelnek nevezett
lokális mozdulatok mindegyike
egyenes vonalú vagy vegyes,
mivel ez az egyedüli két
egyszerű mozdulat.

Kinetikai elemek összerendezése ez,
idő és tér kifejezése
a mozgás absztrakt megjelenítése által.

A két kéz egyszerre dolgozzon,
és a tervezett szüneteken felül
ne legyen egyidőben tétlen.

Két további módja van még az anyagtalan mozdulatnak,
mely elérheti a végső sebességhatárt.
A fény és az árnyék.

Mészáros Tünde fordításai

PÁLMAI LÁSZLÓ: CRASH TEST – BEATETUDES, IN SITU VI., 2022

N. TÓTH ANIKÓ

VÁROS AZ EMLÉKEK TÁPLÁLTA FIKCIÓ ÉS AZ EGZOTIKUS VALÓSÁG HATÁRÁN

(PETER MACSOVSZKY: *TANTALÓPOLIS*)

A TRANSZKULTURÁLIS MINTASZERZŐ

Peter Macsovszky, azaz Macsovszky Péter transzkulturális mintaszerzőnek bizonyul.[1] Az érsekújvári születésű, magyar családi környezetben nevelkedő, szlovák iskolákat végzett szerző a kortárs szlovák irodalom egyik meghatározó alakjává vált. A kilencvenes évek derekán experimentális-dekonstruktív költészetével az ún. text generation tagjaként tűnt fel, verseskötetei[2] rendre szembemennek a konvencionális témákkal és műfajokkal, különböző eredetű intertextusokat alkalmazó konceptuális szövegasszamblázsai feltárják a nyelv felforgató, mágikus, félelmetes, traumatizáló energiáit[3], és termékenyítően hatnak a szlovák irodalom jeles képviselőire.[4] Az ezredforduló után a verseskötéteken kívül egymást követték

1 Németh Zoltán, *Könyvsorsok – Szlovákiai magyar Tantalópolis*, Új Szó, 2021. 03. 14. https://ujszo.com/szalon/konyvsorsok-szlovakiai-magyar-tantalopolis (A letöltés ideje: 2021. 08. 30.)

2 *Strach z utópie* (Utópiaiszony) 1994, *Ambit* (Ámbitus) 1995, *Amnézia* 1996, Petra Malúchová álnéven *Súmrak cudnosti* (A szemérmesség alkonya) 1996, *Cvičná pitva* (Boncgyakorlat) 1997, *Sangaku* 1998, Michal Habajjal, Andrej Hablákkal és Peter Šulejjel együtt a *Generátor X: Hmlovina* (Generátor X: Kozmikus köd) 1999, *Súmračná reč* (Alkonyi beszéd) 1999, *Gestika* 2001, *Klišémantra* 2005, *Tovar* (Áru) 2006, *Príbytok cudzieho času* (Idegen idő lakhelye) 2008, *Pohodlná mníška* (Kényelmes apáca) 2011, *Santa Panica*, 2014

3 Šrank, Jaroslav, *Macsovszky Peter. Komplexná charakteristika*. Literárne informačné centrum https://www.litcentrum.sk/autor/peter-macsovszky/komplexna-charakteristika-tvorby (A letöltés ideje: 2022. 02. 07.)

4 *Gavura, Ján, Peter Macsovszky. Stručná charakteristika.* Literárne informačné centrum, 2012. https://www.litcentrum.sk/autor/peter-macsovszky/strucna-charakteristika-tvorby (A letöltés ideje: 2022. 02. 07.)

próza- és esszékötetei[5], melyek önreferenciális költészetének párjaként kísérleti jelleggel az epika építő elveinek, kategóriáinak és központi jellemzőinek (műfaj, téma, cselekmény, konfliktus, karakter, hely, idő, narrativitás, élményszerűség) leleplezésére vagy egyenesen felszámolására összpontosítanak[6], valamint új színt jelentenek a vers és próza határán mozgó, a szerző által ismeretterjesztő irodalomnak nevezett kiadványai.[7]

Mindemellett tud róla a (szlovákiai) magyar irodalom is, hiszen hat magyar nyelvű verseskötetéből négy – *Álbonctan* (1998), *Kivéve* (2000), *Hamis csapdák könyve* (2002), *Lapkivágatok* (2009) – a Kalligram Kiadónál, a *Hálás anyag* (2009) a Plectrumnál, a *Miből készültek és hová tartanak* pedig a Madách-Posonium Kiadónál jelent meg 2020-ban. Magyar recepciója elmarad a gazdag szlovák kritikai visszhang mögött, bár az utóbbi időben megélénkült iránta a figyelem, egyrészt 2021-ben Madách-nívódíjat kapott a *Miből készültek és hová tartanak* című verseskötetéért, másrészt az Irodalmi Szemle 2021-es nyári száma egy tematikus blokkot szentelt a szerzőnek. De már korábban bekerült pl. *A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikoná*ba Csehy Zoltánnak köszönhetően.[8]

A 32 kötetet jegyző rendkívül termékenynek számító szerző műfordítóként is tevékenykedik, angolból és magyarból fordít szlovákra (többek közt Hamvas Béla, Márai Sándor, Szalay Zoltán, Szentkuthy Miklós műveit, az utóbbi szerző *Burgundi krónika* című regényének átültetéséért 2017-ben Hollý-díjat kapott). A magyarországi irodalmi szakma is felfigyelt rá, hiszen 2007-ben Mészöly-díjjal értékelték munkásságát. Nem mellesleg kitűnő publicistát is tisztelhetünk benne.

A transzkulturális szempontokat érvényesítő értelmezések gyakran hangsúlyt fektetnek a szerzői életrajzokra.[9] Macsovszky esetében eleve adott az a tény, hogy két kultúra határvidékén vált íróvá, ráadásul pályára lépésekor nem az anyanyelvét, a magyart választotta írói nyelvévé, hanem a szlovákot (amelyen

5 *Frustraeón* 2000, *Fabrikóma* 2002, *Lešenie a laná* (Állványok és kötelek) 2004, Denisa Fulmekovával közösen a *Klebetromán* (Pletykaregény) 2004, *Hromozvonár* (Villámharangozó) 2008, *Mykať kostlivcami* (Csontváztáncoltatás) 2010, *Želáte si novú kúpeľňu?* (Új fürdőszobát szeretne?) 2012, *Tantalópolis* 2015, *Povrch vašej planéty* (Az önök bolygójának felülete) 2017, *Čínske kino* (Kínai mozi) 2020.

6 Šrank, *i. m.*

7 *Sarcangelium* 2018, *Breviár pre posledných psychológov* (Breviárium az utolsó pszichológusok számára) 2019, *Babylonské epitrófie* (Babiloni epitrófiák) 2021.

8 Csehy Zoltán, *Macsovszky Péter = A cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918–2004*, szerk. Fónod Zoltán, Pozsony, Madách–Posonium, 2004, 239.

9 Roguska, Magdalena, *Identitásnarratívák kortárs magyar származású írónők prózájában = Transzkulturalizmus és bilingvizmus a közép-európai irodalmakban*, szerk. Németh Zoltán – Roguska, Magdalena, Nitra, Univerzita Konštantína filozofa v Nitre, Fakulta stredoeurópskych štúdií, 2018, 33–44.; Németh Zoltán, *A transzkulturalizmus és bilingvizmus szintjei a szlovákiai magyar irodalomban = Transzkulturalizmus és bilingvizmus*, szerk. Hegedűs Orsolya – Németh Zoltán – N. Tóth Anikó – Petres Csizmadia Gabriella, Nitra, Univerzita Konštantína filozofa v Nitre, Fakulta stredoeurópskych štúdií, 2019, 21–36.

szocializálódott).[10] Családi neve[11] azonban transzkulturális jelölőként funkcionál[12], hiszen két, magyar helyesírást követő mássalhangzó is utal idegenségére valamennyi szlovák kötete borítóján. Ráadásul 2007-ben feleségével együtt elhagyja Szlovákiát, s előbb néhány évig Hollandiában, majd Brazíliában, jelenleg pedig Ausztráliában él, vagyis migráns és kozmonomád élettapasztalattal, illetve identitáskomponenssel is gazdagodott.[13] Mindez főképp a kivándorlást követően publikált prózakötéteiben érhető tetten, amelyek közül a *Tantalópolis*t választottam vizsgálódásom tárgyául.

NEVEK, HELYEK TANTALÓPOLISBAN

A regény 2015-ben látott napvilágot a Drewo a srd kiadónál, és komoly szakmai elismerést váltott ki: megkapta a nagy presztízsű Anasoft litera díjat, amelyet az előző évben megjelent legjobb szlovák prózai mű szerzőjének ítél oda a szakmai zsűri. A recepció lelkesen üdvözölte, nevezték a 21. század legjobb szlovák regényének, a világirodalom aranytartalékának is.[14]

A *Tantalópolis* főhőse egy Szoborkay nevű egyetemi oktató (valamely pontosabban meg nem nevezett természettudomány művelője-kutatója), aki a munkája jóvoltából (vagy éppen annak kiszolgáltatva) kerül – már nem először – távol a hazájától, bár az is igaz, hogy döntésében megerősíti egyrészt a hazai egyetemi-akadémiai közegből, életmódból,

10 „…mindkét nyelvet eléggé bizonytalanul használom. A szlovák nyelv nekem hivatalos nyelv marad. Meg eszköz, hogy kommunikálni tudjak a szlovák barátaimmal és a szlovák olvasókkal. Az irodalom, amikor könyv lesz belőle, hivatalos dolog. A magyar nyelv viszont magánügy […] talán úgy döntöttem egykor a szlovák mellett, mint ahogyan Hamvas vagy Márai döntött a magyar mellett." = N. Tóth Anikó, *A meg nem valósított tervek kísértetként visszajárnak: Interjú Macsovszky Péterrel*, Irodalmi Szemle, 2021/7–8., 74–104.

11 A Macsovszky voltaképpen álnévnek számít, a hivatalos irataiban ugyanis Mácsovszký néven szerepel – ahogy azt a szerző egy interjúban felfedte (N. Tóth, *i. m.*)

12 Németh, 2019, 33.

13 Németh, 2019, 26.

14 Kusý, Juraj, *Najlepší slovenský román 21. storočia*, 2018. https://blog.sme.sk/jurajkusy/proza/najlepsi-slovensky-roman-21-storocia

körülmény- és viszonyrendszerből való kiábrándultsága és keserűsége, másrészt gyerekkori álmát – a világjárást – is megvalósítja, harmadrészt pedig eleget tesz az anyai ösztönzésnek is („Tégy meg mindent, hogy ebből a sötét lyukból kiszabadulhass." 21[15]). Szoborkay azonban nem találja a helyét a világban, hiába kel útra újra és újra. Mindig rá kell döbbennie, hogy a keresés – bár kecsegtet részeredményekkel – alapjában véve reménytelenül kudarcba fullad.

Az éles szemű megfigyelő, Szoborkay a számára fontos dolgokat értelmezi is. Ilyen a neve, ami a szerző nevéhez hasonlóan transzkulturális jelölő, amelyben másságra utaló vizuális effektusnak számít a magyar mássalhangzó. A magyar név egyúttal megbélyegzés is, hiszen a szlovák iskolában (amelybe – a nemzetiségileg vegyesen lakott kisvárosban – magyarul is beszélő vagy értő gyerekek is járnak) gyakran nevetség tárgya. A névben foglalt szobor viselője szerint utalhat valamely őse foglalkozására (kőfaragás), de összeköthető a főhős képzőművészeti érdeklődésével is (bár festményekről esik több szó), másrészt újabb transzkulturális elem is, hiszen – ahogy erre viselője többször is felhívja a figyelmet – a szláv nyelvekben, pl. az oroszban templom, egyház jelentéssel bír. Ennek szintén szerepe van a regényben, nemcsak azért, mert Szoborkay gyakran keres fel templomokat az építészet és képzőművészet iránti szenvedélyes vonzalmától vezetve, hanem a spirituális világértelmezése miatt is. A nevet a főhős grammatikai szempontból is vizsgálja: felhívja a figyelmet a kicsinyítőképző helytelen alkalmazására, ami a hibát, az eltérést, a szokatlanságot

15 Saját fordítás. *Tantalópolis*. Drewo a srd, 2015. (A továbbiakban az oldalszámok erre a kiadásra vonatkoznak.)

hangsúlyozza (szobrocska helyett szoborka). A szerző névválasztását akár a főhős kedvenc festőjének, Csontvárynak a civil neve – Kosztka (a szlovák *kosť* – csont szó kicsinyítése) – is befolyásolhatta, a családi nevet záró y pedig a helyesírási tradícióval utalhat akár feledésbe merült nemesi származásra, de lehet újkeletű névfelvétel ironikus jegye (mely épp a származási előkelőség hiányát leplezi). A névben foglalt képzőművészeti műfaj a szilárdságot, keménységet, zártságot, mozdulatlanságot, határozott térbeli kiterjedést asszociálja. A főhős a regény több pontján is beszámol testtapasztalatairól, melyek a szoborsággal, szoborszerűséggel párbeszédbe, sőt ellentmondásba kerülnek, vagyis a materiális test újraértelmezési kísérleteinek metaforája is lehet a név.

Ugyancsak etimológiai elemzésnek veti alá a város nevét, ahová – a munkavállalási kényszer mellett – a megismerés vágya (is) hajtja. Tantalópolis egy brazil nagyváros az ország belsejében, a pusztaság közepén, távol a civilizáltabb partvidéktől. A várost Brazília térképén nem találjuk, fiktív helyszín tehát, melyet több városból (és létező városneveket – Lupionópolis, Martinópolis, Petrópolis – követve) formál meg a szerző. A toponima utótagja a görög polisz fogalmán át az európai kultúra bölcsőjére utal, előtagja pedig egy ugyancsak görög mitológiai alak nevére vezethető vissza. Az isteneket meglopó és/vagy átverő, mindenhatóságukat kétségbevonó Tantalosznak bűneiért vezekelnie kell: hiába nyújtózik a pompás gyümölcsök után, éhét, szomját sosem olthatja. Áttételesen: Szoborkay hiába keresi a helyét a nap alatt, idegenségtapasztalat és otthontalanság lesz osztályrésze; bárhová vetődik, az éden gyümölcsei megkaparinthatatlanok a számára. Tantalosz a csillapíthatatlan, kielégíthetetlen vágyak szimbóluma tehát: Tantalópolis új lakója a jelen pillanat kiélvezését, benne önazonosságát óhajtja elérni (194.) – a szöveg tanúsága szerint hasztalan.

Szoborkay (akinek a keresztnevét nem árulja el a narrátor) javarészt egy tantalópolisi bérház hetedik emeleti lakásában, tehát zárt térben tengeti mindennapjait. Az egyetemi munkáját is gyakran itt végzi: tudományos cikkeket „gyárt". Ezenfelül szemlélődik a balkonról, illetve járja az utcákat, piacokat, bárokat, éttermeket, olykor kirándul. Valamint olvas – 452 (!) könyvet hozat 38 dobozban egy csomagszállító céggel előző tartózkodási helyéről. A könyvek teszik elviselhetővé, mi több, otthonossá az egyébként sokszor riasztó lakást (ahol csótányok, gyíkok, termeszek bukkannak fel a szobákban, egy-egy kiadós eső eláztatja a falakat, a tévé magától bekapcsol stb.). Nem csupán a kedves tárgyak látványa, hanem az elidőző, elmélyedő, értelmező olvasás biztonsága is szükséges ahhoz, hogy átlendüljön az idegen környezet kiváltotta megpróbáltatásokon. Az elszigetelődésben pedig elárasztják az emlékek, különösen a gyermekkoriak. Mindezt a kavargó, örvénylő szellemi-szenzuális anyagot pedig lejegyzi: így jön létre a regény, melynek – a fentebb említettekből kifolyólag – számtalan rétege van.

MŰFAJI KÓDOK

A *Tantalópolis* tétje az én narratív konstrukciója, mely több narratív minta felhasználásával történik. A *Tantalópolis* narrátora Szoborkay tudatáramának hullámairól közvetítve sokféle műfaji kódot használ, melyekhez a főhősnek megvannak a példaolvasmányai. Az egyik az útikönyv. Szoborkay gyerekkora útirajzok lapozgatásával és távoli tájakról érkező képeslapok rendezgetésével telik, képzeletben vérbeli világjáró lesz, egy-egy életszakaszában rabul ejti például Dél-Amerika és Japán. A virtuális utazások és az intenzív álmodozás közben a létezők mellé kitalált városokat épít fel. A valóságos utazás során a felnőtt Szoborkay újraolvassa a korábbi utazók nyomait, s a számos mintaszöveg alapján az előzetes tudásra is építve és gyakran vendégszövegeket alkalmazva könnyedén ír érzékletes útirajzot, s kalauzolja

olvasóját Tantalópolis sugárútjain és szűk utcácskáin, parkjain, mutatja a meghatározó épületeket, a hipermodern felhőkarcolókat és a lábuknál megbújó tákolmány viskókat, a piacokat, bárokat, pálmákat, banánfákat, a papagájokat és keselyűket. De nem csupán Tantalópolisba hív meg, hanem hosszú (de korántsem fárasztó vagy unalmas) sétákat tehetünk São Paulóban vagy Salvador da Bahiában. Az utazás az ismeretszerzés, önművelés, önkiteljesítés lehetséges módja, a saját és az idegen viszonyának értelmezési kerete. Az utazásról szóló elbeszélés irodalmi műfajnak, önszínreviteli praxisnak is tekinthető, de mentalistástörténeti forrásként, kulturális szokások gyűjteményeként is forgatható.[16]

Egy másik műfaji vízjel a napló, mely mutat némi rokonságot az útirajzzal – ahogy az útirajzban a tér bejárásához bizonyos időkeret szükséges, úgy a naplót is egy időintervallum keretezi a belső táj feltárásában. Nincsenek rögzített szabályai, azaz minden naplóíró saját megoldásokkal él: van, aki a napi eseményeket jegyzi le időrendben, más minuciózusan analizálja is a történéseket, van, aki beéri egy-egy reflexióval. Szoborkay ehhez a műfajhoz is talál több példát. Az egyik Szei Sónagon, az 1000 környékén élt japán udvarhölgy *Párnakönyv* című munkája, mely a korabeli mindennapi élet katalógusaként is olvasható (nem mellesleg itt is felbukkan Szoborkay Japán-mániája), valamint hősünk nagy kedvencének, Szentkuthy Miklósnak a monumentális, jórészt kiadatlan naplója, melynek tartalma, módszere, stílusa csupán találgatás tárgya lehet az életmű más darabjainak fényében. Szoborkay feljegyzéseket készít Tantalópolisban töltött mindennapjairól, bár nem precíz rendszerességgel, napi bontásban szerzünk tudomást a lakásban, házban tapasztalt benyomásairól, a brazil életszervezés kifürkészhetetlenségéről, a megdöbbentően kellemetlen szokásokról, az ügyintézést megkeserítő bürokráciáról, a szűnni nem akaró alapzajról, a szagokról, az ízekről, az új környezethez való alkalmazkodás fokozatairól a berzenkedéstől az elfogadásig vagy beletörődésig. A naplóírás olyan interaktív cselekvési mód, mely a meditációs tevékenységet, a naplóíró önmagával és másokkal folytatott beszélgetését helyezi előtérbe, miközben egybeforr az írás és olvasás művelete, így öngondozásként, szellemi edzésként is értelmezhető[17], de felfogható sajátos élettevékenységként is, mely az íráson keresztül valósul meg.[18] Megjelenik benne továbbá a dokumentálás igénye. Egy-egy esemény régi emlékképeket is előhív, szerkezetét ezért a mozaikszerűség, fragmentáltság jellemzi.[19]

16 Szirák Péter, *Ki említ megérkezést?: A régi és a két világháború közötti magyar irodalmi útirajzról*, Budapest, Ráció Kiadó, 2016, 10.

17 Foucault, Michel, *Megírni önmagunkat*. (Kicsák Lóránt ford.) = Uő, *Nyelv a végtelenhez*, ford. Sutyák Tibor, Debrecen, Latin Betűk, 1999, 343.

18 Lejeune, Philippe, *A napló mint „antifikció”*, ford. Z. Varga Zoltán = *Írott és olvasott identitás,* szerk. Mekis D. János – Z. Varga Zoltán, Budapest, L´Harmattan, 2008, 22.

19 Petres Csizmadia Gabriella, *Személyes (az) irodalom,* Pozsony, Kalligram, 2014, 61.

Az autoreferenciális műfajok közül az önéletírás jegyei is felbukkannak a regényben. Noha Lejeune szerint a napló és az önéletírás ellentétes irányba tart, hiszen a naplót az igazság, az önéletírást a fikció bája vonzza[20], itt a mozaikos elrendezés következtében olykor egymás közelébe kerülnek. Az önéletírás tétje az önmegismerés és önértés, miközben az önéletíró az egyén összetettségét és kibogozhatatlanságát tapasztalja meg[21], szembesülve azzal a felismeréssel, hogy az élet a maga teljességében elbeszélhetetlen. A negyvenes éveiben járó Szoborkay egy idegen kultúrába ékelődve felidézi életének fontosabb eseményeit. Különösen sokat időzik gyermek- és kamaszéveinél, ezáltal újraéli a nevelődés, felnőtté válás, identitáskeresés folyamatát. A gyerekkor idealizálása azonban elmarad. Az apa és testvérek nélkül felnövekvő, az anyával intim szellemi-érzelmi kapcsolatot ápoló fiú folyton szembesül furcsaságával, másságával, inkompatibilitásával a kortársi közösségben. Képzőművésznek, festőnek készül, de kísérletezése formákkal, színekkel, kompozíciókkal, az európai ízléstől távol álló, a japán fametszetek ihlette kézjegye a környezete számára idegennek, elfogadhatatlannak, provokatívnak hat, az akadémikus festő szakvéleménye pedig nemcsak kiábrándítja, hanem egyenesen lebeszéli vagy leutasítja a képzőművészeti pályáról. Ugyanakkor nem lehet véletlen, hogy a személyes műfaji kódhoz képzőművészek – Kokoschka, Cellini, Csontváry – autobiográfiái adják a mintát. A képzőművész-karriert azonban leváltja az egyetemi pályafutás, amelynek különböző állomásairól csak részben, ironikus távolságtartással számol be (ez is bizonyítja, hogy kényszerpályáról van szó).

Bár természettudóssá válik, nem szűnik szenvedélyes érdeklődése a művészetek, különösen az irodalom és a festészet iránt. Autodidakta módon folytat művészettörténeti tanulmányokat, s nem pusztán befogad, elsajátít, hanem továbbgondol, interpretációs kísérletezést folytat, ezek a gondolkodási folyamatok pedig egy újabb műfajban rögzülnek: az esszében. Stílusirányzatok és festői életművek nagyívű, elegáns értelmezése, komparációja, valamint konkrét műelemzések sorjáznak Hokuszaitól Michelangelón, El Grecón át Csontváryig, miközben különböző kultúrák járják át és értelmezik egymást Szoborkay (és persze a szerző) alapos

20 Lejeune, *i. m.*, 21.
21 Petres Csizmadia, *i. m.*, 36.

PÁLMAI LÁSZLÓ: CRASH TEST – BEATETUDES, IN SITU VI., 2022

műveltségét bizonyítva. Az esszéisztikus regényréteg másik kiemelt témája a szépirodalom, ami által a képzőművészeti eszmefuttatásokhoz hasonlóan az alkotói folyamatokra reflektál, s mivel leggyakrabban regényeket tüntet ki figyelmével, a regény műfajára, működésére, szerkezetére rákérdezve a regényprojekt egy lehetséges megvalósítását is bemutatja, miközben az alkotást a megismerés kalandjaként fogja fel[22], illetve az otthonteremtés egyik potenciális stratégiáját is gyakorolja.

A legtöbbet hivatkozott viszonyítási pont Szentkuthy Miklós és Csontváry Kosztka Tivadar, akik külön-külön és együtt is szerepelnek számos szöveghelyen. Reflektáltan rokon vonás bennük a hibrid vagy transzkulturális identitás, a folytonos útonlét (a festőnél geográfiai értelemben is, az írónál virtuálisan és mentálisan), a közép-európaiság nagy, illetve távoli, egzotikus kultúrákkal mérhetősége, egyenrangúsítása (van Gogh és Utamaro Csontváry esetében, Joyce, Proust, Musil, Borges említése Szentkuthynál), a zsenialitás és originalitás kontra kóklerség és dilettantizmus, a megszállottság, innováció miatti elutasítottság, a hosszan tartó perifériára szorultság. Eltérést mutatnak viszont abban, hogy míg Csontváry hisz a megváltásban, Szentkuthy végérvényesen kiábrándul a 20. századból és nem hisz a civilizációban. Szoborkay szellemi társként, adoptált apaként, alakmásként, példaképként tekint rájuk, az intenzív spirituális kapcsolat így sajátos triumvirátussá, szentháromsággá alakul.

A Tantalópolis városregényként is olvasható, mely térbeli viszonylatokban megképződő gondolati formákból áll össze. A Közép-Európából érkező Szoborkay fokozatosan fedezi fel a trópusi tájba ékelődő egzotikus várost, de nem érzi komfortosan magát benne: szemlélődő attitűdje, megfigyelései az idegenségtapasztalat kifejeződéseiként értelmezhetőek. A zajos, nyüzsgő, kiszámíthatatlan városban szembesül a fogyasztói kultúra visszásságaival, a posztkoloniális társadalom kiábrándító működésével, a bürokrácia személytelen mechanizmusával, ami civilizációkritikai megjegyzésekre ragadtatja. Viszonyítási térként ott van a mozdulatlanságba merevedett szülőváros, amihez annak ellenére nosztalgia fűzi, hogy radikális elutasítástól hajtva kelt útra, hagyta végleg maga mögött a gyerekkori tereket. Mindeközben nem az a célja, hogy felszámolja egykori önmagát: az új lakóhelyen éppenhogy az önmegőrzés lehetőségeit keresi.[23]

22 Jurovská, Michaela, *Veľká pusta(tina) à la Peter Macsovszky*, Pravda, 2016. 09. 18. https://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/405343-kniha-tyzdna-velka-pusta-tina-a-la-peter-macsovszky/ (Letöltés ideje: 2021. 09. 03.)

23 Faragó Kornélia, *A viszonosság alakzatai*, Újvidék, Forum, 2009, 100.

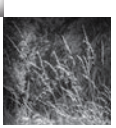

Ahogy a fentiekből is kiderül, a Kelet-Közép-Európában szocializálódó, szülőföldjét/városát/országát elhagyó, az eltérő történelmű és kultúrájú országban letelepedő főhős látszólag széttartó feljegyzéseiből egy olyan regény áll össze, amelyet az expat vagy migráns irodalom kategóriájának mintadarabjaként tarthatunk számon. Nemcsak az új környezet tapasztalatait rögzíti, hanem a nosztalgia és az emlékek felidézése jóvoltából újraalkotja a hazát, de ennek már nincs köze a földrajzhoz.[24]

SZÖVEGEK PERMEÁCIÓJA

A *Tantalópolis* szövegrétegeire a transz állapot jellemző, nem csupán műfaji szempontból. A felidézett életesemények átjárják a jelen momentumait (a múlt egyébként mindig erősebbnek bizonyul), az olvasmányélmények pedig nem csupán üres időt töltenek ki, hanem újraértelmeznek egy-egy lecsengett korszakot, és támpontokat adnak az éppen zajló történésekhez. A 100 számozott szakasz szerkesztésének alapeljárása tehát a folytonos megszakítás; a témafelütés után hirtelen elengedés, asszociatív indázás, más témák, töprengések, intertextusok beékelése következik, majd visszatéréssel, a szálak (idősíkok, témák, gondolatfutamok) összekötésével folytatódik a narráció. A regény távoli pontjai üzennek így egymásnak (látványok, emberek, érzékletek, gondolatok révén), ezért a második (harmadik stb.) újraolvasáskor bátran elvethetjük a tradicionális befogadói szokásainkat, tetszőlegesen előre-hátra lapozgatva járhatjuk be a trópusi tájat és/vagy a letűnt gyerekkor, fiatal felnőttkor tereit. Az olvasói figyelmet egyrészt a témák és műfajok kavalkádja teszi próbára (vagy kápráztatja el), másrészt a Macsovszky-féle mondatszerkesztés, vagyis inkább mondatdarabolás is megakasztja: szokatlan helyeken alkalmaz ugyanis mon-

24 Mészáros Zsolt, *Határközvetítők – A transznacionális memoáirodalom elméleti megközelítései*, Helikon, 2015/2., 249.

datvégi írásjelet, gyakran szószerkezetnyi mondatokat hozva létre, amivel nemcsak jellegzetes ritmust ad a szövegnek, hanem az olvasót is (értelmezői) lassulásra kényszeríti vagy biztatja.

A megszakítás másik – transzkulturális – eljárása az idegen nyelvi elemek beépítése a szövegbe. Ezek általában toponimák (város-, tér-, utca- és háznevek, pl. *Piquerobi, Varginha, Ipiranga* bulvár, *Líber Badar* utca, *Epitácia Pessou* utca, *Martinelli*, illetve *Copan* felhőkarcoló, *Don Onço* étterem), címek (műalkotások, művészettörténeti monográfiák, enciklopédiák címe, pl. Hamvas *Europa Minor* című regény-esszéje) és személynevek (a szlovák szövegben természetesen idegennek számítanak a magyar nevek is, mint a *Csontváry, Szentkuthy, Hamvas, Szőllősy* stb.) Különösen izgalmasak a brazil környezetben előbukkanó személynevek, melyek az őslakosok és bevándorlók kulturális keveredését is felfedik (pl. a portugál *Rui* vagy *Ana Jacinta*, az olasz *Gerinaldo*, a német *Jürgen Bierhandel*, a német-portugál *Wagner Carvalho*, a japán *Nirton Tamagura* vagy az exotikusan hibrid *Diwalcyr Nienicki, Alina Hasegawa*, illetve az istennevek, mint pl. a *Xangô*). Előfordul az is, hogy Szoborkay maga ad nevet a megfigyelt személynek, ilyen pl. *Admilson*, a szemközti házban lakó fekete férfi, aki a narrátor feltételezése szerint afrikai rabszolgák leszármazottja. A couleur locale megérzékítéséhez jelentősen hozzájárulnak az olyan szavak, mint pl. *bemteví* (madár), *umbanda* (vallási rituálé), *incorporação* (csoda), *cachaça* (pálinka), melyek a kontextusból és a narrátori magyarázatokból felfejthetőek, még ha nem is az első említéskor.

KULTURÁLIS KEVEREDÉS, MIGRÁNSTAPASZTALAT

Szoborkayt a nagyváros külső és belső tereinek feltérképezésén túl erősen foglalkoztatja a kulturális keveredés, amit egy szemléletes metaforában fog össze: Brazíliát lustán forgó betonkeverőnek nevezi, mely a mozgás örömében forog naphosszat, furcsa építkezési anyagot forgatva-kevergetve: gulyásokat, karneváli táncosnők combját, külvárosi kölykök sildjeit, szakadt csavargókat, akik végigcsászkálták az országot a legeldugottabb erdőktől a partvidéken át, kisvárosi szabadkőműves szentélyek oszlopait, a portugál katolicizmus elkent barokkját, evangélikus szekták garázsimaházait, japán tésztát, svábbogarakat és gyíkokat, mártírok viaszszobrait, fekete babot, marhahúst (193.).

A kényszerű emigráció következtében egyáltalán nem véletlen, hogy főhősünk érdeklődik a bevándorlók sorsa, életmódja, beilleszkedési stratégiái iránt. Meglepve szembesül pl. azzal a ténnyel, hogy Brazíliában másfél millió japán emigráns él, többnyire egy brazil–japán kormányközi egyezmény következtében, munkavállalás céljából. Néhányukkal tantalópolisi piaco-

kon és boltokban kerül kapcsolatba, de felkeresi a mirandópolisi Yuba közösséget is, melynek tagjai, a vágott szemű kovbojok keserves küzdelmet folytatnak a természet erőivel és gazdáikkal, akik szinte rabszolgasorban tartják őket. Szoborkay kideríti, hogy műkedvelő színtársulatuk az identitásuk megőrzése érdekében múltfeldolgozó melodrámákat mutat be az ősök nehéz életéről. A japanofília gyökerei, ahogy már volt is róla szó fentebb, Szoborkay gyerekkorába nyúlnak, hiszen a „sárga mániát" még az anyja ültette el benne, ennek hódolva egyrészt két japán lánnyal levelezett évekig, másrészt karatéra is járt, hogy fizikai értelemben is közelebb kerüljön a japán kultúrához. Jelzésértékűnek véli tehát, amikor Tantalópolisba tartva egy São Pauló-i antikváriumban megszerzi Szei Sónagon *Párnakönyv*ét. A japánmánia ismételt fellángolása így voltaképpen több ezer kilométernyi földrajzi távolságot és 30 évnyi múltat leküzdve visszatérést is jelent a gyermekkorba, a szülőföldre, az anyához.

A helyi kultúra iránti kíváncsiság hajtja Szoborkayt az umbanda rituáléjára, ahová egy tantalópolisi ismerősének közvetítésével jut el. Az umbanda egy 20. század elején alapított szinkretikus vallás, melyben nyugat-afrikai kultuszok, indián törzsi hiedelmek, katolicizmus és spiritizmus keveredik, s hívei vagy követői alapvetően gyógyító célból végzik a szertartásaikat. A rituson való részvételről való tudósítás a testérzet elbeszélhetőségét teszi próbára. Szoborkay ugyanis testtapasztalatokon keresztül éli meg a szertartást; egyfajta izgalmi állapotba kerül: nyugtalanság lesz úrrá rajta, homályosan lát, szédül, verejtékezik, remeg a gyomra, úgy érzi, a vállát nagy súlyok nyomják, ezért kitámolyog a levegőre. Csakhamar kiderül azonban, hogy nem vonhatja ki magát a rituáléból, hiszen nem kívülállóként, érdeklődő szemlélőként vesz részt az eseményekben, hanem a fehér ruhás, gyöngysorokkal feldíszített társai egyenesen médiumot látnak benne, aki segít a démonok, gonosz erők elhárításában, a megtisztulásban. Ezért visszacipelik a deszkabódéban berendezett szentélybe, ahol időközben minden átrendeződik: különleges fényhatások révén az oltáron elhelyezett szobrok mozgásba lendülnek, kántáló társai körbeveszik, egy fekete férfi az alkarját dörzsöli, egy középkorú nő – utóbbi kiderül, hogy a szertartás központi figurája, Alvaluz Anya – átható szemmel nézi, mintha

meg akarná pillantani az éppen beléje költöző szellemet. S bár Szoborkay szinte elviselhetetlennek érzi a nyakára, vállára, lapockájára nehezedő súlyokat, s a fejét is alig bírja egyenesen tartani, mégis eufórikus állapotot él meg: az a benyomása, hogy oly sok keresés, nevetséges döntés után váratlanul révbe ért, ahol nem érheti semmi kellemetlenség, ahonnan legszívesebben sosem távozna. A beavatási szertartás azzal ér véget, hogy meglocsolják a lábát és a kezét pálinkával, valamint egy kagylókból és gyöngyökből fűzött láncot kanyarítanak a nyaka köré, ami megvédi őt a démonoktól. Az umbanda szeánszon megélt transz állapot Szoborkay számára rendkívül vonzóvá válik, ezért rendszeresíti a szentély felkeresését. Alvaluz Anya szívesen beszélget vele, sőt olyannyira megkedveli, hogy kiváltságosként betekintést kaphat a pokolfajzatok helyiségébe is. Mi több, kifejti neki, hogy látnoki képességekkel rendelkezik, csak fejlesztenie kell, hiszen védőszelleme Xangô, a tűz és a mennydörgés ura, az igazságszolgáltatás istensége, melynek katolikus manifesztációja Szent Jeromos filozófus és fordító. Szoborkay tehát spirituális határátlépést tesz az umbanda révén, mely személyiségének felfedezetlen tartományaiba kalauzolja. A hasonlóan mixelt *candomblé* rituálét azonban nem ismerheti meg, mert ez a helyiek privilégiuma, fehérek nem látogathatják.

ÉNKERESÉS, KORPORALITÁS

A *Tantalópolis* hősének legfőbb foglalatossága tehát az énkeresés, melynek meghatározó komponense a helykeresés. Ám nemcsak lokális vagy geográfiai értelemben, hanem spirituális és korporális meghatározottság szempontjából is, hiszen a tér annak módja, ahogy a test testként realizálódik.[25] A narratíva egymáshoz idomítja az egyéni testet és azt a teret, amelyben működik.[26] A testiességről, a testről, a testi tapasztalatokról való rendszeres tudósítás és elmélkedés kiemelt szólama a regénynek, ami arra utal, hogy a test a narratív világ egyik meghatározó eleme, mely központi helyet foglal el a cselekményben, hiszen hangsúlyossá válik, hogy a testet milyen impulzusok érik, milyen események hagynak lenyomatot a felszínén, illetve milyen interakcióban van a rajta

25 Faragó Kornélia, *Az érzéki öntapasztalat és a másik teste (A testpoétika és a térdiskurzus összefüggése,* Hungarológiai Közlemények, 2013/2., 2.

26 Földes Györgyi, *„Jeltől a testig. A klasszikus narratológia találkozásai a korporitással”,* Irodalomismeret, 2015/1., 11.

kívül eső világgal.[27] Szoborkay gyakran arról számol be, hogy valami nincs rendben vele, sajátos *testetlenülés*-érzet uralkodik rajta: képtelen érzékelni, átérezni a test (saját és mások testének) fizikai valóságát, tömegét, illetve a testet olyan objektumként kezeli, amit rákényszerítettek (43.), miközben paradox módon nem érzi a test határait. Ráadásul a test magában foglal egy másik testet, amiben viszont csak üresség van (43.), vagy éppen azt érzékeli, mintha áteresztő lenne a teste, mintha kiléphetne belőle minden pórusán keresztül. (196.) A test határvonal is a materiális hús és a megfoghatatlan logosz, lélek között, ennek a törésvonalnak az ellentmondásosságát, abszurditását is tematizálja: egyik eszmefuttatásában a nevét olyan jelölőnek tartja, mely lehetővé teszi számára a *személytelenülés*-érzetet (45.), ami sokkal kevésbé zavarja, mint a testetlenülés tapasztalata. A fizikai test megragadásának jellemzői három kategóriába sorolhatók: az egyik a test részeit foglalja magában (beleértve a külső-belső testrészeken kívül az olyan materiális elemeket, mint a vér, a testváladékok), a másikba készségek tartoznak (nem anyagi jellegű, hanem a test működéséhez tartozó elemek: érzékelés, hang, mozgás, életfunkciók), a harmadikba pedig olyan alapadatok tartoznak, mint nem, életkor, termet, súly, egészségi állapot.[28] Ezek mindegyike megjelenik a regényben. A gyerekkori korporális élmények – a növekedés, az egyes testrészek, belső szervek felfedezése, változásainak észlelése és mindezek aprólékos megvitatása a baráttal – rendre felidéződnek, a könyvélmények közvetítésével zajló szellemi nevelődést pedig intenzív (30 év távlatából is pontosan azonosítható) ízélmények kísérik (sajtos kenyér, pirított tökmag, különféle ízű pudingok – miközben az ízek konkrét olvasmányokhoz vagy képzőművészeti alkotások reprodukcióihoz kapcsolódnak, pl. Csontváry festményeihez csokoládépuding, Utamaro gésaábrázolásaihoz eperpuding). A táplálkozás, töltekezés elengedhetetlen a test életben, mozgásban tartásához, de az emlékezés révén érzelmeket is indít: a tantalópolisi önkiszolgáló étteremben kóstolt ételek – krumplisaláta, sárgarépa, csirkepaprikás – előhozzák az európai, szülővárosi, otthoni, iskolai menzai ízemlékeket, melyek a tér belakásában nyújthatnak támaszt a narrátornak. Ugyanakkor az idegen környezet kiváltotta állandó szorongás és különféle fóbiák testi tüneteket eredményeznek: túlzott verejtékezést, álmatlanságot, állandó fáradtságérzetet.

Szoborkayt erősen foglalkoztatja mások teste is. Azokról – az egyébként nem nagy számú – személyekről, akikkel Tantalópolisban érintkezésbe kerül (pincérek, piaci

27 *Ua.*
28 *Uo.*, 22–23.

árusok és bolti eladók, kollégák, házmester, villanyszerelő), érzékletes leírásokkal szolgál, de nem csupán vizuális fogódzókat ad, hanem a szaglás (sokszor nem túl kellemes) élményéről is beszámol. A testi én narratív kialakíthatóságának kísérleteihez tartozik a képzőművészeti alkotások reflektív vizsgálata is, hiszen Szoborkayt főképp a testábrázolás módozatai foglalkoztatják. Ezekkel kísérletezik is nemcsak a saját testtapasztalatait illetően, hanem például egy évekkel korábbi lincseléstörténet felidézésében is, melyhez egy újsághír jóvoltából fér hozzá. Az eseményhez többször is visszakanyarodik, s egyre horrorisztikusabb részletekbe avat be. Döbbenten tapasztalja, hogy a hely szellemét milyen intenzíven határozzák meg a régi korokban gyökerező babonák, amelyekre ráerősítenek a jelen álhírei, fake newsai akár tömeghisztériát is eredményezve. Szoborkay a félreértések áldozatává váló nő nyilvánosság előtt zajló, csoportos testi kínzásának mozzanatait (téglákkal ütlegelik, biciklivel ráhajtanak a fejére, kitépik a haját, utánfutóhoz kötik, majd kikötözik egy billboardra) mutatja be naturalisztikusan, miközben az izgatja, vajon mi zajlott le az áldozat tudatában, mielőtt a fájdalmak következtében elveszítette eszméletét. A szenvedéstörténettel egy saját gyerekkori traumatikus élményét hozza párhuzamba, amikor egy iskolatársa minden látszólagos ok nélkül fejbe hajítja egy rozsdás vasrúddal.

A KÖZTESSÉG ÁLLAPOTA

A főhős fokozatosan eltávolodik a testtől, hogy a spiritualitás számára szabadítson fel helyet az identitásában.[29]A katolikus neveltetésben részesülő Szoborkay a keleti kultúrákat tanulmányozva már kamaszkorában megismerkedik a buddhizmussal, a két vallás között mozog, nem tud megállapodni: lótuszülésben Krisztust látja, szülővárosának ferences templomában pedig Buddhát. E korai vallási keveredéstapasztalatok köszönnek vissza a regényírás jelenében a brazil umbanda rituálékon is.

29 Sokolová, Jana, *Tantalópolis – Peter Macsovszky*, Knižná revue, 2016/5., https://www.litcentrum.sk/recenzia/tantalopolis-peter-macsovszky (A letöltés ideje: 2021. 08. 30.)

A tér viszonyteremtő és létrehozó funkcióval is bír, átmenetek, határátlépések, összefonódó és szétváló emlékezet és határidentitások révén képződik meg.[30] Szoborkay tehát folyamatosan a köztesség állapotában – saját, idegen és újra felfedezett kultúrák között ingázva, nyelvek (magyar, szlovák, angol, portugál, japán) között cikázva, a szemlélődés és reflektálás között levitálva, múlt és jelen között lebegve, ég és föld (spiritualitás és testiség) között (lásd hetedik emeleti balkon vagy a repülőutak!) létezik. A zárlatban a kivilágított Tantalópolist állapotnak nevezi, mégpedig egyelőre lélekállapotnak, s arra vágyik, hogy elmerüljön benne, mint szellemi állapotban. Ezért lép ki önmagából, amit az utolsó két bekezdésben egyes szám harmadikból egyes szám első személyre váltó narráció is megerősít.

Szoborkay sajátos figuráján keresztül Macsovszky Péter regénye tehát identitáskérdéseket állít fókuszba. Nemcsak a kozmonomád tapasztalatok épülnek bele, hanem a múltidézés során az elhagyott szülőföldhöz kapcsolódó identitásproblémáival is szembesíti olvasóját. Mivel ezek történetesen szlovákiai magyar vonatkozásúak is, helyt kell adnunk Németh Zoltán felvetésének, mely szerint egy transzkulturális–transznacionális irodalomfelfogás felől nézve Peter Macsovszky, azaz Macsovszky Péter szlovák nyelvű *Tantalópolis*a több nemzeti kánon kölcsönhatását magán viselve része a (szlovákiai) magyar irodalomnak is.[31]

30 Bányai Éva, *Transzkulturális utazás (Papp Sándor Zsigmond* Gyűlölet *című regényében) = Transzkulturalizmus és bilingvizmus*, 194.

31 Németh, 2021.

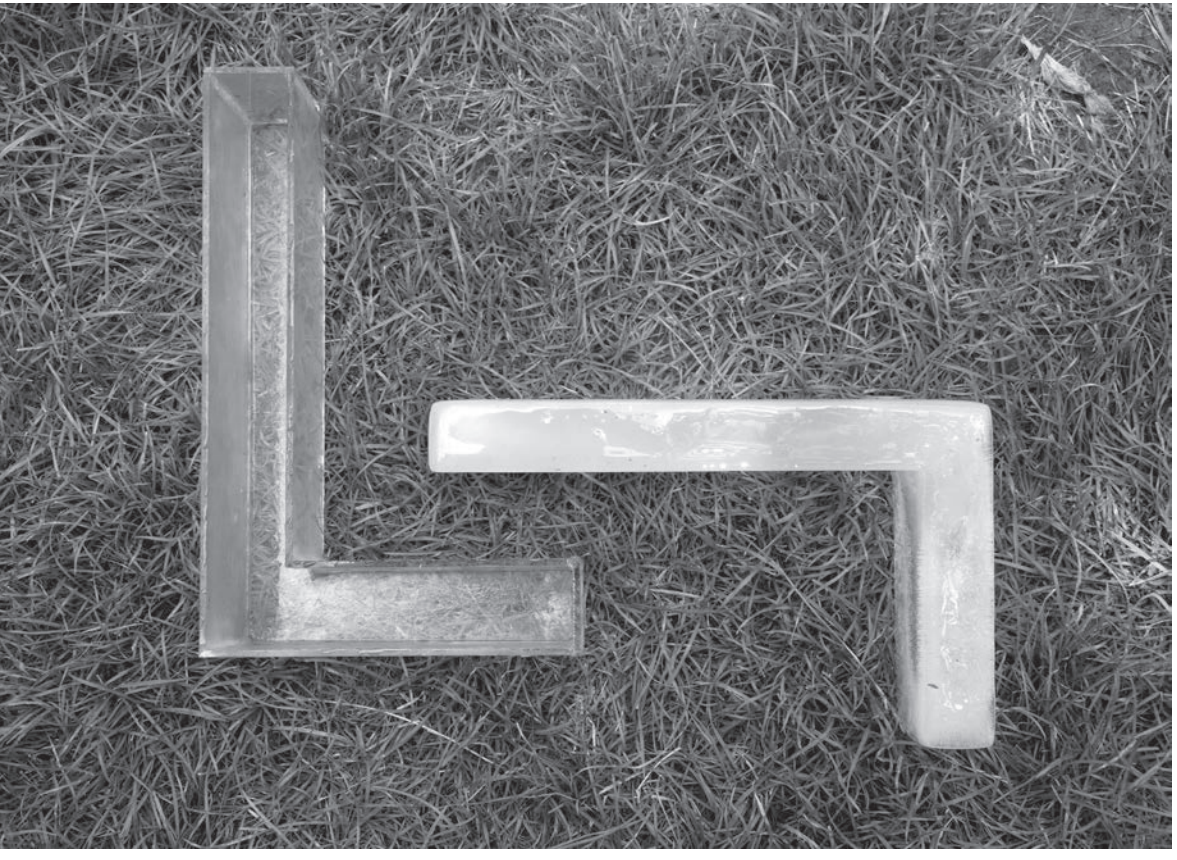

70 FERDICS BÉLA: KÉSLELTETÉS, IN SITU VI., 2022

OLGA STEHLÍKOVÁ

ALATT NINCS.

Fölött elterül az agyag, a teleszívott és kövekkel teli föld, súlyos barna torta keskeny járatokkal, átlátszó, látható belső szervű idegen kölykökkel, mellettük a korhadó fába szorult hullákkal, mindezt behálózza egy rejtélyes, rémületbe ejtően intelligens mycelium, állatok nyomdokaival, melyeket újabb állatnyomok fednek el, a pukkanó tojások, repedező tojáshéjak, szakadó, belülről felfalt gubók nem hallott hangjaival, a törpicsekekkel: felnőtt példányok kicsinyített másaival, melyek tiszták, világos színűek, nyilvántartás nélkül is feljegyzett múltúak, műanyag zsákok foszlányaival és sugárzó maggal. Belemélyesztem a kanalam, bedugom az ujjam, megpillantom, mint a tenyeremen: a redők között évszázadok elkülönített rétegeit, rozsdás kardokat és üllőket, fazekakat, megannyi iparkodást, csalást, elvi döntést, gombokat, a belőlük lógó lencérnadarabokkal együtt, esővízzel teleszívott, hajgyökerekkel átszőtt örömteli szalagokat, az ősnövények és gyöngéd tekercslények lenyomatát őrző köveket, a kíméletesen kásás sárban zajló szüléseket, különféle halálokat, téged, amint a régi autónkat vezeted, látod a sebességet, a sajátodra gondolsz, de el is tudsz mosolyodni, ha éppenséggel kedveset mondok, mintha figyelnél is rám, szép az arcéled, megsimogatom a gáznyomó lábad térdét és a sebességváltó kezed fejét, megrezzensz, kétszer is, a kezem égeti a térdet, lángba borítja a meniszkuszt, a meniszkusz ég, kiégeti a tenyeremet, ez már soha nem lesz jó, enyém a világ legnehezebb tenyere, ez már nem lesz jó – súlyos barna takaró fekszik rajta, szétzúzza a tüdőmet, nem kapok levegőt, csak odafekhetek, betakarhatom magam vele, mármint a feketeföldde, valami csírázik benne, valami sarjad, gyökerek támaszkodnak a mellemre, éppen egy ronda házat épít rá valaki, hűvös síneket fektet, térdeit mélyeszti belé, imádkozni készül, a tűleveleken keresztül vizel, valaki éppen elárulta a barátját, kistavat ás, gyermekeket temet el a pincében, egy ugribugri ugróiskolázik: boka, térd, csípő, has, mell, kar, fej – bal lábával az arcomon egyensúlyoz. Az ugróiskola fejét két krétavonás osztja szét.

Robert Svoboda fordítása

A TÉRBEN VÉGIG TÁGUL A VILÁGŰRT HIRDETŐ ÖRÖK

űrbéli reklám
Minden zugát ijesztően kitölti a végtelen
Nyeli a téridőt, ezáltal megszüli, egy világos ürü
lengeti a leplezetten táguló forradalom
vörös zászlaját.
A galaxisok csillogtatják ikszeiket, a csillaghalmazok
a csillagködök, a szupernovák bíznak a nevük
regés regényességében.
Közömbösen kerüli egymást számos világ
némelyikük egykedvűen visszanéz a vállán át.
A bolygók madarai maguktól merészelnek bolyongani.
Az univerzum lesi a változást, sötét az anyagok anyaga.
A csillagok szándékaik közepette csattannak, roppantul robbanva
a fekete lyukak tátonganak.
Az alig fikarcnyi Földecske kényszerköröket ró
melyeket nem lát senki.
Az alárendelt Hold hallgat.
Az évszakok valahogy váltakoznak.
Valahányszor belépsz az elmémbe
a meghűlt szívem lángra gyúl. Gyorsabban.
Milyen légkör van itt? – kérdi Fóka, Kígyó és Kőris, egy új bolygóra érkezve.

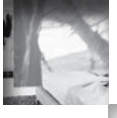

AZT KÍVÁNOM, HOGY MINDEN TOVÁBBI NÉLKÜL MEGÖLELJ

lassan, de mégis váratlanul
hogy ne vedd észre mindazt, ne ne lásd
de ne vedd észre
hogy ne nőjünk tovább és ne mondjunk semmit
hogy csendesen álldogáljunk egy kicsit
addig is a másik hajába fúrva arcunkat
és én abban az ölelkezésben
érezzem, ahogy a kettőnk szíve összeér
hogy nem akadályozzák csontkasok
semmi mást
és tudjam, hogy összehangolódhat meleg nedves dobbanásuk
hogy ugyanazon pillanatban álljanak meg
egy másodperc eltérés nélkül
a vér az utolsó keringéskor kifúj
nekünk csak leereszkedne a karunk
és kicsit megrázkódna
mintha a középső ujjainkról le akarnánk verni
a meleg esőt

Robert Svoboda és ifj. Svoboda Róbert fordításai

HIDAS JUDIT

NEM VÁRT ÖRÖKSÉG

(REGÉNYRÉSZLET)

Apám másnap bejelentette, nem megy többet anyám szüleihez a kötelező szombati ebédekre. Anyám hiába próbált vitatkozni vele, hajthatatlan volt.

A következő napokban olyan volt otthon a hangulat, mint egy kriptában. Apám későn járt haza, és ha anyámmal mégis egy térbe kényszerültek, akkor is csak praktikus dolgokról beszélgettek.

Anyám egyik nap felhívta anyósát, Klári mamát, aki ebből azonnal kiszagolta, hogy valami gond van nálunk, és meghívott minket a következő vasárnapra ebédelni. Anyám nem akart udvariatlan lenni, igent mondott, de aztán napokig azon tépelődött, hogy nem megalázó-e úgy elmenni az anyósához, hogy apám bojkottálja az ő szüleit. De végül úgy döntött, ez még mindig jobb, mint némán ülni otthon.

Anyám minden héten legalább egyszer végighívta a fontosabb családtagokat, beleértve apám rokonait is. Apám még a saját anyját is ritkán hívta fel, sajnálta az időt a felesleges locsogásra, és úgy gondolta, a kapcsolattartás egyébként sem az ő dolga.

Mivel anyám kedvelte az anyósát, nem esett nehezére a feladat, és fel sem merült benne, hogy nem az ő kötelessége lenne a rokonokkal törődni. Egyébként pedig élvezte is, hogy nagyanyámmal mindig jól kitárgyalhatják apámat. Klári mama általában arra panaszkodott, hogy apám nem foglalkozik vele, anyám pedig megértően és sajnálkozva hallgatta végig. Az ilyen beszélgetések után azzal nyomasztotta az apámat, hogy látogassa többet az anyját. Nem járt sok sikerrel. Anyám csak néha beszélt anyósának a gondjairól, mégiscsak a saját fiát kellett volna szidnia, de Klári mama sérelmeiben sokszor ráismert a saját problémáira.

Amikor eljött a vasárnap, a felnőttek letelepedtek az antik bútorokkal berendezett, sötét nappaliban a kristálycsillár alatt, én pedig a giccses festményeket nézegettem. Az egyiken hajó hánykolódott a viharos tengeren, a másikon mezei virágokkal megtömött váza állt, a harmadikon szenvedő emberek emelték arcukat az ég felé.

Aztán odaléptem az egyik vitrinhez, ami tele volt érdekes porcelánfigurákkal.

– Melyik tetszik a legjobban? – szólalt meg egyszer csak Klári mama a hátam mögött.

Kinyitotta a vitrin üvegajtaját. Körülnéztem. Volt itt nyúl, vadászkutya, oroszlán, pásztor, virágos kalapos kisasszony udvarlóval, strandoló kislányok és a kedvencem, egy könyvet olvasó lány halványkék, kockás ruhában. Rámutattam a lányra.

– Ezt én is nagyon szeretem. Annyi idős lehettem, mint te, amikor kaptam. Tedd el, egy kis előszülinapi ajándék – mondta, és a kezembe nyomta.

– Az még sokára van – válaszoltam, mert annyira azért nem tetszett, hogy ezzel elintézze a szülinapomat, és különben is, biciklire szerettem volna gyűjteni.

De ő már visszafordult a szüleimhez. Így hát ácsorogtam egy darabig a vitrin előtt, kezemben azzal a vacakkal, amit a bringa helyett megnyertem magamnak, aztán leültem a földre, és elkezdtem kipakolni a többi tárgyat is.

– Csak óvatosan! – szólt rám nagyanyám, miközben konyakkal kínálgatta anyámékat, hogy jobb kedvre derüljenek.

Apám kiment az erkélyre elszívni egy cigarettát.

– Összevesztetek? – bökött felé Klári mama. Nyilván észrevette, hogy anyám magához képest feltűnően csendes.

Anyám nem válaszolt, csak lehajtotta a fejét.

– Nem kell mindenen vitázni, pláne most. Épp elég neki, hogy nem csinálhatja azt a munkát, ami világéletében az álma volt– jegyezte meg nagyanyám.

– Mikor lesz már ennek vége? – kérdezte anyám remegő hangon.

– Türelmesnek kell lenni, a maga módján imád téged, csak kihúzták a lába alól a talajt – simogatta meg Klári mama a kezét.

– De ennek már nyolc éve! Én tényleg próbálok mindenben mellette állni, de ő folyton leszól meg sérteget. Pedig a pénz miatt sem kell aggódnia, jól keresek, nem értem, mit akar még – hadarta az erkély felé pillantgatva.

– Te is tudod, hogy az nem ugyanaz, mintha ő keresné azt a pénzt. A férfiak erre érzékenyek, ezt meg kell értened – mondta Klári mama.

– És az én érzékenységem?

Nagyanyám elmosolyodott.

– A nők sok mindent kibírnak – mondta, és megszorította anyám kezét.

Anyám lehajtotta a fejét, és óvatosan kihúzta a kezét nagyanyám ujjai közül.

Amikor anyám és apám megismerkedett, mindketten ígéretes jövő előtt álltak. Apám a munka mellett öt évig tanult filozófiát, miután az apja nyomására elvégezte a mű-

szaki egyetemet. Vörös diplomával fejezte be a filozófiaszakot, tanári állást kapott egy főiskolán, és végre azt csinálhatta, amit igazán szeretett.

Anyám néhány évvel fiatalabb volt nála. A középiskola után gazdasági egyetemre ment, majd kutatóként helyezkedett el egy tudományos intézetben, és ledoktorált. Neki nem kellett harcolnia, hogy azt tanulhassa, amit akar, támogatták a szülei.

Úgy tűnt, apám és anyám minden szempontból illenek egymáshoz, a származásuk is rendben volt, mindkét oldalon pártemberek voltak a családban. Aztán a nyolcvanas évek elején egy csapásra minden megváltozott: apámat illegális könyvek csempészése miatt kirúgták a főiskoláról, és eltiltották a tanítástól.

Hiába született az Újlipótvárosban, gyerekként hiába volt kitűnő tanuló, a család szeme fénye, a jó gyerek, akinek az osztályába Klári mama büszkén járt szülői értekezletre, hiába élt nagy tásasági életet, hamarosan elfogytak a barátai. Vagy talán soha nem is voltak, és most a nagypolgári otthonok helyett ülhetett abban a pörköltszagú lakótelepi káderlakásban a felesége családjával minden második hétvégén.

Nem sokkal az elbocsájtása után nyitott egy saját kis lemezboltot, ahol teljesen egyedül dolgozott. Állandóan azt hangoztatta, hogy így végre senkihez sem kell igazodnia, itt nem várja el tőle senki, hogy belépjen a pártba. Az üzlet egy darabig jól ment, apám sokat keresett, különösen akkor, amikor a kelet-németek itt, Budapesten találkoztak a nyugat-németekkel. Egymásnak adták a kilincset a boltjában, és zsákszámra vitték a Pink Floyd *A fal* című albumát. De apámat mindez nem kárpótolhatta az elveszett álmaiért.

Később, a rendszerváltás után az üzlet inkább már csak vegetált, nem tudta felvenni a versenyt a gombamódra szaporodó boltokkal. De apám már nem akart váltani, sem fejleszteni; ehelyett régi bútorokból, lomokból kezdett különféle tárgyakat barkácsolni a szabadidejében. Anyámnak ekkoriban már egy nagy könyvelőcége volt. Eredetileg csak háziasszonyi kötelességből vezette apám vállalkozásának könyvelését a kutatói munkája mellett, de aztán kiderült, hogy nagyszerű érzéke van ehhez is. Ahogy teltek az évek, egyre többen fordultak hozzá segítségért, egyre több ügyfele és munkája lett. Végül fel is adta a kutatói pályát, és a nyolcvanas évek vége felé megnyitotta a saját irodáját a Nagykörúton.

Anyám nagyon büszke volt magára, hogy képes volt önállóan, a semmiből létrehozni egy vállalkozást. Gyerekkorában a szülei folyton korlátozták, még tizennyolc évesen sem engedték be a medencébe egyedül, és amikor végre nagy nehezen elengedték egy házibuliba, akkor pár óra után beállítottak, hogy ellenőrizzék, jól van-e. Ehhez képest hatalmas meglepetés volt, hogy a cége így felfutott. Számtalan emberrel került kapcsolatba, sok pénzt keresett, és rengeteg kérdésben kellett önálló döntést hoznia. Otthon viszont továbbra is apámé volt az utolsó szó.

Miután a felnőttek elfogyasztották az ebéd utáni kávét, elbúcsúztunk Klári mamától, és elindultunk hazafelé. Úgy tűnt, anyám megfogadta nagyanyám tanácsát, mert most nem hallgatott duzzogva, hanem óvatosan kérdezgetni kezdte apámat a gyerekkoráról és Klári mamáról. Nemsokára felszabadultan nevetett apám történetein. Általában minden veszekedés így fejeződött be nálunk: a szüleim, mint akik amnéziában szenvednek, hirtelen úgy tettek, mintha mi sem történt volna, mintha nem tekintették volna egymást gyűlölt ellenségnek egy perccel korábban.

Hasonlóan ért véget a színes tévé kirobbantotta vita is, ami miatt apám annyira megharagudott anyámra és Márti mamáékra. Anyám hiába kérlelte apámat, hogy cseréljük le a fekete-fehér készüléket, apám úgy tett, mintha meg sem hallaná. Aztán a veszekedés után nagyjából egy évvel egyszer csak hazaállított egy nagy dobozzal, és büszkén lerakta a nappali közepére.

Intett, hogy hozzak gyorsan ollót, hogy levághassuk a műanyag rögzítőpántokat, de azt azért nem engedte, hogy egy ujjal is hozzányúljak a dobozhoz. Ezt a komoly feladatot saját magának tartotta fenn. Nagy műgonddal bontotta ki a dobozt, és a készüléket óvatosan a régi helyére állította. Odaléptem a tévéhez, hogy leszedjem a képernyő sarkára ragasztott garanciamatricát. De apám ismét megállított.

– Jó helyen van az ott – jelentette ki.

A matrica még hónapokig ott díszelgett a képernyőn, mintha apám szemében ennek a tárgynak az egyediségét bizonyítaná. Csak akkor látott hozzá a lekaparásához, amikor a széle elkezdett felkunkorodni.

Apámnak más furcsa szokásai is voltak már ekkoriban. Azzal kísérletezett például, hogy kibír-e egy teljes napot kenyéren és egy darabka szalonnán. Miután pedig látta, hogy képes rá, tőlünk is elvárta, hogy egyszerűbben együnk. Innentől kezdve a mi kenyerünkre is csak egy vékony szelet felvágott vagy sajt kerülhetett.

– Miért nem valami értelmesebb dologgal töltöd az idődet? – kérdezte anyám egyik reggel, amikor apám épp a szendvicseimet ellenőrizte, amiket az iskolába akartam magammal vinni. – Megpróbálhatnál újra tanítani. Most már más világ van.

– Mi értelme lenne? Nem lehet kétszer ugyanabba a folyóba lépni.

– De hát ez volt az álmod. Nem lehet ezt csak így feladni.

– Jó nekem így.

– Akkor kezdj valamit legalább az üzlettel. Mások már CD-ket árulnak, haladni kell a korral.

Apám ekkor kifejtette, hogy a fejlődés egy kapitalista találmány, ami csak a profitmaximalizálást szolgálja.

– És a vállalkozásod? – kérdezte anyám.

Apám erre faképnél hagyta, és visszament bütykölni a garázsba.

1992 első igazán meleg nyári hétvégéjén apám kitalálta, hogy menjünk el hárman strandolni. Imádott napozni, legszívesebben minden szabadidejét egy nyugágyban szunyókálva töltötte volna, pláne, ha még víz is volt a közelben. Örültünk az ötletnek, összeszedtük a cuccainkat, és hamarosan már a kocsiban ültünk.

Apám rám kacsintott, hogy figyeljek jól, mert most valami olyan következik, amit csak a legbátrabbak mernek megtenni.

Leparkolt a strand melletti kerítésnél, jó messze a bejárattól.

– Közelebb nem volt hely? – kérdezte anyám.

De apám fürgén kipattant az autóból, odament a kerítéshez, először jobbra, majd balra nézett, aztán intett, hogy szálljunk ki mi is, és vegyük ki hamar a csomagokat.

Amíg pakoltunk, ő fogta magát, és átmászott a kerítésen.

– Megőrültél? – kérdezte anyám, de már késő volt.

Apám bentről integetett, hogy gyorsan adjuk át a holmikat, és másszunk át mi is. De mi hiába szuszakoltuk a hűtőtáskát, az istennek sem tudtuk elég magasra emelni.

– Már megint a zabálás… Minek ennyi kaja pár órára? – morgott apám a túloldalon.

– Te mondtad, hogy nem akarsz étteremben enni, mégis mit kellett volna tennem? – kérdezte anyám, de apám válaszra sem méltatta.

Végül kötelet kötöttünk a táskára, és apám azzal húzta fel a kerítés tetejére a pakkot, ami aztán majdnem a fejére zuhant a túloldalon.

– Szaporán, szaporán – szólt, miközben szedegette a földről a szétgurult holmikat.

Igyekeztünk minél fürgébben átdobálni a gumimatracot, a törülközőket és a strandtáskákat a túloldalra, majd először anyámat tuszkoltam fel, hogy lendületet adjak neki, aztán én is nekigyürkőztem a csúcsnak.

Amikor végül leugrottam a másik oldalon, apa büszkén a vállamra tette a kezét.

– Ez az én lányom! – jelentette ki.

Majd ismét rám kacsintott, hogy ezzel is jelezze, velem ellentétben anyám sosem fogja megérteni az igazán különleges dolgokat. Nem mulasztott el egyetlen helyzetet sem, hogy éreztesse, ő jobb, értékesebb, különlegesebb a többi embernél, különösen pedig anyámnál. Csupán nekem hagyott némi esélyt, hogy felérjek hozzá a csúcsra. Persze arról szó se lehetett, hogy nála jobb legyek, de reménykedhettem abban, hogy ha minden erőmet összeszedem, lehetek én a második közvetlenül utána. Persze nem is mertem volna többről álmodni, mert akkoriban komolyan úgy gondoltam, nála okosabb ember nem létezik.

*

Apám dicséreteinek azért nem tudtam maradéktalanul örülni, mert egyre jobban aggódtam anyámért, aki napról napra rosszkedvűbb és komorabb lett.

Egyik délután átjött hozzánk látogatóba anyám egyik barátnője, Ági, akit mindig nagyon bírtam, mert jobbnál jobb ajándékokat hozott nekem. Ezúttal egy *Bravo* magazint nyomott a kezembe, ami igazán menő volt, és a szüleim sosem vettek volna nekem ilyesmit, mert felületesnek tartották az ilyen lapokat, ahol mindenféle nyálas sztárok mutogatják magukat.

Ledobtam magam melléjük a kanapéra, és amíg beszélgettek, nézegetni kezdtem a feltupírozott, színes hajú fiúkat a címlapon, aztán elolvastam egy randiról szóló kép-

regényt, ahol még fehérneműs fotókat is találtam a szerelmespárról. Na de a csúcs az volt, hogy a lap közepén volt egy poszter Madonnáról. De még az izgalmak ellenére is felfigyeltem arra, mikor anyám lehalkította a hangját, hogy ne halljam, mit mond Áginak. Ezzel persze csak azt érte el, hogy még jobban füleltem.

– Késő este jár haza, és háromszor vagy négyszer is elutazott az elmúlt két hónapban hétvégére. Szerinted ez normális? – kérdezte anyám.

– Biztosan csak fáradt – mondta Ági.

– Akkor sem jutna eszembe egyedül elutazni.

– Nem vagyunk egyformák – próbálta nyugtatni Ági, majd kifejtette, néha bizony ő is szívesen hagyna itt mindent, és utazna el egyedül egy erdőbe, ahol nincsenek emberek.

Többet nem hallottam a beszélgetésből, mert anyám megkért, hogy menjek be a szobámba.

De bárhogy igyekezett is titkolni előlem a problémákat, pontosan tudtam, hogy valami nincs rendben. Sokszor volt rosszkedvű, türelmetlen, hallottam, hogy apámmal veszekednek.

Amikor egyik este apám hazajött, és bekapcsolta a tévét, én is odaültem mellé nézni a műsort. Anyámnak viszont rengeteg dolga volt, össze kellett szednie a szétdobált ruhákat, a koszos papírzsebkendőket, néhány poharat és tányért, amit még a reggeli tévénézés közben hagytunk az asztalon. Utána bement a fürdőbe bedobni egy mosást, majd bevonult a konyhába mosogatni.

Apám egyre feszültebben követte a szemével, ahogy anyám egyik helyről a másikra cikázik.

– Nem lehetne halkabban? – kérdezte, amikor a huzat becsapta a konyhaajtót.

Anyám elnézést kért, de nemsokára éles csörömpölést hallottunk, majd anyám ütemes tüsszögését.

– Miért nem lehet másokra tekintettel lenni? – dühöngött apám, és jól felhangosította a tévét.

Zengtek a falak. Anyám rémülten kirohant a konyhából.

– Átjönnek a szomszédok – mondta, és lehalkította a tévét.

– Nem érdekel – jelentette ki apám, és ráparancsolt anyámra, hogy azonnal tekerje fel a hangerőt.

Anyám viszont nem mozdult.

– Egyébként hidd el, én is szívesen leülnék, ha mondjuk segítenél – jegyezte meg, és elindult vissza a konyhába.

– Te arra úgyis képtelen lennél – válaszolta apám továbbra is a tévét bámulva.

Anyám csak állt némán, tátogott, mint egy hal, majd hirtelen kitört belőle a sírás, és berohant a szobájába.

Másnap anyám nem ment be dolgozni az irodába. Amikor hazaértem az iskolából, a hálóban feküdt az ágyán. A szoba el volt sötétítve.

– Beteg vagy? – kérdeztem.

– Csak pihenni akartam – mondta.

Felült, megigazította a haját és a ruháját.

– Jó napod volt?

– Fogjuk rá – vontam meg a vállam.

– Mi történt?

Elmeséltem neki, hogy összevesztem a legjobb barátnőmmel. Olyan volt, mint egy szerelmi szakítás: annyira összemelegedett egy másik lánnyal, hogy azóta engem teljesen levegőnek néz. Egy darabig tűrtem, de aztán betelt a pohár.

– Nem értem, hogy lehet valaki ilyen szemét – állapítottam meg dühösen.

Anyám a fejét csóválta.

– Az emberek borzalmasak tudnak lenni – mondta, és átölelt.

Egy ideig így maradtunk, csendben ültünk egymás mellett.

– Anya, szerinted van valami jó abban, ha rossz dolgok történnek velünk? – kérdeztem egy idő múlva.

– Mindenből lehet tanulni – mondta elgondolkodva. – Az életben van sok nehézség, de ez normális.

– Normális, ha szenvedünk?

– Egy bizonyos pontig igen. De azért szerencsére sokszor történnek jó dolgok is.

– Veled is?

– Hát persze. De miért kérdezed? – nézett rám.

Megvontam a vállam.

– Nem vagy túl jókedvű mostanában.

Elkomorult az arca.

– Most egy kicsit tényleg nehezebb nekem, de minden rendbe jön majd… – mondta, és megszorította a kezem.

– Nem gondoltál még arra, hogy elváljatok apával? – bukott ki belőlem a kérdés.

Anyámnak elkerekedett a szeme, majd váratlanul sírásban tört ki. Megrémültem, hogy ilyen fájdalmat okozok neki, pedig azt hittem, csak kimondom, amit mindenki tud. De talán ő nem gondolta, hogy látom rajta, mennyire boldogtalan.

– Ne haragudj, nem akartam… – hebegtem, megérintve a vállát, aztán inkább kisiettem a konyhába mosogatni.

Szégyelltem magam, amiért így felzaklattam anyámat, de valamilyen számomra is érthetetlen okból rettegéssel töltött el a szenvedése, legszívesebben elmenekültem volna előle. Miközben az edényeket törölgettem, eszembe jutott, amit Klári mama mondott a múltkori látogatáson arról, hogy anyámnak jobban kellene igyekeznie, hogy apámat megértse. Arra gondoltam, talán igaza lehet, és akkor anyám is boldogabb lenne. Nagyon szerettem volna őt elégedettnek látni.

Néhány nappal később arra ébredtem az éjszaka közepén, hogy apám és anyám hangosan vitatkoznak a másik szobában. Anyám apám szemére hányta, hogy folyton egyedül hagyja őt velem, a háztartással, a hétköznapok feladataival. Aztán nekiszegezte a kérdést, hogy hol jár esténként. Apám azt mondta, egyszerűen sok a dolga, de amikor anyám kijelentette, hogy nem hisz neki, torka szakadtából ráordított, hogy hagyja őt békén. Ezután megint gyilkos csend következett, és még a szokásos ajtócsapódást sem hallottam, ami a szüleim veszekedését általában követte. Megfagyott bennem a vér, hogy apám esetleg valami szörnyűséget művelt anyámmal, és odasurrantam az ajtóhoz. Óvatosan lenyomtam a kilincset, és kilestem a nappaliba.

Apám és anyám egymást átölelve ültek a kanapén.

VERES ERIKA

EREDETI MÁSOLAT

SZŐLŐ

Becsukott a Five Points. Másodszor mentem arra, másodszor *closed*. Pedig a ház előtti asztalokat, székeket nem vitték sehova. Bennük van minden reménységem. Hátha kinyit még! Ivankával jártunk ide, amikor még Štúr Cafénak hívták. Ez utóbbi láncolat is tönkrement – legalábbis csak egynéhány helyük maradt meg mostanra. Itt, a Štúr Caféban beszélgettünk, amikor ő Pozsonyban maradt plusz egy évig, én pedig nagy nehezen elindultam az ismeretlen Ankarába. Ivanka kellemes társaság, mindig szlovákul beszélgetünk. Ilyenkorra összeszedem maradék szlovák nyelvtudásomat, és szép csomagban, a minőségért viszont sűrűn elnézést kérve, átadom neki a mondandómat, ami általában az *Ahoooj! Čo nového u teba?* bevezető mondatokkal indul. Ezt követően közösen merengünk el a legutóbbi találkozásunk óta eltelt idő mennyiségén, s elgondolkodunk, hol is találkoztunk akkor. Az esetek kilencvenöt százalékában természetesen Pozsony-Óváros kerül elő helyszínként, s igen gyakran épp a fönt említett hely, a Five Points. Legtöbbször nyáron találkoztunk az elmúlt évek során. Ő Németországból járt haza, én Törökországból jöttem el ide nyaralni. Ősszel is összefutottunk néhányszor – a récsei szüreti vigadalmak vagy a modori bornapok idején. Télen és tavasszal ritkábban láttuk egymást. Ivankának júniusban van születésnapja. Belföldkülföld. Szóval, ha épp egyszerre tartózkodtunk Szlovákiában, Pozsony tökéletes helyszíne volt a Düsseldorf és Isztambul vagy épp Svidník és Kéménd közötti találkozásoknak. Svidníket és Kéméndet egy kapocs köti össze: mindkettő kataszterében található szovjet emlékmű, egy-egy hátrahagyott tankkal. Ivanka mesélte, hogy idén a szülővárosába irányított ukrán menekültek legelőször ezekkel a szovjet tankokkal találkozhattak a város határában. Utána lokálpatriotizmussal és xenofóbiával. A válság még tart. Ezzel szemben Kéméndre olyan menekültek érkeztek, akik nem feltétlenül legelső útjukon találkoztak a szovjet tankkal, hanem csak később, amikor is épp ennek az emlékműnek a szomszédságában kaptak szállást átmenetileg. A lokálpatriotizmus hatása Kéménden mérsékelt, a xenofóbiáról hivatalos adatok nincsenek. A válság még tart. Ivankával megint közös utazásokat tervezünk.

Csak viszont a Five Points valószínűleg tényleg becsukott. Pedig a *spiced cappuccino* itt volt a legfinomabb, leglágyabb, leghabosabb, legédesebb, legdíszesebb, leginspirálóbb. Habár miért ne csukott volna be!? *Ott telt be* a *pohár* – . *Neredeyse* tíz év leforgása alatt. Persze, kávéházak Pozsony-szerte várják a kávéfogyasztókat. A jellege viszont mindegyiknek más. A Five Pointsban kint is lehetett ülni, bent is, középen, ablaknál, lépcső

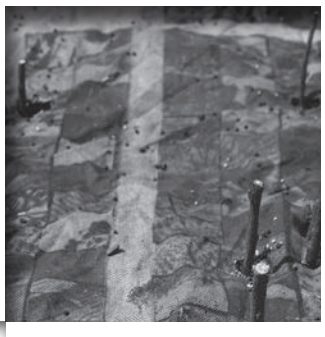

mellett… És nem zavart meg indiszkrét pincér vagy harsány háttérzene, volt étel, ital – egy igazi bisztró az Óváros közepén, megannyi turistavendéggel! Közöttük végre külföldön érezhette magát a hazájában rekedt utazó.

A csempék, kerámiák olykor naturalisztikus gyümölcsökkel díszítettek. Az, hogy a levélke, a virág és a geometriai ábrák mellett gyümölcs vagy termés is megjelenik a képen, a *fejlődés* folyamatát tematizálja. Ismét #apontavonal, #aköracsík. Újra gondolkodhatunk pillanatokban vagy linearitásban – a kettő igazából egy, a folytonosság pontok ismétlődő láncolata. A gyümölcs egyben az *elmúlás* jelképe is – a *valahonnan valahová* központi eleme.

A leggyakrabban ábrázolt gyümölcsfajták egyike a szőlő. Kezdetben egyszerűbb, ill. kevésbé természethű módon, csupán jelzésértékűen, egy-egy csavart vonallal utaltak a szőlőre – kapaszkodó kacsokkal vagy néhány szőlőlevéllel töltötték be a fő motívum melletti üres helyeket. Ezek a kínai porcelánipar hatását tükröző kiegészítő elemek főként kerámiatárgyak (elsősorban díszes tányérok) dekorációjaként szolgáltak. Fehér alapon kék minta és fordítva, kék alapon fehér rajz. Baba Nakkaş, Kara Memi iskolái.

Magát a gyümölcsöt, minden egyes szőlőszemet, egész szőlőfürtöt nagy felbontásban, teljes egészében s természethű igyekezettel a Hülya Bilgi által ötödik korszakként meghatározott időszakban, vagyis 1600 és 1718 között ábrázolták. Mertugyanis a hanyatlás… Az izniki manufaktúra monopolhelyzete a 17. században megingott – a porta kisajátította az izniki műhely működését – kizárólag az állam adhatott le rendeléseket. Amikor azonban a birodalom hatalma gyengülni kezdett, a pompára már nem jutott annyi a költségvetésből. Az izniki céhek kevesebb s könnyebben eladható portékát, tehát kevésbé jó minőségű csempét, kerámiát, hétköznapi használatra szánt háztartási cikket, edényt termeltek. A díszes kompozíció egyszerűbb, méreteiben nagyobb, kidolgozatlanabb, kevésbé részletgazdag lett. Néhány kacskaringó, levél és bogyó – ennyi volt a képen. Azt lehetett látni, amit egy kert kínált, mindenféle túlgondolás nélkül, elvont vallási-esztétikai-technikai összefüggésektől mentesen: *A szőlő az szőlő. Ez egy tányér. Bonyolult mintát a mes-*

ter nem fest háziasszonyok konyhájába dísznek. A mesterember is gyakran megéhezik. A szultánnak fogyóban a pénze. Drága az alapanyag és a festék. Vedd meg a tányért, és vidd haza. Tegyél rá ételt a családodnak.

Aztán mégis rákerült a csempékre a szőlő. Itt némiképp másként mutatott: kinőtte használatitárgy-motívum jellegét s egyfajta genezist jelölt immár. S nem mellesleg átvitt értelemben Dionüszosz karneválitalára utalt. A bor dicséretét isztambuli költők is gyakorolták, a görög, ill. római szőlő- és borkultusz természetesen nem volt ismeretlen sem Bizáncban, sem pedig az Oszmán Birodalomban. Az isztambuli görög lakosság, ill. a görög-keleti egyház székhelye még ma is Fener–Balat. Tőszomszédságukban áll Eyüp szultán (Abu Ayyub al-Ansari) mauzóleuma a nagy mecsettel. Zarándokhely körülbelül a 15. sz. második felétől. Miért ne mentem volna el Eyüp szultánhoz látogatóba?! Nem csak megnézni, hanem átérezni és megélni.

Ferhat vitt el oda legelőször. Tél volt, pulcsi és kabát is kellett. *Kebab*ot ettünk a mecset melletti téren lent, fönt, a kilátóban pedig török kávét ittunk. A mecsetbe nem mentünk be. Ferhat az azeri siíták csoportjához tartozik. Iránban többnyire siíta muzulmán lakosság él. Mármint hivatalosan. A gyakorlatban pedig meghatározhatatlanul sok nő dobja el az egyébként kötelező fátyolviseletet. Szelfiken látom, ahogy puszta hegycsúcsokon kiránduló iráni családok utódai szállnak szembe a rezsimmel: fátyluk, a çarşaf lebeg a szélben, nem a fejükön van, hanem a kezükben tartják. Szabadsáááág…! – hallhatnánk kiáltásukat, ha mi lennénk az iráni hegyi pusztaság. De nem vagyunk az. Nem is halljuk kiáltásukat. Ők pedig visszaülnek autójukba, hazautaznak, s ropogtatják tovább a pörkölt sósmandulát, ráharapnak nagy fogukkal egy mazsolaszemre, végigsimítják perzsa macskájuk bundáját a kanapén ülve, fényes szálból szőtt sötétítő függönyük biztonságot nyújtó árnyéka alatt. A rezsimmel szemben. Ferhat kritikus volt, s gyakorlatias egyben. Jól megértettük egymást. Szorgalma, kitartása és józansága inspirált. Hülye megjegyzései idegesítettek. Az eyüpi kirándulás után egy ideig nem beszéltünk.

Luisával egy óra késéssel értünk fel ugyanabba a kilátóba. Pálcikára tekert sült krumplit ettünk, és török kávét ittunk. Neki adtam rózsaízű *lokum*omat. Hullott a hó, amikor decemberben hazarepült. Hamburgban találkoztunk újra, két év után.

De Eyüp nem csak baráti találkozások és történelmi vonatkozások miatt fontos. Eyüpben egyfajta misztikus hangulat keríti hatalmába az embert. Nyilván ez a barokkos megjelenésű mecsetnek, a számtalan *turbán*os sírkőnek, a domboldalon sétálgató macskáknak, az Aranyszarv-öböl kipárolgásának, a parfümöt és értékes olajokat árusító vándoroknak, a magukat végletekig komolyan vevő vallásgyakorlóknak, a téren összegyűlt galamboknak, a vattacukorárusoknak, a *tekké*be igyekvő *kalligráfus* fiatalembereknek, csónakukat parthoz kötő ladikosoknak s persze a turistáknak s egyéb, Eyüphöz szervesen hozzá tartozó elemeknek is köszönhető. Eyüp egy varázslat. Titkokat tár fel, ugyanakkor soha nem fedi fel őket teljesen. Mindemellett folyamatosan új titkokat épít be saját magába. Emberek vágyait, sóhajait szívja fel, majd ezektől lüktet tovább, szívveréseként egy valaha élt legendás személyiségnek. Eyüp szultán Mohammed próféta közeli barátjaként a próféta tanait követte és hirdette. Arábiából érkezett a mai Isztambul területére a 7. században, az *umayyád* kalifátus bizánci térhódításának idején. Katonai szolgálatainak és vándorlásainak útja itt ért véget, itt is temették el. Díszes mauzóleumát évente sok ezer ember látogatja. Ottjártamkor, ha tehettem, megnéztem a sírhely csempékkel kirakott falát, amelyen káprázatos színek, minták szinte rendszerezhetetlen mennyiségű változata látható. Levelet vagy szirmot átszúró inda, szegfű és tulipán, cédrusok, rózsák, kelyhek, bogyók, követhetetlen geometriai alakzatok idegesítően tökéletes szimmetriája, ezerféle elrendezés, számtalanszor ismétlődő, mégis eredeti részlet egy kompozícióban. Ragyogó színek, egy-egy megrepedt, sarkanincs, csorba csempedarab. S e kápráztató esztétikai bujaság tövében tetőtől talpig feketébe burkolt asszonyok, buggyos nadrágban, sarka legyúrt spicces félcipőben, bő köpenyben, fejfedős férfiak. Idős asszonyok lassan guruló csoportja rózsafüzért morzsol, szófogadó gyerekek tudják kívülről a *Korán*t. Az udvaron épp elhaladó *imám turbán*jának zöld bársonya fénylik fel egy pillanatra – Mohammed próféta nevének arany hímzése tündököl a kelmén. Miközben az imára hívó *ezan* hangja beúszik az Aranyszarv-öbölbe, szétterül a vízen, ott lebeg, majd fölszáll a környező városnegyedek fölé, betakarja a házakat, aztán visszaereszkedik a *müminek* fejére. Minekutána köréjük is zavartalanul fátylat von.

VÁCLAV KINGA: IN SITU *LAKÁSKULTÚRA* A TERMÉSZET LÁGY ÖLÉN, IN SITU VI., 2022

VINCZE RICHÁRD

GERŐCS PÉTER *WERKFILM* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Gerőcs Péter legutóbbi – a Kalligram kiadónál, 2022-ben megjelent *Werkfilm* című – regénye (az előző, *Árvaképek* című kötetéhez hasonlóan, ahol többek között a fényképezés és az emlékezés összefüggése, egymásra hatása merül fel szervezőelvként) az irodalom nyelvi és a film vizuális médiumának elbeszéléstechnikai problémáit emeli középpontba. Pontosabban e kötet esetében a narratív horizontot egyfelől egy magas költségvetésű, a város és vidék ellentétének kérdéskörét is kiélező film (*Második eljövetel*, melynek teológiai, nyelvi és esztétikai vonatkozásai igen fontosak e kötetben) forgatása köré szerveződő werkfilm nyelvi transzformációja adja, másfelől pedig magának a film forgatókönyvének dialogikus és prózai elemei íródnak bele e „werkfilmes" elbeszélői szólamba. Ez a kettős kötetstruktúra mindazonáltal, hogy e két elkülöníthető dimenziót vázolja fel, és ezeket hol egymáshoz közelítve, néhol egymástól távolítva prezentálja (a szereplőnevek/színésznevek egymásra olvasódásának következményei, a zárófejezet totalitása és revelációja szintén a jelentős aspektusok e tekintetben), nem fedi el ezen egyéni műfaji egységek karakterisztikumainak kérdésességét, ezek nyelvi/vizuális és narratopoétika összefüggéseit sem.

Az alapvető műfaji szerződést elismerve például a werkfilm esetében egyfajta vizuális dokumentációról, a „részletekre-kiterjedő megmutatás" felhívását követő, akár paparazzi jellegű kiegészítő filmes anyagról van szó. Ugyanakkor mivel e szöveg nyelvi terében, médiumában annak csupán transzformált verziója jelenik meg, így a két médium ütközéspontjai is tapinthatóvá válnak. Az egyik ilyen ütközési pont, vagy feszültségsűrűsödési hely éppen a werkfilm vizuális kompetenciáinak határairól adhat számot az irodalom nyelvi természetének vonatkozásában. Például amikor az elbeszélő (werkfilmes stáb, akik a T/1 jelölőjével azonosítódnak) az utolsó előtti fejezet „erdőjelenetének" brutálisnak mondható megvereténtörténetét prezentálja, akkor a nyelv és vizualitás határait is felmutatja: „Négy férfi közeledik az ösvényen. Az egyik kezében vasdurung van […], a másik kezében talán egy összehajtott nadrágszíj. János hunyorog a hajnali erdő félsötétjében." (280.). A határ ebben az esetben a „késleltetés" narratológiai eszközének működésében ragadható meg: ugyanis nyilvánvaló, hogy amit az irodalom itt képes nyelvileg felmutatni és ezáltal a (krimiirodalom egyik fontos aspektusát, móduszát kiaknázva) a feszültséget maximalizálni, arra a filmnyelv gyakorlati értelemben véve is képtelen. Képtelen, mivel nincs (vagy más módokon képes: pl. fény-árnyék viszonyok összezavarásával) eszközkészletében az a poétikai megoldás, amely a késleltetés időbeli eltolhatóságát a filmes jelenlét azonnali időbelisége esetében képes volna megalkotni. Másfelől persze, és így szintén a werkfilm vizuális médiumának határaira

rákérdezve az is érdekes, hogy vajon létezik-e egyáltalán ilyen filmes háttéranyag a „valóságban", képes-e ilyen intimitásfokkal dolgozni ilyen, a kamera által nehezen „látható" viszonyokat felmutatni, vagy ez ismét csupán az irodalmi nyelv sajátossága?

A kötetszerkezet másik tartóoszlopát adó forgatókönyv nyelvi jelenléte és annak műfaji kódjai szintén elkülönböznek e regény nyelvi terében. Ahogyan a werkfilm vizualitása/nyelvisége összefüggésében kérdésként állt elő a megbízhatóság, a puszta vizualitás és a kompetenciák határoltsága, úgy a forgatókönyv esetében sem pusztán nyelvi események beíródásai mutatkoznak meg, hanem ismételten egy olyan ütközési zóna jön létre, amelyben nyelv és vizualitás stabilizált pozíciói bizonytalanodnak el. A hetedik, *Idill* című fejezetet példaként véve világosan láthatóvá válik, miként értelmezhető a nyelv és vizualitás, nyelvi „természet" és filmes „természet" hibriditása. E fejezetben (és természetesen a többiben is) a forgatókönyv nem pusztán saját (írott) nyelvi valóságában áll elő, hanem a forgatás eseményébe tagozódik. Ez az integráció egyfelől arra mutat rá, hogy a forgatókönyv itt nem pusztán az írás, a leírás, az elkészültség nyelvi stabilitásaként érthető, hanem az összegyűjtő nézőpontból tekintve folytonos alakulásban van, vagyis: a beíródás eseménye egybeesik az eljátszás, kimondás eseményével. Ennyiben nem pusztán a film „kivonatolt" nyelvi váza válik olvashatóvá, hanem ebbe a nyelvi rendszerbe beleíródik a létrejövés esetlegessége, kiszámíthatatlansága, sőt a hitelesség (úgy értve, hogy vajon tényleg azok hangoznak-e el a forgatás során, amelyet az elbeszélő értelmezői tekintetétől, észlelésétől függő szólam az olvasó elé tár) kérdéskörei is. Egy további feszültségi pont, vagy nyelv és vizualitás/film egymásrahatásának, egymást felülíró viszonyainak terepe a tipográfiailag is elkülönböző, a dialógusokat megszakító néhol rövid, néhol igen terjengős leírások jelenléte: „*A kora délutáni nap melegíti a földet, a fák törzsét és lombját […] a rovarok hátát, […] a traktor gumiját, […] halak csillogó hátát. A nagy csöndben csak egy keverőgép herreg. Ásó hajítja a homokot; betonoznak. Meszelik egy ház falát. Cserepeket rakodnak.*" (Kiemelés az eredetiben – V.R.) (201.) Egyfelől ezek a nyelvi betétek a forgatókönyv vizualitásának, környezeti körülményeinek milyenségéről adnak utasítást, leírást, így magához az irodalomhoz tartozóként identifikálják magukat, másfelől pedig kifejezett vizualitással, filmhez tartozó jelenléttel rendelkeznek. Ez a jelenlét egyfajta utólagosságban – valamiféle visszaíródásként – jelenik meg, tulajdonképpen

a már eljátszott film vizualitásának (vagy éppen a werkfilmes stáb kameráinak összegyűjtött anyagaként) nyelvi „visszafordításaként" értelmeződik, vagyis: ezek a részletek nem előíró vizuális imperatívuszok nyelvi előlegeként munkálkodnak a dialógusok között, hanem a film vizualitásával keveredve, egyfajta történeti eltolásban (előrevetített imaginációként) íródnak vissza a forgatókönyvbe. Így a forgatókönyv sem pusztán nyelvi egységek tereként jelenik meg, hanem olyan diffúz viszonyrendszerként, amelyben a film vizualitása is lényegi alkotóelemként mutatkozik meg a szövegek milyenségében.

E kettős viszonyrendszer, werkfilm és forgatás, werkfilm nyelviesített leiratának és a forgatókönyv filmes jelenléttel összemosott jelenlétének váltakozása adja ki az elbeszélt történet valóságát. Annak a történetnek a valós terét, amelyben nem maga a narratív egymásra következés, a történetek hirtelen váltakozásai, és mellékesemények izgalmai szavatolják a befogadói aktivitás meglétét, elvárhatóságát, hanem egyéb a történeti szüzsén túlmutató narratológiai gyakorlatok, a sztori előállításának elbeszéléstechnikai módozatai, azok teoretikus és hagyományhoz kapcsolódó aspektusai. A kivonatolt történeti narratíva (mely pár sorban összefoglalható, jelezve azt is, hogy nem a klasszikus krimiirodalom „nyomozás" folyamatainak kódjai szervezik az elbeszélést, hanem a konstrukció nyelvi/vizualitásbeli összefüggéseihez köthető elméleti irányvonalak emelkednek elő) a következő: adott a Börzsöny-hegység lábánál egy Perőcsény nevű, alacsony lélekszámú zsákfalu, amelybe egy forgatócsoport kiterjedt logisztikai apparátussal, buszokkal, kellékekkel, színészekkel (és természetesen a werkfilmes stábbal) érkezik, azon okból, hogy ott forgassa le a *Második eljövetel* című, az NFI által is bőségesen támogatott nagyjátékfilmet. Azt a filmet, mely tulajdonképpen színre is viszi saját fiktív valóságát (elmosva ezzel fikció és valóság közötti határvonalat) azáltal, hogy a történet szerint megalkotott eseményeket (ti. azt, hogy nagyvárosi, itt budapesti lakosok telepesekként „leköltöznek" e faluba, és saját, önfenntartó, kommunisztikus közösséget alkotva gazdálkodnak és éleznek ki éles konfliktusokat vidék/város, kultúra/natúra viszonyaiban) voltaképpen újraalkotják, elválaszthatatlanná teszik a filmes stáb területfoglalásától. Vagyis: az az aktivitás, ami a filmes stábnak a forgatás helyszínéül választott Perőcsénybe való erőszakos behatolásaként válik elgondolhatóvá, az magának a forgatott filmnek is egyik központi eseménye. A Má*sodik eljövetel* című film központi karaktere, László, akit az amatőr, bölcseleti végzettséggel rendelkező János játszik, csak egyike azon karakterek szinte végeláthatatlan, befoghatatlan

résztvevőlistájának, akik valamiféle ágenciával rendelkeznek egyrészről magában a filmben, másrészről pedig magában a forgatás folyamatában. A forgatás helyszínén – a regényben megemlítve – több tucatnyi személyzeti alkalmazott, színész, kellékes, technikai szakember megjelenései váltakoznak, hol egyesek háttérbe húzódnak, míg mások újra az előtérben munkálkodnak. E szereplői, karakterisztikai kavalkádban igencsak nehézkes az identifikáció megképzése és a szereplők azonosíthatósága (sőt: az is tovább bonyolítja a helyzetet, hogy természetesen több szereplőnek két hivatkozási „neve" is van), ezért az elbeszélő, mintegy az olvasót/befogadót segítve egy ókori hagyományt éleszt újra, mégpedig az eposzi kellékek állandó elemét: az eposzi jelzőt, az állandósult jelzős szerkezetet, az epitheton ornans alakzatát. Erre – röviden, véletlenszerűen – példaként hozhatók fel az alábbi jelzős szerkezetű karaktermegnevezések: Kari a fiatal, keményléptű csaj / a szigorú fókuszpuller / a kortalan szkriptesnő Ági / a kopasz, micisapkás Győző / toporzékoló András / a megváltó János stb. Ennyiben, mint az látható, ez a hagyományhoz kapcsoltság és annak lehetőségei koordinálják a befogadót az olvasás során, segítve ezzel a szövegtérben való tájékozódást, de mindvégig fenntartva az egyidejű játékot szereplő/filmbéli szereplő neveinek egyezőségét tekintve. A szöveg egészének hagyományhoz való viszonyát (az eposzi hagyomány mellett) erősen meghatározza az evangéliumi történet (egyfajta mitológiai távolságban, idézőjelezettséggel megjelenő) jelenvalósága, a jézusi karakter ábrázolhatósága és persze magának a második eljövetelnek a kérdésköre is, ami e regény esetében kardinális jelentőségű. A történet szerinti László (a megváltó figura), akinek jézusi létmódját csupán a beszédregiszter-választása (kissé atavisztikus szavai és mondatai) és a látás egyfajta omnipontenciát, omniprezenciát sugalló képessége szavatolja, válik e kommunisztikus társaság vezetőjévé. Azonban a forgatás filmrealitásából és a szövegkönyvből sem igazán derül fény a második eljövetel eseményére. E történeti, narratív folytonosságban az olvasó értesül a vidék/főváros ellentétének kiéleződéséről, a kommuna identitásválságáról, személyes összetűzésekről, sőt: egy bosszús elégtétel következményeiről is kimerítő részletességgel, annak lelki eredőjéről szóló tudás birtokába jut. Ugyanakkor – az utolsó két fejezetben – mégis megtörténik a második eljövetel, de ez a hirtelen (annyiban hirtelenül, hogy az esemény előzetesen nem ad hírt magáról, mintegy bejelentés nélkül érkezik) bekövetkező esemény már a közös elbeszélői világban, a werkfilmes valóságában, annak nyelvi prezenciájában állítódik elő. A második eljövetel előkészítésében egyaránt a kilencedik (*Árulás* című), és a tizedik (*Az utolsó jelenet* című) fejezet történései – de persze az előbbiek néhány kardinális mozzanatai is – munkálkodnak. Az utolsó

előtti fejezet történetrésze számol be arról az eseményről, amely János megveretéséhez és végül halálához (pontosabban: fiktív eltávozásához) vezet. E halálesemény rögzítését végzi el az a werkfilmes csapat, amely éppen a közeli erdőben – többek értetlenségét kiváltva – Jánossal valamiféle résztvevői, értékelő mozzanatokat tartalmazó monologikus „interjút" forgat le, amikor is hirtelen (az olvasó előzetes tudására apellálva: János és a vidéki emberek tettlegességig fajuló összetűzését felelevenítve) ismeretlen (?) alakok az erdőben felbukkanva halálra verik a főszereplőt. A fejezet címe azontúl, hogy hétköznapi értelmében valaki becsapásaként, átejtéseként pozícionálja önmagát: ti. elhangoznak olyan szavak, amelyek a stábnak a bűntényben való cinkosságára utalhatnak „Na, kösz, hogy idehoztátok" [281.], magától értetődő módon a keresztény kultúrkör leghíresebb eseménysorát implikálja, felmutatva Júdás és Jézus viszonyát a stáb és János kapcsolatában. A tragikus események következményeként ugyan többek ellenérzését kiváltva András, a rendező mégis úgy dönt, hogy a filmet kész állapotra kell alkotni, így az utolsó jelenetkép vizuális elemeinek kigondolása után, egy beugró színész László szerepét magára véve játssza el az utolsó nagyjelenetet. A forgatás sikeres befejezése után a még a helyszínen maradt stábtagok és a helyiek egyfajta búcsúzásként és a film (előzetes) sikerességéből táplálkozó örömének betudhatón egy közös bográcsos elkészítését kezdeményezik, amikor is a patakparton lévő megzörrenő bokor mögül – a vízből – János (a halál utáni visszatérés, a második eljövetel eseményét szcenírozva) kilép és a János evangéliumából ismert jézusi formulával: „Fiaim, nincs valami ennivalótok?" (itt: „Adjatok ennem!" [314.]) köszönti őket. Természetesen azon túl, hogy e fordulattal a második eljövetel kérdéskörével hozzákapcsolja e regényfejezet utolsó momentumait a János evangéliumából ismert történethez, amiben Jézus – kereszthalála után – a Tibériás tavánál *újra* megjelenik a tanítványoknak, a narrátori instancia hitelesíthetőségének problémakörét is azonnal felszínre emeli. Vagyis: az itt totálissá váló film (abban az értelemben, hogy e jelenet során már nem válik el a *Második eljövetel* című film ígért eljöveteli aktusa a werkfilmes stáb által rögzített werkfilmes anyag nyelvi elbeszélésétől) a maga komplexitásában és radikális hirtelenségében az előbbi fejezetek szavatolhatósági vi-

szonyait is felülírja. Kérdésessé válik, hogy azok a jelenetek, amelyekről az elbeszélői apparátus a narratíva során számot ad (és kiemelésre érdekesnek és érdemesnek tart) mennyiben tekinthetők hiteles reprezentációjának a valós történéseknek. Persze, tudvalevő: a werkfilm mint műfaji kötöttségekkel dolgozó rendszer sem képes a valóságot a maga realisztikusságában újra a nézők elé állítani, tiszta médiumként reprezentálni, hiszen fiktív volta éppen abból következik, hogy a felvétel perspektívája, az elkészült anyag hossza, milyensége, hangulata bármiképpen manipulálható stb. Ezért itt, ebben az esetben nem is az az izgalmas narratológiailag, hogy az elbeszélőnek az olvasóval kötött szerződése – az események hirtelen fordulatának konzekvenciájaként – felbomlik, és a narrátor megbízhatatlanná válik (ismerünk ilyet legkorábban a '70-es, '80-as évek magyar prózairodalmából), hanem az, hogy ennek egyáltalán miféle nyelvi vonzatai, sőt: előzményei, eredői vannak. Nyilvánvaló, hogy amikor a narrátori apparátus valamiféleképpen beszámol egy adott eseményről, akkor az egy rögzített fókuszhoz kötött viszonyt előlegez és feltételez, és ennyiben mindig értelmezett és fiktív dimenzionáltsággal rendelkezik, azonban itt mintha arról volna szó, hogy alapvető feszültség van a vizuális médium megmutató képessége és a fókuszált vizuális befogadás (felvétel) nyelvi leképeződése között. Vagyis: a szöveg éppen azzal játszik – és ennyiben egy további mediális ütközőpontra tapint rá –, hogy a nyelvileg leképzett látvány mennyiben férhető hozzá nyelvileg, mennyiben van autoritása a nyelvnek a látvány szemiotizálásának folyamatában. Nem véletlen, hogy az események valódi vizualitásához a befogadó képtelen hozzáférni, mivel csupán a narrátor – öncélú, autoriter – nyelvi lejegyzésére hagyatkozhat, amely így ahhoz az érdekes önfelszámoló viszonyhoz vezet, ami a regény fordulatosságának elvi megjeleníthetőségét szavatolja.

Ezért – és persze emellett még több erénye miatt is, mint például a karakterek nyelvi szólamainak érzékletes megalkotottsága, plasztikussága, a párbeszédek autenticitása és a hagyományhoz közelítő izgalmas viszony – remek és jól olvasható kötet Gerőcs Péter *Werkfilm* című regénye.

(Budapest, Kalligram, 2022)

11 krásnych inšpirácií

1 Umenie ilúzie
Tapeta s veľkoformátovým obrazom z rybárskeho revíru, navyše, ak je motív ako v tomto prípade upokojujúci, vás razom dokáže vtiahnuť do celkom iného sveta. Úskalím takýchto fototapiet alebo tlačených vliesových tapiet môže byť akurát problém s rozložením nábytku v rámci miestností. Veľké a vysoké skrine či police radšej presuňte na inú stenu, aby ste si nepokazili vizuálny a estetický dojem z umenia priamo na stene.

FOTO: GUCCI, PLAMP A MOCHOUA

Ryby plné možností

rybárske motívy na oživenie interiéru

Rybárčenie je láska na celý život. Nemusíte však obmedziť skvelý pocit z pobytu na vodách. Rôzne rybárske motívy si zaslúžia našu pozornosť, vynachádzavosť aj kreativitu. Tu je ochutnávka toho, ako ich môžete využiť vo Vašom domove.

VÁCLAV KINGA: IN SITU *LAKÁSKULTÚRA* A TERMÉSZET LÁGY ÖLÉN, IN SITU VI., 2022

SZERZŐINK

CSANDA GÁBOR (1963, POZSONY) IRODALOMKRITIKUS, SZERKESZTŐ ▮ **DIANIŠKOVÁ, VERONIKA** (1986, POZSONY) KÖLTŐ ▮ **HIDAS JUDIT** (1976, BUDAPEST) ÍRÓ ▮ **HOCHHOLCZEROVÁ, NICOL** (1999, RIMASZOMBAT) ÍRÓ ▮ **MACSOVSZKY PÉTER** (1966, ÉRSEKÚJVÁR) ÍRÓ, KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ ▮ **MÉSZÁROS TÜNDE** (1970, POZSONY) MŰFORDÍTÓ ▮ **TALLO, MICHAL** (1993, POZSONY) KÖLTŐ, ÍRÓ ▮ **N. TÓTH ANIKÓ** (1967, ZSELÍZ) ÍRÓ, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, EGYETEMI OKTATÓ (KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM) ▮ **NÉMETH ZOLTÁN** (1970, ÉRSEKÚJVÁR) KÖLTŐ, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, EGYETEMI OKTATÓ (VARSÓI EGYETEM) ▮ **PEČONKA, PETER** (1965) ÍRÓ * [PAVOL RANKOV (1964, POPRÁD)] ▮ **STEHLÍKOVÁ, OLGA** (1977, PŘÍBRAM) KÖLTŐ ▮ **SVOBODA, ROBERT** (1956, PRÁGA) MŰFORDÍTÓ ▮ **SVOBODA RÓBERT IFJ.,** (1984, BUDAPEST) MŰFORDÍTÓ ▮ **TŐZSÉR ÁRPÁD** (1935, GÖMÖRPÉTERFALA) KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ ▮ **VADAS, MAREK** (1971, KASSA) ÍRÓ ▮ **VÁLYI HORVÁTH ERIKA** (1978, POZSONY) MŰFORDÍTÓ, ÚJSÁGÍRÓ ▮ **VERES ERIKA** (1986, ÉRSEKÚJVÁR) ÍRÓ, KÖLTŐ ▮ **VINCZE RICHÁRD** (1997, VÁC) KRITIKUS

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

DUNASZERDAHELY – MOLNÁR-KÖNYV (GALÁNTAI ÚT [HYPERNOVA])
KOMÁROM – DIDEROT KÖNYVESBOLT (LÚDPIAC TÉR 4810. / TRŽNÉ NÁMESTIE 4810.)
ÉRSEKÚJVÁR – KULTÚRA KÖNYVESBOLT (MIHÁLY BÁSTYA 4. / MICHALSKÁ BAŠTA 4.)
GALÁNTA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ UTCA 918/2. / HLAVNÁ 918/2. [UNIVERZÁL])
KIRÁLYHELMEC – GERENYI KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 49. / HLAVNÁ 49.)
NAGYKAPOS – MAGYAR KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 21. / HLAVNÁ 21.)
NYITRA – MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK – KÖZÉP-EURÓPAI TANULMÁNYOK KARA. KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM (DRÁŽOVSKÁ 4.)
POZSONY – „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET", MADACH.ASIST@GMAIL.COM
SOMORJA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ ÚT 62. / HLAVNÁ 62. [VÚB MELLETT])
TORNALJA – TOMPA MIHÁLY KÖNYVESBOLT (BÉKE UTCA 17. / MIEROVÁ 17.)

MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST – ÍRÓK BOLTJA (ANDRÁSSY ÚT 45., 1061)

ARADSKÝ RICHARD: TRANSCRIPTION, IN SITU VI., 2022

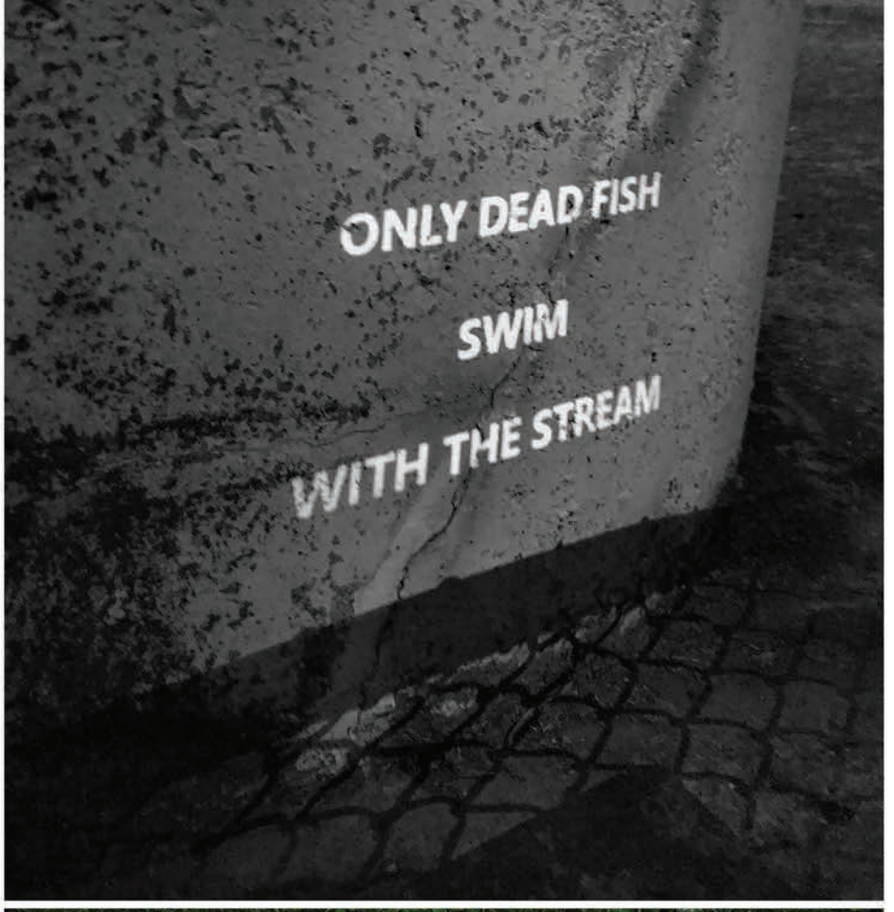

SZŐKE ERIKA: DEAD RIVER, IN SITU VI., 2022

PÉZMAN ANDREA: KEGYHELY, IN SITU VI., 2022